

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'AN KISSALARI BAĞLAMINDA AİLE OLGUSU

AYŞE ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ - 2017**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'AN KISSALARI BAĞLAMINDA AİLE OLGUSU

DANIŞMAN : YRD. DOÇ. DR. AHMET ÖZ
JÜRİ : YRD. DOÇ. DR. FATİH TİYEK
: YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM BAZ

Ayşe ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
TEMMUZ – 2017**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

KUR'AN KISSALARI BAĞLAMINDA AİLE OLGUSU

Kod No :

**Bu Tez 06/07/2017 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Kabul Edilmiştir.**

**Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZ
DANIŞMAN**

**Yrd. Doç. Dr. Fatih TİYEK
ÜYE**

**Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAZ
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

**Prof. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü**

Not: Bu tez ve projede kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KUR'AN KISSALARI BAĞLAMINDA AİLE
OLGUSU**

Ayşe ATEŞ

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZ

Yıl : 2017, Sayfa :102+VI

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZ (Başkan)
: Yrd. Doç. Dr. Fatih TİYEK (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BAZ (Üye)

Kur'an'ın önemli bir bölümünü oluşturan kıssalar insanlar için örnek olma özelliği taşımaktadır. Kur'an, vahye muhatap olmuş peygamberlerin hayatlarını ve tebliğ süreçlerini insanlara rehberlik etmesi için zikretmiştir. Peygamberler insanların uymak zorunda oldukları kuralların bizzat uygulayıcısıdır. Bu uygulamayı sözlü, fiili tutum ve davranışlarıyla göstermektedirler. Peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin aile hayatlarında bir ebeveyn, bir evlat ve bir kardeş olarak yaşadıkları tecrübe bizim için yol gösterici olmaktadır. Sağlam ve kalıcı bir aile birlikteliğinin oluşmasında muhataba düşen görev, bu tecrübelerden faydalanmaktır.

Çalışmamız giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmada ele alınan konunun önemi, konunun amacı, yöntemi ile kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir. Birinci bölümde kıssanın kavramsal çözümlenmesi yapılarak kıssa ve yakın anlam ilişkisi olan kelimelerin lügatte ve Kur'an'daki kullanımlarının manaları tespit edilmiştir. Kıssaların muhtevası, kıssaların masalsı ve mitolojik unsurlar içerip içermediği, kıssaların öne çıkan özellikleri, kıssaların maksatları ve mesajları konuları ele alınmıştır. Yine bu bölümde Kur'an'da aile olgusu başlığı altında ailenin anlamı üzerinde durulmuştur. Evlilik, eş, çocuklar, anne baba arasında yaşanan aile içi konular işlenmiştir.

İkinci bölümde ise kıssalardaki aile yapılarından örnekler sunulmuş, burada anne, baba, eş, evlat, kardeş olarak sergilenen tutum ve davranışlar incelenmiş, olumlu olumsuz yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bütün bunların günümüz aile hayatı için önemi vurgulanmıştır. Araştırmanın sonuç kısmında ise elde edilen veriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıssa, mesel, peygamber, aile, ebeveyn.

**DEPARTMENT OF ISLAMIC SCIENCES
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

**FAMILY PHENOMENON IN THE CONTEXT OF
QUR'AN ANECDOTES**

Ayşe ATEŞ

Supervisor : Assist. Prof. Ahmet ÖZ

Year : 2017, Pages :102+VI

**Jury : Assist. Prof. Dr. Ahmet ÖZ (Chairperson)
: Assist. Prof. Dr. Fatih TİYEK (Member)
: Assist. Prof. Dr. İbrahim BAZ (Member)**

The Anecdotes that make up an important part of the Qur'an bear features of being exemplifying. The Qur'an mentions that the life and rescript process of the prophets, who are subject to revelation to guide the people. Prophets are personally the practitioners of the rules that people have to obey. They demonstrate this practice with verbal and actual attitudes and behaviors. The experience of the prophets and example persons as a parent, a son and a brother in family life are also a guide for us. It is the duty of the interlocuters to take advantage of forming a well-established and permanent family union and applying this to the life.

Thesis was comprised of introduction, two main parts and the result. In the introduction part, the importance of the subject which was discussed in the research, the aim and method of the subject were determined with the scope and limitations of the subject. In the first chapter, the meanings of the usage of the words which have close meaning relations in the dictionary and the Qur'an were determined by making conceptual analysis of anecdotes. The contents of the anecdotes, whether they consist of fabulous and mythological components or not, the outstanding features, the purposes and the meanings of anecdotes were discussed. Again in this chapter, the meaning of family under the title of family phenomenon in the Qur'an was emphasized. Family issues between marriage, spouse, children and parents were worked on. Example family life was studied in the second part and they were dealt with in order to get the necessary lessons in terms of the attitudes and behaviors that they displayed as mother, father, wife, sons and daughters, brother and sisters. In the conclusion of the research, the obtained data were presented.

Keywords: Anecdotes, parable, prophet, family, parents.

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in önemli bir kısmı kıssalardan müteşekkildir. Kıssalar düz bir anlatımdan ibaret olmayıp, işlevsel bir özelliğe sahiptir. Sadece tarihi bilgi sunmak değil, birçok amaca matuftur. Doğrudan veya dolaylı yönden muhatabına bir takım mesajlar aktarmaktadır. Her kıssanın kendi dünyasında yaşanmış hayat hikâyesi vardır. Bu yaşanmışlıklarda verilen mesajları kendi bağlamında okumak, aynı zamanda günümüzde ne anlam ifade ettiğini açığa çıkarmak oldukça önemlidir.

Bugüne kadar kıssalarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak kıssalarda aile olgusu ile ilgili incelediğimiz kadarıyla peygamberimizin aile hayatı dışında diğer peygamberlerle ilgili bir tez çalışması yapılmamıştır. Yapılan çalışmalarda peygamberler ya tek tek ele alınmış, aileye yönelik durumlar aralara serpiştirilmiş ya da ailenin tek bir boyutu göz önünde bulundurulmuştur. Biz burada konumuzu Hz. Muhammed (s.a.v)'in dışındaki peygamberlerin aile hayatlarını ele alarak sınırlandırdık, ancak zaman zaman peygamberimizin sözlerine atıfta bulunduk. Ayrıca ailede nikâh, mehir, boşanma gibi durumların hukuki boyutuna konumuzu dallandırıp budaklandırmamak için yer vermedik.

Bu çalışmamızda bütüncül bir bakış açısıyla genelde Kur'an'da özelde kıssalarda peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin aile hayatlarındaki tecrübelerinden faydalanarak, onların tutum ve davranışları doğru bir biçimde ortaya koymaya çalıştık. Nitekim her kıssada ayrı bir hayat tecrübesi, ayrı bir dünya vardır. Her insan aile hayatının bir parçasıdır. Dolayısıyla onların anne-baba, karı-koca, evlat ve kardeş olarak yaşadıkları tecrübelerin bugünün insanının zihin ve duyu dünyasında karşılık bulması kaçınılmazdır. Ailenin sağlıklı bir şekilde işlevini sürdürmesi için kıssalardaki doğru tutum ve davranışları keşfetmek önemlidir. Bu keşif sayesinde insan yaşananları hayatına doğru bir biçimde aktaracaktır.

Kıssaların ailevi yönüyle ilgili olan bu çalışmanın ilk bölümündeki kavramsal çerçeve başlığı altında Kur'an'da geçen kasas, hadis, nebe, haber, üsture gibi kelimeler üzerinde durulmuştur. Daha sonraki başlıklar altında kıssaların muhtevası, kıssaların masalsı ve mitolojik unsurlar içerip içermediği, kıssaların öne çıkan özellikleri, kıssaların maksatları ve mesajları ele alınmıştır. Yine bu bölümde Kur'an'da aile olgusu başlığı altında aile, evlilik, eş ve çocuklar gibi konular ele alınmıştır. İkinci ve son bölümde ise kıssalardaki aile hayatlarına geçilmiş, örnek şahsiyetlerin anne, baba, eş, evlat, kardeş olarak aralarındaki olan ya da olması gereken davranışlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada verilen ayet mealleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı, Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin tarafından hazırlanan Kur'an-ı Kerim Meali isimli mealden alınmıştır.

Tez konunun belirlenmesinde, içeriğinin oluşmasında ve tezimin sonuçlandırılmasında her zaman olumlu yaklaşım ve hoşgörüsü ile destek olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZ hocama teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	2
2. KUR'AN'DA KISSALAR VE AİLE.....	3
2.1. Kıssa ve Kavramsal Çerçevesi.....	3
2.2. Kissaların Muhtevası.....	5
2.2.1. Masalsı ve Mitolojik Unsurlarla Kıssa İlişkisi.....	7
2.2.2. Kissalarda Öne Çıkan Özellikler.....	11
2.3. Maksatları ve Mesajları Bakımından Kissalar.....	14
2.4. Kur'an'da Aile Olgusu.....	18
2.4.1. Kur'an'da Evlilik ve Eşler Arası İlişkiler.....	19
2.4.2. Kur'an'da Çocuk.....	22
2.4.3. Kur'an'da Anne Baba.....	25
3. KUR'AN KISSALARINDA AİLE ÖRNEKLERİ.....	27
3.1. Aralarında Uyum Olan Eşler.....	27
3.1.1. Hz. Adem ve Hz. Havva.....	27
3.1.2. Hz. İbrahim ve Eşleri.....	30
3.1.3. Hz. Eyyub ve Eşi.....	32
3.1.4. Hz. Zekeriya ve Eşi.....	35
3.1.5. Hz. Musa ve Eşi.....	36
3.1.6. Uyumlu Eşlerin Temel Özellikleri.....	40
3.2. Aralarında Uyumsuzluk Olan Eşler.....	41
3.2.1. Hz. Nuh ve Eşi.....	41
3.2.2. Hz. Lut ve Eşi.....	41
3.2.3. Firavun ve Eşi.....	44
3.2.4. Uyumsuz Eşlerin Temel Özellikleri.....	46
3.3. Ailede Çocuk.....	47
3.3.1. Hz. İbrahim'in Duası.....	47
3.3.2. İmran'ın Karısının Duası.....	49
3.3.3. Hz. Zekeriya'nın Duası.....	50
3.3.4. Peygamberlerin Dualarında Çocukların Temel Özellikleri.....	53
3.4. İnanç Noktasında Ailede Evlat Ebeveyn Uyumu.....	53
3.4.1. Hz. İbrahim ve Oğlu.....	53
3.4.2. Hz. Şuayb ve Kızları.....	55
3.4.3. Hz. Yakup ve Oğulları.....	56
3.4.4. Hz. Musa ve Annesi.....	61
3.4.5. Hz. Meryem ve Oğlu.....	63
3.4.6. Hz. Lokman ve Oğlu.....	66
3.4.7. Uyumlu Evlatların Temel Özellikleri.....	73
3.5. İnanç Noktasında Ailede Evlat Ebeveyn Uyuşmazlığı.....	74

3.5.1. Hz. Nuh ve Oğlu	74
3.5.2. Hz. İbrahim ve Babası.....	77
3.5.3. Uyumsuz Evlatların Temel Özellikleri	80
3.6. Ailede Kardeş	80
3.6.1. Hz. Adem'in Oğulları	80
3.6.2. Hz. Yusuf ve Kardeşleri.....	84
3.6.3. Hz. Musa ve Kız Kardeşi	89
3.6.4. Hz. Musa ve Hz. Harun.....	89
3.6.5. Peygamberlerin Kardeşleriyle İlişkilerindeki Olumlu ve Olumsuz Yönler....	92
4. SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA.....	98
ÖZGEÇMİŞ	

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s	: Aleyhisselam
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
hz.	: Hazreti
s.a.v	: Sallallahu aleyhi vessellem
trs.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yyy.	: Yayın yeri yok

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmamızın temel konusu Kur'an kıssalarında aile içi tutum ve davranışlardır. Kur'an aileye büyük önem vermekte ve aileye dair her şeyi en ince ayrıntısına kadar açıklamaktadır. Eş seçimi, evlilik, karı, koca, evlat, ebeveyn ve kardeşler arasındaki ilişkilere yer vererek, ailede bireylerin davranışlarının nasıl olması ya da olmaması gerektiği hususunda yol göstermektedir. Kur'an'ın bu mesajlarını somutlaştırarak muhataplarına aktardığı yollardan biri de kıssalardır. Kıssalar Kur'an'ın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kıssalarda bireylerin hem olumlu hem de olumsuz tutum ve davranışlarına yer verilmekte, her iki davranışının da akibetleri gösterilmektedir. Böylece muhatabını doğruya yönlendirmeyi hedeflemektedir. Genelde Kur'an özelde kıssalar insana olayları doğru okuma, kavrama ve çok yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Her konuda yol gösterici ve model olan kıssaların aile hayatıyla ilgili tutum ve davranışlarda da önemli bir yol gösterici olması kaçınılmazdır.

Günümüzde aile içi çatışmaların yaşanması, boşanmaların ve çocuklarda suç oranının artması vb. gibi ahlaki çözümler ailedeki bireylerin davranışlarının tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Her ailede farklı tutum ve davranışlar gözlenmektedir. Aileler anne baba, çocuk ve kardeşler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği noktasında bir arayış içindedir. Bu arayışa cevap verecek ve insanlara yol gösterecek olan temel kaynak kuşkusuz Kur'an'dır. Kur'an kıssalar aracılığıyla peygamberler ve onlara tabi olan insanların aile hayatlarından kesitler sunmaktadır. Onların da birer beşer olarak günümüz insanı gibi ailelerinde pek çok problemle karşı karşıya gelmişlerdir. Onların yaşadıkları toplumsal gerçekler, pratik hayatımıza ışık tutacaktır. İşte bu çalışma aile bağlarının, doğru davranış ve tutumların nasıl olması gerektiğinin ortaya çıkarılması noktasında büyük önem arz etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kur'an'ın merkezinde insan vardır. Kur'an'ın amacı insanlara doğru yolu göstermek, kuralları ile iyi bir yaşam düzeni sağlamaktır. Kur'an'da emir ve yasakların yanı sıra kıssalar yoluyla peygamberler ve örnek şahsiyetlerin hayatlarına yer verilmiştir. Her yönüyle birçok amaca sahip olan kıssalar peygamberlerin aile içi tutum ve davranışlarıyla insana birçok yönden rehberlik edecek ve çözüm yolu gösterecektir. Çünkü peygamberler, peygamberlik vasfının dışında beşeri özellikler sergilerler. Bir baba, bir evlat ya da kardeş olarak duygusal süreçler yaşarlar. Amacımız bu süreçte örnek şahsiyetlerin bir ebeveyn (anne-baba), bir evlat, bir kardeş olarak sergilemiş oldukları doğru davranışları ortaya çıkarmak, aileyi Kur'an bütünlüğü içerisinde anlamaya çalışmak ve bunları günümüze doğru bir şekilde yansıtmaktır. Böylece insanlar hangi davranışları sergilediklerinde ne tür bir sonuçla karşılaşacakları noktasında ipuçları yakalayabilecektir. Böylece iyi insanların sahip olduğu ahlakla ahlaklanmaya, kötü insanların sahip olduğu kötü huylardan kaçınmaya çalışacak ve istenilen bir aile tablosu ortaya çıkacaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Kıssalarda peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin aile içi tutum ve davranışlarını ele alırken Kur'an referanslı bir çalışma yapılmıştır. Kur'an'ı Kur'an ile yorumlama tercih edilmiştir. Konunun dağılmaması için İsrailiyatla ilgili yorumlara çok fazla yer verilmemiştir. Her peygamberi konu edinen ayetler tek tek tespit edilmiş, aile içerikli olanlar seçilmiştir. Klasik ve çağdaş tefsir kaynakları taranarak müfessirlerin görüşlerine başvurulmuş, konuyla ilgili yapılan ilmi çalışmalardan ve makalelerden faydalanılmıştır.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın alt yapısını oluşturmak için kısas kelimesinin lügatte ve Kur'an'da kullanılan kasas, hadis, nebe, haber, usture gibi anlamları üzerinde durulmuştur. Kıssaların muhtevası, masalsı ve mitolojik unsurlar içerip içermediği, öne çıkan özellikleri, maksatları ve mesajları ile ilgili açıklama ve yorumlar yapılmıştır. Bu şekilde kısas kavramının anlaşılması ve diğer konuyla bağlantının daha kolay kurulması sağlanmıştır. Yine bu bölümde Kur'an'da aile olgusu başlığı altında aile, evlilik, eş ve çocuklar gibi konular ele alınarak aileye bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İkinci bölümde ise kıssalardaki model ailelere geçiş yapılarak örnek şahsiyetlerin anne, baba, eş, evlat, kardeş olarak aralarındaki olan ya da olması gereken davranışlar titiz bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Çalışmamız Peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin bir ebeveyn, bir evlat, bir kardeş olarak sergiledikleri tutum ve davranışlarının doğru bir şekilde ortaya konulmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v) hariç diğer peygamberlerin aile hayatları ele alınarak çalışmamız sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde nikâh, mehir, boşanma gibi ailenin hukuki boyutuna da girilmemiştir. Peygamberlerin aile hayatları Kur'an referanslı ele alınmıştır.

2. KUR'AN'DA KISSALAR VE AİLE

2.1. Kıssa ve Kavramsal Çerçevesi

Kıssa kelimesi sözlükte; anlatmak, haber vermek, nakletmek, makasla kesmek, takip etmek, iz sürmek, izini sürüp ardınca gitmek, bir izi (adım adım) takip etmek anlamlarına gelen kassa (k-s-s) fiinden türemiştir.¹ Kassa fiilinin ismi fail kalıbındaki “kass” ise kıssayı ilave eksiltme yapmaksızın olduğu gibi anlatan kişi demektir, çoğulu kussastır.² Aynı zamanda kassas ve kass kelimleri göğüs, göğsün başı, ortası veya göğüs kemiği, bir şeyin önemli kısmını ifade ederken; “Kusasu’ş-Şa’ri” tabiri alın kısmında saçların bitim noktası, ön cephede başın ortası, alın gibi anlamlarında kullanılmıştır.³ Kıssa bir kimse yahut bir şeye ait hadislerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması, hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder.⁴

Kur’an’daki kıssalar zamanı ve mekânın tayinine ağırlık verilmemiş olan hadiselerin anlatımı olup, hayalin en uç noktalarına kadar uzanan; olgularda kimi kez eksiltmeler yaparken, bazen de onlara ilavelerde bulunan, böylece hadiselerin gerçek veçhesini tağyir ve tebdil ederek, kendi anlatım üslubu ile psikolojik eğitimlerinin kurallarına boyun eğdiren bir “kass”ın anlattığı hikâyeye değildir.⁵ Hikâyeye, meydana gelmiş olsun veya olmasın anlatılan tüm olaylar için kullanılan bir ifade olmasına rağmen, “kıssa” da vakıa ile örtüşme, olmuş olayların anlatımı gibi özellikler bulunmaktadır.⁶

İslamî literatürde ve Kur’an terminolojisinde kıssa denildiğinde Kur’an’da anlatılan tarihi olaylar ve hayat hikâyeleri anlaşılmaktadır. Kur’an’ı Kerim’de söz konusu bağlamda bizzat kıssa olarak değil de aynı kökten gelen aslında isim olup master yerine de kullanılan ve kıssanın çoğul formu olan kassas kullanılmaktadır.⁷ Geçmişe ait haberlerin anlatılması anlamında kullanılan kassa fiilinin kullanılması da, haberleri anlatılan kişinin ayak izlerini takip ederek nereye vardığını tesbit edilmesine benzetilmiştir.⁸ Kıssa ve türevleri Kur’an’da 21 ayette toplamda 25 kez geçmektedir.⁹ Kehf Suresi 64. ve Kasas Suresi 11. ayetlerde bir şeyin izini takip etmek, ardınca gitmek manasında kullanılırken, bu iki ayetin dışında anlatmak, haber vermek, aktarmak, açıklamak manalarında kullanılmıştır.¹⁰

Sözlükte, önemli ve büyük haber anlamına gelen nebe ile çoğulu enba kelimesi de bazı ayetlerde kıssa manasında kullanılmıştır.¹¹ Nebe kelimesi aynı zamanda kıssa kelimesiyle aynı anda peş peşe zikredilmiştir.¹² Nebe kelimesinin kök yapısında

¹ el-Halil bin Ahmed, *Kitabu'l Ayn*, Müessetül Alemlil Matbuat, Beyrut, 1988, V/11; İbn-i Faris, *Mu'cemu Mekâyisi'l -Luğa*, Beyrut, 1991; V/11, Cevheri, *es-Sihah*, Daru'l Fikr, 1998, s.825; Ragıp el-İsfehani, *el-Müfredat*, çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s.1210.

² İbn-i Manzur, *Lisanu'l Arab*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994, VII/75.

³ İbn-i Manzur, *Lisanu'l Arab*, VII/74; Firuzabadi, *Kamusu'l Muhit*, Daru'l Fikr, 2003, s.564; ez-Zebidi, *Tacu'l Arus*, Cevahiru'l Kamus, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994, s.335.

⁴ İdris Şengül, *Kıssa*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002, 25/498.

⁵ Sadık Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, Nil Yayınları, İzmir 1993, s.179.

⁶ Şehmus Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, s.70.

⁷ Murat Kayacan, *Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013, s.32.

⁸ Muhammed Abay, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s.11.

⁹ Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemu'l Müfrehes li -Elfazı'l-Kur'anı'l Kerim*, Daru'l Hadis, Kahire, 2007, s. 654- 655.

¹⁰ Nisa, 4/164; Kasas, 28/25; Nahl, 16/118; Mümin, 40/78; Yusuf, 12/3, 5; Araf, 7/7, 35, 101, 176; Hud, 11/100, 120; Taha, 20/99; Enam, 6/57, 130; Kehf, 18/13; Neml, 27/76.

¹¹ Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013, s.11; Maide, 5/27.

¹² Araf, 7/101; Hud, 11/100, 120; Kehf, 18/12.

anlamlar açısından Kur'an kıssalarına insafla bakıldığında, kıssaların yalandan uzak, olayların akışında mutlak gerçek ve prensiplerin işlendiği dinleyenleri, okuyanları, ilim veya zann-ı galib sahibi kılan önemli haberler, tarihi olaylar olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.¹³ Kıssa ayrıca takip edilmeye layık hal anlamına da gelir.¹⁴ Üç ayette kıssa kelimesiyle birlikte hak kelimesi de zikredilmiştir. Hak sözcüğü temelde mutabakat, muvafakat, uygunluk anlamına gelirken; çok çeşitli anlamlarda da kullanılmıştır.¹⁵ “*Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz.*”¹⁶ ayetinde nebe, hak ve kıssa kelimeleri bir arada ifade edilmiştir.

Bir kıssanın Yaratıcı tarafından hak ve gerçek olduğunun ifade edilmesi, yanlış ve uydurmadan uzak olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁷ Kur'an'ı Kerim'in hak olarak nitelenmesi, onun tarihi realitelerine mutabık bilgiler ihtiva etmesi yanında, tarihi zaman, kısaca “tarihsellik” çizgisini aşan özgün bir tarih çerçevesine sahip olması da demektir.¹⁸ Özeldir kıssaların da hak olarak nitelenmesi bize kıssalar aracılığıyla verilen bilgilerin doğruluğundan asla şüphe edilmemesi gerektiğini gösterir. Ayetlerde kıssa manasında “hadis”(söz) kelimesi de yer almıştır.¹⁹ Aynı zamanda “haber” (çoğ. ahbar) kelimesi de daha yakın zamanlarda meydana gelen ve henüz izleri ortadan kaybolmamış olayları anlatmak anlamında Kur'an'da kullanılmaktadır.²⁰ Allah haber (ahbar) kelimesini genelde Hz. Muhammed (s.a.v) zamanındaki olaylarla ilgili kullanmıştır.

“Kitap” ve “Sahife” kelimelerinin de kıssa anlamında kullanıldığı yerler görülür.²¹ Ayrıca, sözlükte “örnek, misal, numune” gibi manalarına gelen “mesel” kelimesi de benzer içerikte kullanılmıştır.²² Kur'an'daki mesellerle gerçekte meydana gelmemiş olup ibret almak veya bir olayı daha anlaşılır kılmak maksadıyla verilen örnekler kastedilir.²³ Mesel; tezkir, va'z, his, zecr, ibret gibi yönlerden gidilerek ahlaki bir netice çıkarmak için insanları tenbih ve teşvik etmek,²⁴ anlatılmak istenen durumu açıkça hissettirmektir.²⁵ İnsanoğlunun günlük hayat çizgisinde her zaman görüp zihninde yer alan bir takım suretler, önceden zihinde oluşmuş bazı imajlar, yüce Allah tarafından muhataba ulaştırılması istenen mana ve mesajlar, yüksek dini değerler, darb-ı meseller vasıtasıyla kolayca akla gelmektedir.²⁶ Kıssaların aşkın hali, küçük büyük, âlim cahil, farklı insanların dilinde çeşitli amaçlar için kullanılması, onları aynı zamanda “mesel” haline getirmektedir. Kıssanın meselden farkı, olmuş veya olacak (ahirette) olayları dile getirmiş olmasıdır. Meselde ise böyle bir şart bulunmaz. Ancak mesel ifadesinin geçtiği her olayı bu kapsama dâhil etmek, başka bir ifadeyle anlatılan olayın vuku bulmamış olduğunu belirtmek mümkün değildir.²⁷ Kur'an'da yer alan her

¹³ İdris Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, Diyanet İlmî Dergi, Ankara, 1996, Cilt 32, Sayı 4, s.78.

¹⁴ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s. 13.

¹⁵ İsfehani, *el-Müfredat*, s.417-419.

¹⁶ Kehf, 28/13.

¹⁷ Remzi Kaya, *Kur'an Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları Sempozyumu- III*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002, s.509.

¹⁸ Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, s.168.

¹⁹ Taha, 20/ 9; Zariyat, 51/24; Naziat, 79/15; Buruc, 85/17, 18.

²⁰ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.14; İsrâ, 17/17.

²¹ Şuara, 26/196, 197; A'la, 87/ 18, 19.

²² Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.11; Abdülbaki, *Mu'cemu'l Müfrehes Li-Elfazı'l-Kur'anı'l Kerim*, s.757.

²³ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.14.

²⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, s.174.

²⁵ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Sayı:3 (Fasikül 1-2), Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s.38.

²⁶ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, s.79.

²⁷ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.71.

kıssanın zamanla mesele kavuştuğunu fakat her meselin bir kıssa olmadığını söylememiz mümkündür.²⁸ Örneğin Kur'an'da hakkın ve hak sahiplerinin ile batılın ve batıl olanların teşbihleri²⁹ meselden ibaretken, enbiya kıssaları bu şekilde değildir.

Kur'an, gözle görülen hadiselerin, manzaraların, zihinde oluşan soyut mefhumların ve ruhi hallerin yanı sıra insan tipleriyle beşer tabiatını da hisse ve hayale hitap edecek şekilde tasvir metodunu kullanarak tablolştırır; onlara öyle bir canlılık hareketlilik verir ki, zihinde oluşan o soyut mefhumların hareketli bir şekle büründüğü; o ruhi hallerin canlı bir sahneye dönüştüğü; insan tiplerinin canlanıp hayat kazandığı ve beşer tabiatının da mücessem bir hal aldığı görülür.³⁰ Muhatap kitlenin zihinlerine ve kalplerine bu hareketli mesajların kolayca yerleştirilmesinde kıssalar önemli bir araçtır. Gerçekten insan fitratı mücerred manalardan daha ziyade olayların müşahhas hale getirilip sunulmasından hoşnut olur, anlayışı ve kavrayışı daha kolaylaşır.

İnsanı çok iyi bilen Allah, bunu en güzel şekilde kıssalar yoluyla ifade eder ve insana vermek istediği mesajı olayların arka planına da nüfuz ettirmeyi sağlayarak anlatır. Bu, Kur'an'ın en güzel irşad yollarından biridir. Kuran'ın ifadeleri ortaya koydukları dini gaye ile edebi gayeyi birleştirir ve insan ruhuna sanat güzelliği ile hitap etmek suretiyle muhatapı dini tesiri almaya hazırlar.³¹ Bu sayede kıssa; kuru bir fikir ve basit bir hikâye olmaktan çıkar. Karşısındaki insanı adeta kuşatır ve muhatap kendini bir sahnenin ortasında bir role bürünmüş bulur, oradaki karakterle bütünleşir. Sanki geçmişten bir kesit değil an itibarıyla mezkûr kıssayı yaşamaktadır. Bu kıssalarda insanın kendi hayat tecrübesinin farklı bir yorumu bulunduğu kadar, onların bağımlılık duygusunu pekiştiren, belli bir hayat tarzını yansıtan unsurlar da vardır.³²

2.2. Kıssaların Muhtevası

Kıssalar Kur'an-ı Kerim muhteviyatı içinde önemli bir yer tutar. Kıssaların Kur'an'da yer alış oranı ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bu oran kimilerine göre yüzde yetmiş beş, kimilerine göre yüzde elli, kimilerine göre yüzde yirmi beştir. Oranlama kıssalara yüklenen anlamlar ve tasniflerle ilgilidir. Kıssanın anlamını oldukça geniş tutanlar, ayrıca Kur'an-ı Kerim'de geçen ve peygamber döneminde cereyan etmiş olayları da bu kapsama dâhil edenler, kıssaların oranının oldukça fazla olduğunu; Hz. Peygamber dönemindeki olayları, bunun dışında tutarak sadece önceki dönemlere ait olayları bu kapsama dâhil edenler ve kıssanın anlamı daha dar bir çerçevede tutanlar ise bu oranın daha düşük olduğunu, dörtte bir düzeylerinde olduğunu düşünmektedir.³³

Seyyid Kutup'a göre kıssalar, kıyametle ilgili sahneler, insan tipleri, vicdanlara seslenen hitaplar; ayrıca ruhi haller, zihinde oluşan tablolar, İslam davetinin karşılaştığı birtakım hadiseler ki bütün bunlar aşağı yukarı Kur'an-ı Kerim'in yüzde yetmiş beşini meydana getirmektedir.³⁴ Kur'an kıssaları, insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan hareketler, görüntüler ve sesler halindeki tarihi manzaralardır.³⁵ Dolayısıyla bu manzaralar ilahi mesajları insanların zihinlerine ve kalplerine yerleştirilmesini, her zaman ve mekânda istifade edilmesini daha elverişli hale getirmektedir. Tarihin herhangi bir dönemine yoğunlaşıp o dönemde olayları

²⁸ Kaya, *Kur'an Kıssalarının Tefsiri ve Teşri'deki Yeri*, s.510.

²⁹ Rad, 13/17.

³⁰ Seyyid Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, çev. Kamil M. Çetiner, Eka Yayınları, İstanbul, trs, s.54.

³¹ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.39.

³² Turan Koç, *Din Dili*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.123.

³³ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.122.

³⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.8-9.

³⁵ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.48.

inceleyerek başkaca herhangi bir döneme veya özellikle tecrübe edilen (yaşanan) döneme ilişkin bilgi-basiret elde etmek insanoğlunun ilim teşebbüsünün zirve boyutlarından birisidir.³⁶ Nitekim Kur'an'ın kendisini hak olarak tavsif etmesi, özelde kıssaların da hak ile iç içe olduğunu belirtmesi kıssaların muhteviyatına olan teşebbüsü artırmıştır. Kur'an kendisine masal denilmesine ısrarla karşı çıkmıştır. Neml Suresi 6. ayetinde “*Şüphesiz bu Kur'an sana, hüküm ve hikmet sahibi, hakkıyla bilen Allah tarafından verilmektedir.*” ifadesine yer verilir. Bütün bilgiler Allah tarafından aktarılmaktadır. Kıssalar yoğun olarak Mekke döneminde indirilmiştir. Medine dönemindeki kıssaların içerisinde yeni olanlar bulunmakla beraber bunların çoğunluğu, Mekke'de anlatılmış olanların yeniden hatırlatılması şeklindedir.³⁷ Kıssalar Kur'an'daki diğer konular gibi kıyamet hallerinin sunulduğu sahneler, nimet azap tabloları, Allah'ın kudreti ve ölümden sonra dirilişle ilgili olarak getirilen deliller, açıklanan şeri mevzular vb. misallerden oluşur.³⁸ Kur'an kıssaları çok çeşitli olup, farklı tasniflere tabi tutulmuşlardır. Klasik eserlerde Kur'an kıssaları tek bir şekilde tasnif edilmemiştir.³⁹ Kıssaların tasnifi araştırmacıların bakış açılarına göre şekillenmiştir.

Seyyid Kutup kıssaları edebi açıdan uzunluk ve kısalıklarına göre tasnif etmiştir:

1. Uzun/Ayrıntılı Kıssalar: Hz. Musa, Hz. Yusuf, Hz. İsa Kıssaları.
2. Orta Uzunluktaki Kıssalar: Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. Meryem, Hz. Süleyman, Hz. Davud Kıssaları.
3. Normal Kısalıktaki Kıssalar: Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut, Hz. Şuayb, Hz. İsmail, Hz. Yakup Kıssaları.
4. Gayet Kısa Olarak Zikredilen Kıssalar: Hz. Zekeriyya, Hz. Yunus, Hz. İdris, Hz. Zülkifl, Ashab-ı Uhdud, Ashab-ı Kehf, Hz. Adem'in İki Oğlu, İki Bağ Sahibi, Tek Bağ Sahipleri, Sedd-i Me'reb, Altı Üstüne Getirilmiş Bir Şehre Uğrayan Kimse Gibi Kıssalar.⁴⁰

Cabiri, Kur'an kıssalarını amaçlarına göre sınıflandırmıştır:

- a. Peygamberlerini inkâr eden toplumların sonunu anlatan ve kimi zaman açıkça, kimi zaman da zımmen Muhammedi davetin muhataplarına “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla üslubuyla mesaj veren kıssalar.
- b. Peygamberlere Allah tarafından verilmiş olan hususi özellikleri, insanı aciz bırakacak mucizeleri anlatan ve peygamberlerden övgü ile söz eden kıssalar.
- c. Medine'de inmiş olan ve Yahudilerin Allah tasavvurunu eleştiren, onları peygamberlerin mücadelesi esnasında Allah tarafından kendilerine verilmiş olan nimetlere karşı nankörlük etmekle suçlayan kıssalardır.⁴¹

İçerik açısından kıssaları Muhammed Abay üç kategoride değerlendirmiştir:

1. Tarihsel Kıssalar: Kur'an'ın inmeye başladığı dönemden daha önceki bir zaman diliminde vuku bulmuş bir olaydan bahseden kıssalar.
2. Asr-ı Saadet Kıssaları: Kur'an'ın inmeye başladığı dönemde, Hz. Peygamber ve ashabının başından geçen olaylardan bahseden kıssalar.
3. Gaybi Kıssalar: Kur'an'da anlatılan bazı olaylar, kainatın yaratılışı, Hz. Adem'in yaratılışı ve başından geçen olaylar gibi, henüz insanlığın var olmadığı bir dönemden bahseden kıssalardır.⁴²

³⁶ Mehmet Atalay, *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.70.

³⁷ Muhammed Abid Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Çoşkun, Mana Yayınları, İstanbul, 2013, s.484.

³⁸ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.203.

³⁹ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.15.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.238-245.

⁴¹ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.298.

Suat Yıldırım ise kıssaları dört kategoride tasnif etmiştir:

- Peygamberler ve hayatlarından kesitler.
- Meryem, Üzeyr, Zülkarneyn, Lokman gibi salih kulların hayatlarından kesitler.
- Peygamberlerin kavimleri, özellikle İsrailoğulları, Ashabu'l Kehf, Ashabu'l Uhdud, Ashabu'l Fil gibi topluluklardan kesitler.
- Firavun, Karun, mağrur hükümdar (Nemrut) gibi sapık yola sürükleyenlerden kesitler şeklinde tasnif etmiştir.⁴³

Kur'an kıssalarına baktığımız zaman kıssaların konusunun büyük bir çoğunluğunu peygamberler ve tebliğ sürecinde yaşadıklarının teşkil ettiğini bir başka ifade ile kıssaların içeriğinin genellikle peygamberlerin hak davaları olduğunu görürüz. Ancak tamamı bu şekilde değildir. Kur'an kıssalarını, peygamberlere ait kıssalar ve peygamberlere ait olmayan kıssalar diye iki kısma ayırmamız mümkündür, peygamberlere ait olmayan kıssalar da İsrailoğulları'nın kıssaları ve onların dışındaki kıssalar diye ayrılır.⁴⁴ Kıssalar, peygamberler tarihi dışında, insanlık tarihinde meydana gelen inanç ve din konusunda her zaman insanlık için ders ve ibret alacak bazı tarihi olay ve şahsiyetleri de anlatmaktadır.⁴⁵ Bu minvalde kıssalar, iyilerin duygu ve düşüncelerini yansıtırken, aynı zamanda kötülerin de ruh dünyasını, davranışlarını ortaya koyar.

2.2.1. Masalsı ve Mitolojik Unsurlarla Kıssa İlişkisi

Kıssalar yerine mit ya da masal kelimelerinin kullanılmasının bir sakınca teşkil edip etmediği çok tartışılan konulardan biridir. Kur'an'da geçen "usture" kelimesi str kökünden olup, çoğulu "esatir" dir. Sözlükte bu kelime "yazı yazmak, bir şeyi satırı satırına yazmak" anlamına gelir.⁴⁶ Bu kelime Araplar arasında daha çok eğlence ve şenliklerde hoşça vakit geçirmek için anlatılan, eski dönemlere ait abartılı veya asılsız hikâyeler, masallar için kullanılmaktadır.⁴⁷ Sembol, istiare ve imaja dayalı dil yanında dini bir söylem, dolaylı bir anlatım şekli olan mitolojik anlatımların, ortak dilde, gerçekte ilgisi olmayan kıssaları işaret etmek için "mit" terimi kullanıldığı görülmektedir.⁴⁸

Mitos kavramı, sözlükte "söz" ya da "konuşma" anlamındaki Yunanca "mythos" tan (hikâye, anlatı) türetilmiş olup, salt masal ve hikâyeden farklıdır.⁴⁹ Oryantalistler, kıssalarda anlatılan olayların Cahiliye dönemi Arap kültüründen herhangi bir tahsise gidilmeden alındığını ileri sürerek, buradan hareketle Kur'an'da çelişkiler bulunduğu iddiasını temellendirmeye çalışmışlardır.⁵⁰ Bir başka ifade ile Kur'an'ın gerçeğe tekabül etmeyen uydurma sözler içerdiğini öne sürmüşlerdir. Oryantalistlerin saldırıları karşısında psikolojik yenilgiye uğramış bazı Müslüman araştırmacılar, Kur'an kıssalarının gerçek olaylara dayanma mecburiyetlerinin bulunmadığını, kıssaların hikmetlerinin insanların ibret almaları olduğunu ve onlardan ibret alınması için gerçek

⁴² Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.17.

⁴³ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.40.

⁴⁴ Nurettin Turgay, *Kur'an Kıssaları*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Yayınları, Diyarbakır, 2000, II/70.

⁴⁵ Şengül, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, s.65.

⁴⁶ Hatice K. Arpaguş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25 (2003/2) s.8.

⁴⁷ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.18, 19.

⁴⁸ Koç, *Din Dili*, s.118.

⁴⁹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.26.

⁵⁰ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.89.

olmalarının gerekmediğini savunmuşlardır.⁵¹ İslam düşüncesinde özellikle Muhammed İkbâl, Muhammed Abduh gibi Müslüman düşünürlerce kısmen örtük bir şekilde ifade edilip Halefullah tarafından açıkça dillendirilen, “Kur’an’da mitolojik kıssa vardır” fikri,⁵² Kur’an’daki kıssaların tarihi hakikatleri değil, tasvir sanatını nazarı itibara aldığını ortaya koyduğu tezi ile gerek eserin müellifi ve gerekse tezi kabul eden Prof. Emin El-Huli, er-Risale ve Livau’l- İslam adlı mecmualarda şiddetle tenkit edilmiş, hatta müellif ilhadla itham edilmiştir.⁵³

İslam âleminde Kur’an kıssaları için mittir, mitolojidir, efsanedir iddiaları tamamen Batı’ya endeksli düşünce tarzı ve düşünce kalıplarından kaynaklanmaktadır.⁵⁴ Müslüman düşünürler Batı’nın çalışmalarından etkilenmekte, aynı yöntemle Kur’an’a yaklaşmaktadır. Muhammed Abduh’un Kur’an kıssalarına yaklaşım biçimi ve bazılarını tasvir kapsamı dâhilinde ele alması, yine bu süreçte meydana gelen Kitab-ı Mukaddes’in mitolojik unsurlardan arındırılması çabasının etkisiyle olduğu söylenebilir.⁵⁵ Kur’an’ı tarihin belli bir kesitine indirme, bunun yanı sıra kıssaların mitik bir muhtevaya sahip olduğunu dillendirme çalışmaları kıssalarla ilgili akıllarda soru işaretleri oluşturmuştur. Burada mitin doğru tanımlanması, kıssaların anlaşılması için büyük öneme sahiptir. Mitler dini geleneklerin şekil değiştirmiş hali,⁵⁶ dejenere edilerek efsanevi bir tarza bürünmüş hakikat kırıntılarını ihtiva eden inanç ve anlatım biçimlerinden biri⁵⁷ iken; kıssalar, dinin vermek istediği mesajı iletmenin güçlü bir dolaylı anlatım şekli⁵⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Mit ile kıssanın bu kadar yan yana zikredilmesinin nedeni mitlerin dinden beslenmeleri, kıssalara atıfta bulunmalarındır. Çeşitli tanrıları ve inançları kendisine konu edinmeleridir. Kıssaları, kognitif temelden yoksun bir dolaylı anlatım aracı olarak görmek suretiyle, onları sadece fonksiyonları açısından değerlendirmek dinin bütünlüğüne ve evrenselliğine indirilmiş en büyük darbe olur.⁵⁹

Kur’an, kıssaların gerçekten yaşanıp yaşanmadığıyla ilgili akıllara gelecek bütün müphemleri ortadan kaldıracak şekilde, daha öncede müşriklerin “evvelkilerin masalları” (esatiru’l evvelin) şeklinde nitelendirmelerini ısrarla reddetmiştir.⁶⁰ Evvelkilerin masallarından kasıt, Kur’an’ın bir ilahi vahiy, bir hak kitap değil; bunun alındığı yerin, ilham kaynağının eskiden yazılmış olan satırlardan ve yazılı parçalardan ibaret⁶¹ olduğu düşüncesidir. Bu düşüncüyü paylaşanlar sadece o dönemde yaşayan müşriklerdir. Ehl-i Kitabın böyle bir itirazı olmamıştır. Kaldı ki Kur’an’ın indiği dönemlerde Kitab-ı Mukaddes’teki metinler henüz Arapçaya tercüme edilmemiştir.

Ayrıca Kur’an-ı Kerim üslup yönünden Arapları aciz bırakacak bir konumdadır. Kur’an’ın insanı etkilemesi açısından Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bir eseri, bir uydurması olmadığını gösteren birçok delil vardır. Masal ve mitolojiler ne denli güzel söz formu içinde takdim edilirse edilsin, gerçeği dile getirmediği için reddedilmektedir.⁶²

⁵¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.342.

⁵² Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.80.

⁵³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s.172.

⁵⁴ Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*, s.74.

⁵⁵ Şehmus Demir, *Kur’an’ın Yeniden Yorumlanması, Batı’yla Münasebetin Kur’an Yorumuna Yansımaları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014, s.82.

⁵⁶ Demir, *Mitoloji Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.117.

⁵⁷ Şengül, *Kur’an Kıssalarının Tarihi Değeri*, s.78.

⁵⁸ Koç, *Din Dili*, s.122.

⁵⁹ Koç, *Din Dili*, s.127.

⁶⁰ Enam, 6/25; Enfal, 8/31; Nahl, 16/24; Müminun 24/83, Furkan, 25/5; Neml, 27/6; Ahkaf 46/17; Kalem, 68/15, Mutaffifin, 83/13.

⁶¹ Yazır, III/548.

⁶² Koç, *Din Dili*, s.125.

*“İnkâr edenler dediler ki : “Bu Kur’an’ı dinlemeyin. Baskın çıkmak için yaygara koparın.”*⁶³

Kur’an-ı Kerim özelde kendi çağdaşı olan düşünce ve itikatları; geneldeyse bütün çağların fikir ve inanç manzumelerini aynı kategori içinde değerlendirerek, onlara kapsamlı bir ifadeyle “batıl” hükmünü verirken, kendisi de “hak” gerçeğin ta kendisi olarak takdim etmiştir.⁶⁴ Bu durum Kur’an’da müteaddit ayetlerde bildirilmiştir.⁶⁵

Kıssalar bağlamında yer alan ayetlerde peygamberler için ‘gönderdik’, helak edilen kavimlere verilen azap için “(azap) gönderdik”, “helak ettik”, “yerin dibine batırdık”, intikam aldık gibi ifadelerin çokça kullanılması da kıssaların yaşanmış olaylardan alınan canlı kesitler olduğunu, aksini düşünmenin doğru olmayacağını göstermektedir.⁶⁶

*“Onlardan önce nice nesilleri helak ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Onlara bol bol yağmur yağdırmıştık. Topraklarından nehirler akıttık. Sonra da günahları sebebiyle onları helak ettik ve arkalarından başka bir nesil var ettik.”*⁶⁷

Mustafa Öztürk, Kur’an’ın bazı kıssalarında bir takım mitolojik unsurlara yer verildiği gibi, kimi peygamberlerin biyografilerine antik ve arkaik medeniyetlere ait literatürde mevcut olan ve bu yüzden ister istemez tarihsel gerçekliklerinden kuşku duyulan bazı motifler eklendiğini ifade eder. Bunu Hz. Musa’nın doğumuna ilişkin pasajlarda karşımıza çıkan “terk edilmiş bebek” motifi ile Hz. Yusuf’un Mısır’daki hayat hikâyesinde ön plana çıkan “muradına eremeyen ayartıcı kadın” figürünü örnekendirerek verir.⁶⁸ Ayrıca Öztürk, Kur’an’ın gerçek hayattan alınmamış olan uydurmaları nakletmek zorunluluğunun bulunduğunu iddia eden Halefullah’ın ifadesini; bazı kıssalar ilk Müslümanlar ile diğer bütün inananlara mesaj verme amacından öte Hz. Peygamberin sorularına cevap sadedinde nakledildiğini,⁶⁹ serdederek onun bu görüşünü onaylayan bir tutum içerisinde görülür. Burada Allah istese de istemese de O’nun bir zorunluluktan dolayı bazı kıssalara yer verdiğini savunur. Örnek olarak da Ashabı Kehf ve Zülkarneyn kıssalarının inzalini gösterir. Zülkarneyn’in tarihi bir şahsiyet olduğunu söylemek ne kadar mümkün ise mitik-efsanevi bir figür olduğunu düşünmenin de aynı derecede mümkün olduğu ifade edilir.⁷⁰ Ancak mezkûr kıssalarla ilgili Kur’an’daki ifadelerle bakıldığında bu tür düşüncelere kapı aralamadığı net bir şekilde görülür.

Kehf Suresi 91. ayetinde *“İşte böyle. Şüphesiz biz onun yanındakileri ilmimizle kuşatmışızdır.”* buyrulmaktadır. Burada geçen “her şeyi bilgimizle kuşatmışız” ifadesi, Zülkarneyn’le ilgili kıssanın gerçekten vuku bulmuş olayları anlattığını açıkça ifade etmektedir.⁷¹ Ashab-ı Kehf kıssasının hemen başında hak olarak vurgulanması, olayın geçekten yaşanmış olduğunu bize gösterir. Kur’an sadece indiği dönemdeki insanlara ve Arap yarımadasında yaşayan Yahudi veya Hristiyanlara hitap etmiyor ki müşriklere anlattıklarını esas alsın.⁷²

Şu ya da bu şekilde dini hakikatleri ortaya koyarken salt aklın kurallarını ölçü almak, bunları tabiat kurallarına indirgemek ve salt akılla verilere yaklaşmak, akla

⁶³ Fussilet, 41/26.

⁶⁴ Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an’ı Kerim*, s.160, 161.

⁶⁵ Al-i İmran, 3/62; Enam, 6/57; Enfal, 8/31; Yunus, 10/94; Nahl, 16/24; Kehf, 18/13.

⁶⁶ Demir, *Mitoloji Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.120, 121.

⁶⁷ Enam, 6/6; bkz. Bakara, 2/58, 59; Maide, 5/ 70; Araf, 7/59, 133, 137, 162; Kasas, 28/81; Rum 30/47...

⁶⁸ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.28.

⁶⁹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.44.

⁷⁰ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.47.

⁷¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.347.

⁷² Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.345.

yatmayan, şüphe duyulan şeyleri arındırmaya çalışmak bir yanılgıdan ibarettir. Çünkü salt akıl anlama ve kavramada yeterli değildir. Kalple birlikte çalışan akıl, vahiyden gücünü alarak, vahyin sağladığı ışık ve motivasyonla aydınlanıp hakikate ulaşmak için çaba sarf eder.⁷³ Akıllı tek başına ölçüt alma bizi hakikate ulaştırmaz, dinin gizemini, aşkınlığını ortadan kaldırır. Ayrıca ortaya atılan görüşler Eski Ahitle mukayese edilerek sunulmuştur. Ancak Kitab-ı Mukaddes'in ve Kitab-ı Mukaddes'e ait bilgilerin Kur'an üzerinde onu test edici bir konumda olmadığı unutulmamalıdır. Kur'an, diğer ilahi kitaplar gibi herhangi bir tahrif ve değişime uğramamıştır. Kur'an-ı Kerim'deki bazı anlatımların Kur'an öncesi var olan çeşitli mitlerle paralellik sergilenmesi halinde bile, Kur'an'ın mitolojik unsurlar içerdiğini iddia etmek mümkün olmayacaktır.⁷⁴ Hristiyanlık girdiği her coğrafyadan bir şeyler alarak, kendi özünü koza gibi örmüş; tefrik edilmesi ve tevhid akidesiyle uzlaştırılması güç olan 'ustureler' içinde kalakalmıştır. Hz. İsa'nın da erkenden aralarından ayrılması, tesirlere açık oluşu kolaylaştırmış, böylece de genelde şirk, özeldeyse Yunan-Roma kültür unsurları ağırlıklarını fazlasıyla hissettirmişlerdir.⁷⁵ Hz. Muhammed (s.a.v)'in yaşadığı süre içerisinde, vahiy pasajları, unutulma, kaybolma, yanlış aktarılma türü mahiyeti sarsıcı olumsuzluklardan korunmuş, başka bir ifadeyle böyle bir ihtimalin oluşması ihtimali ortadan kaldırılmıştır ve Kur'an-ı Kerim'in mevsukiyeti sağlanmıştır.⁷⁶ Kur'an'ın şüphe duyulmayacak bir tarzda vahyedilmiş ilahi kelimeler olarak kabul edilmesi, Tevrat ve İncil'in ise, birebir ilahi kelimeler olmak yerine ancak dini metin şeklinde nitelendirilmeleri,⁷⁷ aralarındaki temel farkı ortaya koymaktadır.

Kur'an'ın evrensel bir vahiy olması nedeniyle inmiş olduğu toplumun doğru ve yanlışını esas alması, sadece onlara hitap etmesi mümkün değildir.⁷⁸ Kitab-ı Mukaddes'teki geçen kıssalar ile Kur'an'daki kıssalar karşılaştırıldığında peygamberlerle ilgili anlatılanlarda farklılıklar vardır. Adem ve Nuh kıssası gibi bir çok kıssada gereksiz ayrıntılara yer verilir.

Beşeriyet tarihinde tam bir bilimsel kesinliğe ulaşmış sayılabilecek bir tek aynı tarihi hadise yoktur. Sadece bir tarih kitabı olarak değerlendirildiğinde dahi Kur'an'ı kendisinin sübut kuvvetine sahip olmayan, başka bir tarih kitabıyla veya isnadıyla kıyaslamak doğru olmaz.⁷⁹ Kıssalarda anlatılan olayların muhatabın hayatına olumlu anlamda katkı sağlayabilmesi, yükselen, çöken ve yok olan toplumların akibetlerinden olumlu veya olumsuz anlamda dersler çıkarabilmesi için anlatılan olayların olmuş, gerçek olması zorunludur. Aksi takdirde kıssalarda ulaştırılmak istenen mesajın muhatapta dönüştürücü bir etkisinin olacağından söz edilmeyecektir.⁸⁰ Kur'an'ın hedefi de mümine mutedil ve gerçekçi bakış açısı kazandırmak olduğundan,⁸¹ kıssalar tarih çerçevesinden çıkartılıp, dini bir çerçeve içinde sunulmuştur.

Tahsin Görgün, araştırmacıların kıssalara bakış şekillerini maddelerle açıklamaktadır:

1. Kur'an kıssalarının tarih olduğunu kabul eden tezler.

⁷³ Demir, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, s.58.

⁷⁴ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.117.

⁷⁵ Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, s. 74.

⁷⁶ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.80.

⁷⁷ Demir, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, s.177.

⁷⁸ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.92-93.

⁷⁹ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.12.

⁸⁰ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.81.

⁸¹ Said Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993, s.62.

2. Kur'an kıssalarının tarihi olayları anlatan rivayetler olmalarının yanında, aynı zamanda olayların olup bitiş düzenini, bir sebep sonuç ilişkisi içinde anlatılmasını dikkate alan tezler.
3. Kıssaları kendilerinden "ibret" alınacak ahlaki hikâyeler olarak gören ve meseleye sırf edebi açıdan bakan tezler.
4. Kıssaları sosyolojik veriler olarak kabul eden buradan bir toplum nazariyesi oluşturmayı deneyenler.⁸²

Özetle bu tür düşünsel faaliyetlerin çıkış noktası, batıdaki reformasyonlarla birlikte, batılı düşünürlerin Kitab-ı Mukaddes'e getirmiş oldukları eleştiri ve yaklaşımın benzeriyle Müslüman düşünürlerin Kur'an'a yaklaşmak istemesidir. Bir nevi amaç, Kur'an'ı aklın ve bilimin ışığında yeniden yorumlamak, vahiy akıl birlikteliğini ortaya koymak ve onun evrenselliğine dikkat çekmektir. Batılıların saldırılarına karşı savunmacı bir tutum içerisinde oldukları ve bir takım yanlışlara boğuldukları görülür. Daha öncede açıkladığımız gibi Batı'nın kültürü ile ve tahrif edilen, henüz kendilerinin bile sistemli sağlam bir düzeneğe oturtulmamış demitolojizasyon çalışmalarıyla Kur'an'a yaklaşma, Kur'an kıssalarının mitolojik unsurlar ihtiva ettiğini dile getirme düşünsel bir çabanın ürünü olsa da bir yanılgıdan öteye gitmemektedir. Burada Kur'an ilahi bir kelam olduğu asla göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu tür tutum ve davranışlarla, Kur'an'ın kaynağının ilahi olmadığını iddia eden müsteşriklerle beraber hareket edilmesi söz konusudur.

2.2.2. Kıssalarda Öne Çıkan Özellikler

Yüce Allah kıssalarda toplumlara ele alırken, bireylerin olumlu tutum ve davranışlarının yanı sıra olumsuz tutum ve davranışları da ortaya koymuş, insanları doğru davranışlara yöneltmek için toplumsal düzen kurmayı hedeflemiştir. Bir başka ifade ile kıssalar toplumsal gerçeklerin pratik yansımalarıdır. Kıssalar içerik, biçim, üslup olarak farklı özelliklere sahiptir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi genelde Kur'an özelde kıssa kendini 'hak' olarak bildirmiştir. Kıssalar yerine "nebe", "enba", "zikir", "hadis" kelimelerinin kullanılması onun "hak" olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla içerik olarak yalandan, hurafelerden uzak olduğu, kati şekilde doğruluğundan şüphe edilmemesi gerektiği, doğruları ve gerçeği yansıtması⁸³ müsellemdir.

Kur'an'da kıssalar için serdedilen birçok özellik vardır. Kıssalar, Kur'an'da bulunduğu ortamla ilgili tam bir uyum içerisinde bulunur ve Kur'an'ın ruhi hedeflerine hizmet eden bir araç vazifesi görür.⁸⁴ Bir kıssanın geçtiği ayetler bütünü ve Kur'an'ın genel bütünlüğü bir yana bırakılarak, kıssada anlatılan olay üzerinde yoğunlaşılması, kıssaların anlatılış amacına aykırı ve amaçtan uzaklaştırıcı bir yaklaşım olacaktır.⁸⁵ Bu yüzden her zaman bir bütünlük ilkesi gözetilmiştir.

Kıssalarda muhabata doğrudan anlatılanın ötesinde dolaylı olarak daha fazla şey anlatılmak istenir.⁸⁶ Bir başka deyişle kıssalarda mutlaka dini gayelere yer verilir. Kıssaların Kur'an'da dini gayeler için kullanıldığının bir alameti de dini

⁸² Tahsin Görgün, *Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, IV. Kur'an Haftası Sempozyumu, Fecr Yayınları, Ankara, 1998, s.22-24.

⁸³ Arpağuş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, s.12.

⁸⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.131.

⁸⁵ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.134.

⁸⁶ Arpağuş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, s.12.

tevcihlerin/yönlendirmelerin önüne, sonuna ya da ortasına metnin her yanına serpiştirilmiş olmasıdır.⁸⁷

Kur'an kıssaları, peygamberlerle karşıtları arasındaki mücadeleden bahsederken, bu arada genel geçer toplumsal kurallara da temas ederler.⁸⁸ Burada Allah'ın değişmez evrensel yasaları yani sünnetullah göze çarpar. Allah'ın evrendeki davranış tarzı olarak bildiğimiz Sünnetullah, kıssalar yoluyla muhatabına aktarılır. Allah'ın evren ve tarih içerisinde davranış tarzlarının bir değişkenlik arz etmediğini gösterir. Toplumlara hâkim değişmez kanunlar bulunduğuna göre geçmiş toplumların başından geçen olaylar, gelecek toplumların eğitiminde başvurulması gereken hususlardır.⁸⁹ Dolayısıyla kıssalarda toplumlarla ilgili hem ilahi kurallar hem de inanmayanların öne sürdükleri tutum ve davranışlar gözler önüne serilir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Her topluma bir peygamber gönderilmesi.
2. İnanmayanların peygamberleri yalan söylemekle büyücülükle mecnun olarak itham etmeleri.
3. İnanmayanların hep aynı bahaneyle peygamber karşısında yer almaları.
4. Peygamberlerin davetini genelde atalarının izinde giden körü körüne onlara bağlı olanların ya da varlıklı insanların reddetmesi.
5. Helak edilen toplumların helak edilme sebeplerinin toplumsal düzene aykırı hareket etmeleri, kötülükte ısrarcı olmaları.
6. İnsanlar gibi toplumların da ömürlerinin olması vb.

Kur'an kıssaları salt belli olayları, haberleri hikâye şeklinde anlatmaktan ibaret değildir, onlar beyan ve burhandırlar.⁹⁰ Kıssanın herhangi bir hikâye ve romanın bir olayı anlatırken takip ettiği "giriş, gelişme ve sonuç" şeklindeki sürece riayet etmemesi bir başka özelliğidir.⁹¹ Olayları, bir hikâye ve romanda olduğu gibi düzenli bir şekilde bir yerden (başından) başlayıp bir neticeye ulaştırmaz; sadece bir sahne tasvir edilir ve bu sahnede bazı unsurlar zikredilir.⁹²

*"Andolsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir."*⁹³

Kıssaların iniş sıralaması takip edildiğinde her seferinde yeni bir bilgi, yeni bir sahne ile arz edildiği görülür. Seyyid Kutup bunu şöyle ifade etmektedir: "Kıssaların büyük çoğunluğu kesik bir işaretle açılır. Sonra yavaş yavaş uzayarak nihayet en büyük parçalar arz edilir. Bütün bunlar, bir araya gelmek suretiyle de kıssanın gövdesini oluşturur. Kesik çizgiler, büyük parçaların takdimi esnasında yeri geldikçe devam eder. Tüm bu parçalar ikmal edildiğinde bütün kıssa adeta bu işaretten ibaret olur."⁹⁴ Kur'an'da en çok adı geçen Hz. Musa kıssası buna örnek teşkil eder. Kısa bilgilerden başlanır, yenileri eklenerek artarak devam eder.⁹⁵ Kıssaların tekrar ediliyor intibası aslında dikkatli bir şekilde incelendiğinde son anlamıyla bir tekrar olmadığı anlaşılır. Aynı kıssa her tekrarlanışında, hangi münasebetle anlatılıyorsa onun gereği olan belirli bir yönü alınmaktadır, diğer yönlere yer verilmemektedir.⁹⁶ Başka bir deyişle yeri

⁸⁷ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.242.

⁸⁸ Şimşek, *Kuran Kıssalarına Giriş*, s.83.

⁸⁹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.341.

⁹⁰ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.490.

⁹¹ Arpaguş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, s.12.

⁹² Görgün, *Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, s. 30.

⁹³ Yusuf, 12/111.

⁹⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.234.

⁹⁵ Ayrıntılı olarak bkz. Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.225-234.

⁹⁶ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.39, 40.

geldikçe olaylar zikredilmektedir. Nitekim Hz. İsa'nın durumu anlatmak için Hz. Adem'e atıfta bulunulmuştur.⁹⁷ Mezkûr ayette Hz. Adem'i topraktan anasız babasız yaratan Allah'ın, Hz. İsa'yı da babasız yaratmaya muktedir olduğu, kudretinin her şeye yettiğini vurgulanmıştır. Yeri ve zamanı geldiği için bir tekrarda bulunulmuştur. Tekrar edilen konular daha çok tevhidi yerleştirmeyi hedefleyen hususlardır.⁹⁸ Nitekim Kur'an, her türlü misali değişik şekillerde açıkladığını ve kendisinde bir çelişki olmadığını bildirmiştir.⁹⁹ Dolayısıyla kıssalarda da aynı durum geçerlidir. Aynı zamanda tekrarlar bilginin daha kalıcı, daha etkin olması açısından insan hayatında çok önemli yere sahiptir.

Ayrıca kıssalara bazen başından, bazen ortasından, bazen de sonundan başlanması kıssaların dikkat çeken bir başka özelliğidir. Hz. Yusuf kıssasına bakıldığında onun da bir seferde baştan sona anlatıldığı görülür. Bazı kıssalara peygamber ya da örnek şahsiyetlerin doğumuyla, bazı kıssalara daha ileri safhadan başlanır.¹⁰⁰ Verilmek istenen mesaja göre, kıssaların belirli yerleri o bağlamda zikredilir.

Kur'an kıssaları önemsiz ayrıntılardan; zaman ve mekân kayıtlarından uzak olarak sırf iş ve olay açısından, insanlığa hükmeden kanunlara ışık tutan ve muhataplarını, mükemmel insan tasavvuruna yükselten bir niteliğe sahiptir.¹⁰¹ Bu şekilde zihnin tarihsel olayların ardına takılması engellenmiş olur. Şöyle ki Hz. Adem ve yaratılışı, cennete yerleşmesi, yeryüzüne indirilmesi vb. ya da Hz. Nuh ve gemisi, gemiye binenlerin sayısı, tufan vb. olaylarıyla ilgili insan zihnini meşgul eden bir takım sorular yerini verilmek istenen mesaja yoğunlaştırır. Onlar, insanın içinde yaşadığı zaman ve mekândan farklı aşkın bir zaman ve mekânın olaylarıdır.¹⁰² Olayların cereyan ettiği tarih ile muhatabın bulunduğu tarih arasındaki süreyi ölçebilecek bir zaman bilgisi verilmez.¹⁰³ Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes'teki kıssalar karşılaştırıldığında temelde çok farklı oldukları anlaşılacaktır. Kitab-ı Mukaddes'te kıssaların çok fazla ayrıntıya girdikleri, bir tarih kitabı gibi bilgi amacı güttükleri, zaman ve mekân konularına geniş yer verdikleri, Kur'an'la çelişik ifadeler sundukları, peygamberlere büyük günah isnad ettikleri, onları bir tür sapkınlık içinde oldukları durumları farklı gösterdikleri görülecektir. Hz. Adem ve Hz. Nuh kıssaları incelendiğinde, okuyan herkes bunu kolay bir şekilde anlayabilecektir.¹⁰⁴

Kıssalardaki şahsiyetler bazen erkek, bazen kadın, bazen bir kavim veya topluluk, bazen melek, cin, şeytan gibi manevi varlık, az da olsa kuş, karınca, yılan, köpek, sığır gibi bir hayvandır.¹⁰⁵

Kur'an kıssalarının bir diğer özelliği bir üslup itibariyle nazari yani teorik olmalarıdır. Buradaki nazarilik, genel geçerlilik ve aşkınlık olmak üzere iki anlamı ihtiva etmektedir.¹⁰⁶ Anlatım ve üslup bakımından zaten kendisini en mükemmel anlatım olarak tanımlar. İçerik hep aynı olmakla beraber, "her makamda söylenecek

⁹⁷ Al-i İmran, 3/59.

⁹⁸ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s.113.

⁹⁹ İsra, 17/89; Nisa, 4/82.

¹⁰⁰ Ayrıntılı olarak bkz Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.234.

¹⁰¹ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.49.

¹⁰² Arpağuş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, s.12.

¹⁰³ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.56.

¹⁰⁴ Ayrıntılı olarak bkz. Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s.14-34.

¹⁰⁵ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.54.

¹⁰⁶ Arpağuş, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, s.13; Görgün, *Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, s.30.

farklı bir söz vardır” prensibi uyarınca her seferinde farklı bir üslup kullanır.¹⁰⁷ İçerik değişmezken üslup değişkenlik gösterir.

Kıssalarda dikkatleri çeken diğer bir özellik de kıssaların gayb haberlerinden olmasıdır. Bu husus müteaddit ayetlerde bildirilmiş ve Hz. Muhammed (s.a.v)’in orada hazır bulunmadığının ifade edilmiştir.¹⁰⁸ Kıssaların siyak sibak açısından uyum içerisinde olması, gereksiz ayrıntılara yer vermemesi, üsluptaki etkili sözleri vicdanları ve kalpleri etkisi altına alır. Muhatabın dikkatine sunulan dini-ahlaki mesaj kimi zaman teşbih, temsil, mecaz ve istiare gibi edebi sanatlar ve tasvirlerle daha çarpıcı hale getirilir, kimi zaman da kıssaya özellikle sıradan insanların kavrayış, bilgi ve en önemlisi de ilgi düzeyine hitap eden anekdotlar eklenir.¹⁰⁹ Muhatab canlı insan tablolarını ve buldukları halleri tahayyül ederek dikkat kesilir. Verilmek istenen mesajı muhatab hisseder ve kendisinin de Allah’ın gözetimi altında olduğunu unutmaz. Üslup farkı, maksat farkı, tını farkı insana daha önce işitmediği, bilmediği yepyeni bir kıssa dinlediği hissini vermektedir.¹¹⁰ İnsan ruhunda bulunan ümit ve korku, Kur’an kıssalarının ayrılmayan iki özelliği olup, Kur’an’daki her kıssanın bir korku bir de ümit yönü vardır.¹¹¹ Dolayısıyla insan bu duygu ve düşüncelerle kuşanır, daima teyakkuz içinde olur.

2.3. Maksatları ve Mesajları Bakımından Kıssalar

Kur’an-ı Kerim’i baştan sona okuduğumuzda onun tevhid eksenli bir dile sahip olduğunu, muhatabına Allah’ı tanıma ve bilme, Allah’a itaat noktasında bir ivme kazandırdığını söyleyebiliriz. Şüphesiz ki Kur’an’ın indiriliş amacıyla kıssaların indiriliş amacı bir paralellik arz eder. Kıssalar Kur’an’dan bağımsız düşünülmediği için burada maksatları ve mesajları bakımından kıssaları siyak ve sibak ilişkisini de göz önünde bulundurarak, bağlamından koparmadan tavsif etmeye çalışacağız. Ancak Kur’an’da her kıssanın tek tek amacını tavsif etmenin konumuzu fazlaca aşacağını düşündüğümüzden kıssalarda öne çıkan temel hedefleri ortaya koymaya çalışacağız. Kıssaların ortaya koymuş olduğu mesajları doğru okuma, anlama, kavrama ve bu doğrultuda kıssalardan dersler çıkarma bu çalışmamızın amacıdır. Kur’an’ın önemli bir bölümünü oluşturan kıssalar, elbette ki indiği dönemde muhatabına geçmişten ve gelecekte gayb haberleri, aynı zamanda bulunduğu dönemle yani Hz. Muhammed (s.a.v)’in davet süreci ile ilgili bilgiler aktararak, zihinlerde geçmiş, şimdi ve gelecek profili oluşturur. Geleceğimizi inşa etmede büyük rol oynar. Bu bakımından verilmek istenen mesajlar bizim için büyük bir öneme sahiptir.

Cabiri, Kur’an’ın kıssa konusundaki temel stratejisini üç başlık altında ortaya koyar:

1. Kur’an kıssalarında Hz. Adem’den ve onun cennetten kovulmasından Hz. Peygamber dönemine kadar geçen ve detayları anlatılan “kutsal tarih”in kronolojik sıralamasını gözetme.
2. Kıssaları, Kureyş’i, küfür ve şirkte inat etmeyi sürdürdükleri takdirde karşılayacakları dehşetli son hakkında uyarma, ayrıca önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından yalanlandığını, Allah’ın yardımı gelinceye kadar onların

¹⁰⁷ Cabiri, *Kur’an’a Giriş*, s.332.

¹⁰⁸ Al-i İmran, 3/44; Hud, 11/49; Yusuf, 12/3, 102; Kasas, 28/44-46.

¹⁰⁹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.38.

¹¹⁰ Abay, *Kur’an Kıssaları*, s.40.

¹¹¹ Turgay, *Kur’an Kıssaları*, s.70.

sabretmiş olduklarını vurgulayarak peygamber ve çevresindeki müminleri teselli etme ve maneviyatlarını güçlendirme amacıyla işlevselleştirme.

3. Önceki peygamberlerin kavimlerine yönelik söylemlerini Kureyş'e yönelik söylemini andıracak ve mesajını güçlendirecek şekilde anlatma.¹¹²

Kur'an kıssaları çeşitli gayelerle zikredilmiştir. Bunların en başında vahiy ve risaletin ispat edilmesi¹¹³ gelir. Burada kıssalar; ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar bütün peygamberlere inzal olunan vahiylerin ve nübüvvetlerinin ispat edilmesi, aynı zamanda Muhammedi davetin ve onun akidevi içeriğinin kanıtlanması için bir kanıtlama görevi yapan beyanî vesileler¹¹⁴ olarak görülür. Nitekim Hz. Muhammed ümmi bir peygamberdi, okuma yazma bilmezdi.

“*Sen Şu Kur'an'dan önce hiçbir şey okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.*”¹¹⁵

Şu halde vahyettikleri Tevrat ve İncil'den bir çalıntı olamazdı. Ancak ve ancak kendisine bilgi verildikten sonra haberdar olup tebliğde bulunabilirdi. İnsanın bilgi edinebilme kapasitesinin sınırlılığı ve onun bazı şeyleri ancak öğretimle bilebilmesi esassından hareketle; peygamberin de bir insan olduğu ve bildiği bazı şeyleri ancak kendisine öğretilmek suretiyle bilebileceği,¹¹⁶ kendisinin bir peygamber, bildirdiklerin vahiy mahsülü olduğu bilgisine ulaştırır. Böylece Kur'an'da kıssaların zikrediliş amacı, menşeinin ilahi vahye dayandığının delili olarak görülür. Peygamberlere ait kıssaların sonunda, olaylar yaşanırken Hz. Peygamberin onların yanında olmadığı, bunların geçmişten haberler olduğu bilgisi yer alır.¹¹⁷ Böylece ümmi olan Hz. Peygamber, daha önce hakkında bilgi sahibi olmadığı kıssaları, Tevrat ve İncil'de geçen kıssalara paralel bir şekilde ekleme ve çıkarma yapmadan anlatır. Eğer onlar, onların kitaplarında olduğundan fazla veya eksik olsaydı, delil ve kanıt olma durumu ortadan kalkar; tam tersine, bir şüpheye sebep olurdu.¹¹⁸ Bu da onun sözlerinin uydurmadan kesinlikle uzak olduğunun, vahiy mahsülü olduğunun bir delili olarak kabul edilir. Kıssalarda Yahudilerin aslında Muhammedi davetin de orjinaline döndürmeye çalıştığı “dosdoğru din” olan peygamberlerin atası İbrahim'in dininden uzaklaşmış oldukları vurgulanmaktadır.¹¹⁹

Bütün ilahi vahiylerin tek kaynağı Allah'tır. Allah kıssalarla, gönderilen bütün dinlerin aynı olduğuna, tek ümmet olan bütün inananların Rabbinin kendisinden başka ilah olmayan Allah olduğuna,¹²⁰ semavi dinlerin birliğine¹²¹ vurgu yapar. Her kıssada mutlaka tevhid akidesi yer alır. Burada tevhid salt Allah'ı birleme anlamında anlaşılmalıdır. Tevhid; Allah'ın birliğine ve Allah'la evren arasındaki ilişkinin birliğine göndermede bulunan anahtar bir terim olarak ön plana çıkmakta ve tabiatı itibarıyla tüm varlıklar arasında bir ahenk, birlik ve çatışmazlığa işaret eden bir kavram

¹¹² Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.334.

¹¹³ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.205; Yıldırım, s.40; Muhammed Ali Sabuni, *Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci, Bilal Delice, Kültür Yayınları, İstanbul, trs, s.130; Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.140.

¹¹⁴ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.338.

¹¹⁵ Ankebut, 29/48.

¹¹⁶ Hanifi Özcan, *Maturidi'ye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:9, İzmir, 1995, s.105.

¹¹⁷ Al-i İmran, 3/44; Yusuf, 12/3, 102; Hud, 11/49; Taha, 20/99; Kasas, 28/44-46.

¹¹⁸ Özcan, *Maturidi'ye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi*, s.106.

¹¹⁹ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.298.

¹²⁰ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.207; Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.42.

¹²¹ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.212; Sabuni, *Peygamberlik ve Peygamberler*, s.131; Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.35.

olarak kendini göstermektedir.¹²² Bu gerçeği pekiştirmek için Kur'an Peygamber kıssalarını, birçok defa aynı surette ve peş peşe getirir.¹²³ Allah'ın birliği, O'na iman, ahiret, kulluk hatırlatılır. Bu durum A'raf, Hud, Enbiya ve Şuara sureleri incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Burada bir diğer amaç vahiy döneminde yaşayan, ahirete inanmayıp, hayatı bu dünyadan ibaret sayan insanlara bu düşüncenin abesle işğal olduğunu göstermek, ahiretin gerçekliğine, tek olan kendi varlığına dikkat çekmektir. Nitekim Kur'an onların düşüncelerini şu şekilde dillendirir:

*“Dediler ki: “Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.” Bu hususta onların bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.”*¹²⁴

Kıssaların amaçlarından biri de İlahi kaynaklı dinlerin tümünün aynı kaynaktan gelmeleri nedeniyle, ilkelerinin aynı olduğunun açıklamak,¹²⁵ aralarındaki rabitanın tüm dinler arası umumi rabitalarından daha güçlü olduğunu göstermektir.¹²⁶ Bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri bu din Kur'an'da “İslam”, bu dine mensup olanlar “Müslim”, meydana getirdikleri muazzam topluluk da “İslam ümmeti” diye adlandırılmıştır.¹²⁷ Hz. Adem'den Hz. Muhammed (s.a.v)'e kadar bütün peygamberler muhataplarına özünde aynı ilkelerle tek dine davet etmişlerdir.

*“Şüphesiz bu (İslam), tek ümmet (din) olarak sizin ümmetiniz (dininiz) dir. Ben de Rabbinizim. Onun için sadece bana kulluk edin.”*¹²⁸

Vahyin sahibi elçisinin her adımını izlemiş ve mesajını onun içinde bulunduğu duruma mutabık şekilde inzal etmiştir.¹²⁹ Kıssaların bir amacı da diğer peygamberlerin mücadeleleri anlatılarak Hz. Peygamber (s.a.v)'i manen güçlendirmek,¹³⁰ gönü pekiştirmek,¹³¹ sabır ve tevekküle teşvik etmek,¹³² mü'minlerin kalplerine güç ve güven vermek,¹³³ inananların mükâfatlandırılacağını, inanmayanların benzer akibete duçar olacaklarını, mahvolacaklarını bildirmektir. Başka bir deyişle kıssalar Hz. Peygamber'in ve inananların yüreklerine su serpip, onları rahatlatma, kalplerini etkileme amacı taşırken, münkirleri de korkutmak suretiyle ikaz eder. Anlatılan olaylarla insanın duygularını harekete geçirmek, bir ümit aşılacak, davranışlarını doğru bir şekilde yönlendirme amaçlanır. Kur'an kıssaları psikolojik yönden insanı etkilemekte, ona bir inanç ve iman duygusu vermektedir.¹³⁴ Hud Suresi 120. ayetteki *“(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”* ifadesinde açık bir şekilde görülmektedir.¹³⁵

Galip olan düşünce peygamberlerin davet şekli, davete icabet edenlerin durumu ve daveti yalanlayanların durumu aynı olduğu için kıssalar müminlere bir müjdeleme,

¹²² Demir, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, s.56.

¹²³ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.42; Sabuni, *Peygamberlik ve Peygamberler*, s.131.

¹²⁴ Casiye, 45/24.

¹²⁵ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s. 215; Demir, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, s.140, Nisa, 4/163; Şura, 42/3; Necm, 53/36-37; A'la, 87/18, 19.

¹²⁶ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.215.

¹²⁷ Abay, *Kur'an Kıssaları*, s.36.

¹²⁸ Enbiya, 21/92; bkz. A'raf, 7/59, 65, 73, 85, 104, 157.

¹²⁹ Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.44.

¹³⁰ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.217.

¹³¹ Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, s.45.

¹³² Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.38.

¹³³ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.138.

¹³⁴ Turgay, *Kur'an Kıssaları*, s.70.

¹³⁵ Ayrıca bkz. Bakara, 2/118; Hud, 11/32, 53, 54, 62; Hicr, 15/49, 50, 80; Ahkaf, 46/34; Sad, 38/17; Zariyat, 51/52; Necm, 53/33-55.

münkirlere de bir uyarı, korkutma gayesi içindedir. Peygambere karşı tavırlar “atacı tavır”, “mecnun peygamber” itirazı, “büyücü ve büyülenmiş peygamber” itirazı, “alaycı tavır”, “beşer peygamber” itirazı, “tuzakçı tavır”, “aciz kılma niyetli tavır” olmak üzere kategorize edilmiş ve aynı zamanda bu tavırların sonuçları tavsif edilmiştir.¹³⁶ Bu tavırlar, toplumları helâka sürükleyen faktörlerdendir. Bu tür geçmiş peygamber kıssalarının anlatılması, Hz. Peygamber ve yanında yer alan mü'minlerin sıkıntılara dayanma gücünü artırmış, Allah'ın yardımının mutlaka kendilerini zafere ulaştıracağı için teselli bulmuşlardır. Peygamberler karşısında inkârcıların tutum ve davranışları hep aynı olmuş, inkârcı kavimler helak olmak suretiyle yok olmuşlardır. Peygamberler mücadeleyi daima sözlü, fikri ve imanî tartışmalar sayesinde sürdürmek isterken, karşı taraf kaba kuvvete sarılmış ve sonunda galibiyet hakkı savunanların olmuştur.¹³⁷ Bir süre bu hayırlı sonuç gecikse de şartlar olgunlaşmış inkârcılara acıklı azap vakti gelince somut hale gelecektir.¹³⁸ Allah şu ya da bu şekilde hayır ve şerrin neticesini açıklar. Ahkaf Suresi 36. ayette şu şekilde ifade edilmektedir. “ (Ey Muhammed!) O halde, yüksek azim sahipleri peygamberlerin sabretmesi gibi sabret. Onlar için acele etme. Onlar tehdit ettikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir anından başka kalmadıklarını sanırlar. Bu bir duyurudur. Ancak yoldan çıkmış olan topluluk helak edilir.”¹³⁹

Kıssalar Cenab-ı Hakkın kudretinin bir delili¹⁴⁰, sonsuz gücünün, her şeye hükmettiğinin bir göstergesidir. Hz. Adem'in anne-babasız yaratılması, Hz. İsa'nın babasız yaratılması, Hz. İbrahim'in ölüleri nasıl dirilteceğini görmek istemesi ve ölümden sonra dirilmenin Allah için ne kadar kolay bir iş olması buna örnek kabilinden zikredilebilir. Anlatılan bu olaylarla insanın düşünmesi, kafa yorması, ibret alması hedeflenir. Akıl nimetinin şükrü, onu kullanmakla, düşünme ameliyesinde bulunmakla gerçekleşir.¹⁴¹ Kur'an müteaddit ayetlerde düşünme ameliyesinin büyük bir öneme haiz olduğuna işaret eder.¹⁴²

Burada vurgulanması gereken en önemli husus, Kur'an'ı Kerim'in insanın zihni ve manevi faaliyetlerin odağı olan aklın, soyut kavramsal boyutuna dikkat çekmek yerine, onun işlevsel boyutuna, “akletme”ye sürekli göndermede bulunması ve bunun üzerinde özellikle durmasıdır.¹⁴³ Geçmiş kavimlerin başına gelen felaketler, helak olma nedenleri, aynı zamanda inananların karşılaştıkları sonuçlar birlikte gözler önüne serilerek, muhatabın hangi gurupta yer alacağına doğru karar vermesi sağlanır. Amaç iyi insanların sahip olduğu ahlakla ahlaklanmak, kötü insanların sahip olduğu kötü huylardan kaçınmaktır. Diğer bir deyişle onların düştüğü hatayı bir daha yapmamak, doğru yönü bulmaya çalışmaktır. Bu dini ahlaki mesaj, güzel bir öğretim yolu olan kıssalarla karşısındakine kolayca hissettirilir. Kıssalardan alınacak ibretlerin çok yönlü olduğu müsellemidir. Bu ibretlik mesajlar bazen açık, bazen de olayların arasına gizli bir şekilde yerleştirmek suretiyle karşısındakine aktarılır.

Kur'an kıssalarında güdülen amaçlardan biri de Süleyman, Hz. Davud, Hz. Eyyub, Hz. İbrahim, Hz. İsa, Hz. Zekeriya, Hz. Yunus, Hz. Musa ve Hz. Meryem kıssalarında olduğu üzere Allah Teâlâ'nın peygamberlerine ve seçkin kullarına

¹³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kayacan, *Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları*, s.39-268.

¹³⁷ Kaya, *Kur'an Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri*, s.529.

¹³⁸ Kayacan, *Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları*, s.33.

¹³⁹ Al- İmran, 3/128, 137; En'am, 6/11; Hud, 11/25, 26, 48; Kasas, 28/43; Ankebut, 29/14, 15, 24, 39, 40; Rum, 30/42; Mü'min, 40/21.

¹⁴⁰ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.222; Sabuni, *Peygamberlik ve Peygamberler*, s.136.

¹⁴¹ Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* s.79.

¹⁴² Yusuf, 12/111; Hicr, 15/75; Hacc, 22/46; Kamer, 54/51.

¹⁴³ Demir, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, s.50.

nimetlerin açıklanmasıdır.¹⁴⁴ Aynı zamanda şeytandan sakındırmak da önemli gayelerinden biridir. Hz. Adem kıssasının çokça tekrarlanması, şeytanın düşman olarak bilinmesi, her zaman düşmana karşı kuvvetle karşı çıkmak açısından dikkate değerdir.

Kıssalarda anlatılanlarla, inanan birey ve toplumların hangi davranışlara dikkat etmeleri halinde; ayakları üzerinde duran, güçlü, etkileyici ve belirleyici bir konumda olacakları ve bunun tam tersi olumsuz bir davranış sergilediklerinde ortaya çıkacak sonuçlar ile ilgili hayata dair bir kavrayış modeli ve bir bakış açısı verilmektedir.¹⁴⁵

Kur'an aileye büyük önem vermiş, aile ile ilgili temel ilkeler getirmiştir. Kıssalarda peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin aile hayatlarından kesitler sunarak bu temel ilkeleri somutlaştırmıştır. İnsan ve toplum davranışlarını doğru okuma, toplum yapılarını ve süreçlerini kavrama konusunda yol gösterici ve bir model olan kıssaların, aile hayatıyla ilgili tutum ve davranışlarda da önemli bir rol model olması açısından kaçınılmaz olduğunu düşünüyoruz. Bu amaç ve düşünceden yola çıkarak, kıssalardaki örnek şahsiyetlerin bir ebeveyn (anne-baba), bir evlat, bir kardeş olarak sergilemiş oldukları doğru davranışları ortaya çıkarmak için kıssalardaki aile modellerini inceleyeceğiz. Öncelikle Kur'an' da aile kavramı, aileye atfedilen önemi tavsif etmeye çalışacağız.

2.4. Kur'an'da Aile Olgusu

Aile, sözlükte; akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluktur.¹⁴⁶ Aile, insanın içinde doğup büyüdüğü, kendini güvende hissettiği bir ortam, kötülöklere karşı bir kalkan vazifesi gören araç, neslin devamını üstlenen, iffetin ve ahlakın korunduğu mukaddes bir kurumdur. Aile toplumun yapı taşı, olmazsa olmazdır. En küçük bir sosyal topluluk olmasına rağmen, büyük amaçlara hizmet etmektedir. Daha kapsamlı bir şekilde dünyayı imar etmenin, yaşanılır hale getirmenin de vazgeçilmez kurumudur.¹⁴⁷ Milletlerin varlığı ve yükselmesi ona bağlıdır.¹⁴⁸ Ailenin dejenere olması toplum için büyük felakettir, toplumu yerle bir eden bir deprem gibidir.¹⁴⁹ Şu halde aileyi kuracak olan bireylerin sağlam karakterlere sahip olması gerekir. Böylece toplumun yok olmakla yüz yüze gelmesi önlenir. Kur'an'da da aile konusuna çok geniş yer verilmiştir. Ailede her bireyin tutum ve davranışlarının nasıl olması ya da nasıl olmaması gerektiği hususunda sağlıklı ilişkiler kurulması için ince detaylar sunmuştur. Her şeyi eksiksiz bir şekilde açıklamıştır. Kur'an başlangıçtan itibaren fitratı, karakteri sağlam şahsiyet yetiştirmeye gayret göstermiş, sağlam şahsiyetli kimselerin tutarlı olduklarını belirtmiştir.¹⁵⁰ Şu halde Kur'an'ın aileye bakışı çok önemlidir. Aileleri, sarsılmayacak kuvvet ve kudrette inşa etmenin yolu Kur'an'dan geçmektedir. Burada ailede anne baba, eş ve çocuğun hak ve sorumluluklarının neler olduğunu, Kur'an'ın bu konuda ortaya koymuş olduğu ruhu ortaya çıkarmaya çalışacağız.

¹⁴⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.221.

¹⁴⁵ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, s.136.

¹⁴⁶ Mehmet Akif Aydın, *Aile*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002, II/196.

¹⁴⁷ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, Yediveren Kitap, Konya, 2002, s.14.

¹⁴⁸ İsmail Cerrahoğlu, *İslam'da Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon*, Diyanet Dergisi, Cilt: XXVII, sayı:2, Ankara, 1995, s.17.

¹⁴⁹ Abdullah Sevinç, *Nesli Korumak*, Diyanet Dergisi, Cilt: XXVII, Sayı:2, s.118.

¹⁵⁰ Cerrahoğlu, *İslam'da Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon*, s.17.

2.4.1. Kur'an'da Evlilik ve Eşler Arası İlişkiler

Yeryüzünde kurulan ilk aile Hz. Adem ve Hz. Havva'nın birlikteliğinden oluşan ailedir. Allah'ın erkekten sonra bir kadını yaratması, onu tek bırakmaması, akabinde aileyi oluşturması, ailenin son derece önemli olduğuna işaret etmektedir.

*“Kendileriyle huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”*¹⁵¹

Yüce Allah mezkûr ayetle huzur, sevgi ve merhamet üçlüsüne dikkatleri çekmektedir. Bu üç şey ailede varsa aile huzurlu, dolayısıyla toplum huzurlu olur. Sevgi ve rahmet ortasında sevgiyle, şefkatle, iştiaqla büyüyen çocuklar şahsiyeti sağlam bir karakter oluşturmaktadırlar. Karşılıklı anlayış ve kaynaşma sağlanmadığı zaman ailede yetişen çocuklarda da davranış bozuklukları baş göstermektedir. Allah'ın ihsanı ile iki yabancı insan bir araya gelip, aile olduklarında dünyanın en yakın iki insanı olmaktadır. Bu durum Allah'ın varlığının delillerindendir. Kadın ve erkek birbirini tamamlarlar. Tamamlayıcılık vasfı aynı zamanda fitratın icabıdır.¹⁵² Bu fitri farklılıklar onların uyum içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri içindir. Muhabbet, kalpleri fizikteki birleşik kaplar misali, tesir alış verişine müsait hale getirir.¹⁵³ Evlilik sayesinde kadın ve erkek birbirlerinin cinsiyet farklılığından doğan psikolojik üstünlüklerinden istifade ederler.¹⁵⁴ Bu şekilde uyum ve birliktelik sağlanmış olur. Ahlakçılara göre ailenin en büyük ve en önemli fonksiyonu ahlakiliğidir.¹⁵⁵ Üstün bir ahlak evlilikle mümkündür. Nitekim evlilikte asıl amaç cinsel arzuları tatmin etmek değil, neslin devamını sağlamaktır. Bir insan bir aile, bir aile bir şehir, bir şehir de bir kıta hükmündedir.¹⁵⁶ Burada topluma karakterli sağlıklı bireyler kazandırmak hedeflenmelidir. Eğer insanlar, hayvanlar gibi birbirlerine bir sevgi bağıyla bağlanmayıp aralarındaki sorumluluğu da paylaşmadan, sadece cinsi ihtiyaçları için orada burada bir araya gelecek olsalardı; ne âlemde nizam kalırdı; ne de insan soyunun bekası mümkün olurdu.¹⁵⁷ Şu halde Kur'an evlenmeyi ve evlendirmeyi bir sorumluluk olarak telakki etmektedir.

Aile kurmak akli, tabii ve dini bir görevdir.¹⁵⁸ Evliliğe teşvik etmek, evliliği kolaylaştırmak ve evlendirmek aynı zamanda toplumsal bir görevdir. Nur Suresi 32. ayette geçen *“Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden duruma uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.”* ifadesi bunu açık bir şekilde bildirmektedir.

Aile kurumunun kurulmasının hukuken ilk adımı ve meşruiyet vasıtası olan nikâh, normal akit/sözleşme olmanın ötesinde Allah'a yakınlaşma demek olan ibadet mahiyetine de bürünmektedir.¹⁵⁹ Bu akti muhafaza etmek farz, keyfi olarak bozmak ise haramdır, zulümdür.¹⁶⁰ Kur'an'da topluma sağlıklı bireyler kazandırmak için köleler ve cariyeler de dâhil tüm bekârların evlendirilmesi istenmektedir. Çünkü evlilik kişinin onurunu, şeref ve haysiyetini korur,¹⁶¹ ondaki salihlik halinin devamını sağlayacağına

¹⁵¹ Rum, 30/ 21.

¹⁵² Öztürk, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın*, Ankara Okulu Yayınları, 2015, Ankara, s.203.

¹⁵³ Osman Nuri Topbaş, *Dünyadaki Cennet Huzurlu Aile Yuvası*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2011, s.82.

¹⁵⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnız Kurt Yayınları, İstanbul, 1997, s.90.

¹⁵⁵ Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s.144.

¹⁵⁶ Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Hü- Er Yayınları, Konya, 2005, s.144.

¹⁵⁷ Ahmet Okutan, *İslam Dini ve Aile*, Diyanet Dergisi, 27/2, Ankara, 1991, s.96.

¹⁵⁸ Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s.144.

¹⁵⁹ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.15.

¹⁶⁰ Musa Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, Fecr Yayınları, Ankara, 2013, s.76.

¹⁶¹ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.112.

işaret eder.¹⁶² Böylece fertlerin korunmasıyla toplumun da iffeti korunmuş olur. Sağlıklı bir nesil yani hayırlı evlatlar yetiştirmede nikâh şarttır. Nikâhsız birliktelikler insanlık onuruna vurulan en büyük darbedir ve bir nesli acımasız şekilde yok etmektir.

Arap dilinde nikâh, zevac, izdivac, tezevvüc gibi kelimelerle ifade edilen evlilik İslam öncesi Arap toplumunda çeşitlilik arz ederdi.¹⁶³ Mezkûr toplumda yer alan ancak bildik anlamda evlilikle bağdaşmayan bu nikâh türleri Hz. Aişe hadisinden yola çıkılarak şu şekilde sınıflandırılmıştır: Muta, Şiğar, İstibda', Hıdn, Makt, Çok Kocalılık (Teaddüd-i Ezvac), Çok Karılık (Teaddüd-i Zevcat), Küçük Kızlarla Evlilik¹⁶⁴ Nikâh, peygamberlerin yolu, Resulullah'ın sünneti, neslin baharı, erkek ve kadının şeref ve edebi, namus ve iffetin kalesi, insan soyunun hayvanlardan imtiyazı, yani üstünlüğüdür.¹⁶⁵ Yüce Allah Kur'an'da evli erkek için, kale içerisine alınmış, korunmuş anlamında "muhsan", kadın için ise "muhsane" tabirini kullanarak iffet ve namusu korumanın en önemli yolunun evlilik olduğuna işaret eder.¹⁶⁶

Kur'an, kurulmasını teşvik ettiği aile kurumundaki üyelerin konumlarını ve rollerini belirlemekle, rol belirsizliğini ortadan kaldırmış ve bu belirsizlikten dolayı aile içerisinde yaşanabilecek olan bir takım olumsuzluklara engel olmuştur.¹⁶⁷ Karı koca, anne babalar ve çocukların karşılıklı haklarını gözeterek, kimsenin gönlünü incitmeden, hassas bir denge kurmuştur. Ailede iyi muamele ve geçinmenin önemine dikkat çekmiş, insanlardan bu dengeyi yakalamalarını istemiştir. Böylece insanların hayatlarında huzur ve mutluluğa ulaşması kolaylaşmıştır.

Evlilikte eş seçimi ve uyumu da oldukça önemlidir. Ailenin hayat biçimi, dünya görüşü, geleceğe yönelik planları karı koca etrafında şekillenir.¹⁶⁸ Dolayısıyla iyi bir evlilik eşler arası denklik sağlandıktan sonra gerçekleşir. Sağlıklı bir yuva için eşler arasında denklik bulunması, olmazsa olmaz bir şart değil, fakat evlilik müessesesinin sağlam temeller üzerine kurulması açısından bir gerekliliktir.¹⁶⁹ Çünkü aynı ruhi yapıya ve aynı dünya görüşüne sahip olan insanların beraber yaşamaları ve anlaşmaları daha kolaydır.

Kur'an'da özellikle uyum noktasında iman ve iffet vurgusu yapılır. Evliliğin kişiyi fuhuştan uzaklaştırdığına işaret edilir.¹⁷⁰ Her türlü evlilik dışı ilişki zina kabul edilir ve suçtur. Ahlak dışı davranışlarla ailenin yıkılması engellenir. Kur'an'da erkek ve kadının farklı din mensuplarıyla evliliklerinin hangi durumlarda sahîh olduğu,¹⁷¹ kimlerin kimlerle evlenebileceği,¹⁷² mehir,¹⁷³ süt emzirme,¹⁷⁴ boşanma ve nafaka temini¹⁷⁵ bütün teferruatıyla zikredilir. Bütün emir ve yasakların evliliğin sağlıklı yürümesi ve sağlam nesiller yetişmesi için zikredildiği aşîkârdır.

Evlilikte bir diğer önemli husus, eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarıdır. Kadın ve erkek yaratılış itibarıyla fitri temayüllere sahiptir. Bu temayülleri onları ortak bir payda olan evlilikte buluşturmaktadır. "*Onlar size örtüdürler, siz de onlara*

¹⁶² Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.52.

¹⁶³ Öztürk, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın*, s.25.

¹⁶⁴ Ayrıntılı bkz. Öztürk, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın*, s.30-44.

¹⁶⁵ Topbaş, *Dünyadaki Cennet Huzurlu Aile Yuvası*, s.20.

¹⁶⁶ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.26; Nisa, 4/24, 25.

¹⁶⁷ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.125.

¹⁶⁸ Halil Altuntaş, *Başkaları İçin Ağlayabilmek*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s.179.

¹⁶⁹ Musa Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006, s.30.

¹⁷⁰ Nur, 24/33.

¹⁷¹ Bakara, 2/221; Maide, 5/5.

¹⁷² Nisa, 4/24; Nur, 24/3, 26; Mümtehine, 60/10.

¹⁷³ Nisa, 4/4, 19, 20, 21,24; Maide, 5/5; Ahzab, 33/50.

¹⁷⁴ Bakara, 2/233; Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15; Talak, 65/6.

¹⁷⁵ Talak, 65/6, 7.

örtüsünüz."¹⁷⁶ ifadesi karı koca arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Cinsel yönden olduğu kadar, genel çerçevede insani ve ahlaki yönden eşlerin birbirini tamamladıkları, dolayısıyla birbirlerine muhtaç oldukları gerçeğini göstermektedir.¹⁷⁷ Eşlerin birbirlerini koruyucu, eksilerini artılara çevirici, kusurları kapatıcı roller üstlenmeleri gerekmektedir. Evlenmek, ne nefsi bir zevke ulaşmak, ne servet elde etmek, ne hizmetçi bir kadına ve ne de nöbetçi bir kocaya sahip olmaktır. Evlilik bir takım hak ve görevlerde bir sorumluluk altına girmektir. Bu sorumluluk olmadıkça hiçbir tarafın haysiyet ve hürriyeti korunmuş olmaz.¹⁷⁸ Başboş ve amaçsız yaratılmayan insan, "*Ey İman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.*" Tahrir Suresi 6. ayeti mucibince kişi hem kendinden hem de ailesinden sorumlu tutulmaktadır.

Erkek ve kadın toplumsal cinsiyet rollerine farklı görevler yüklenmektedir. Bu görevler onların fitratları gereğidir. Bu fitri durumun dışına çıkılmak istendiğinde evliliklerde çatırdamalar olmaktadır. Evliliğin karşılıklı sorumluluklarla yürüyecek bir kurum olduğu Kur'an'da da ifade edilmektedir.¹⁷⁹ Hak odaklı bir zihniyet aile de iyi geçinme koşuludur.¹⁸⁰ Nitekim Nisa Suresi 34. ayette geçen "*Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimin sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar itaatkârdırlar...*" ifadesinde aile reisliğine atıfta bulunularak reisin sorumlulukları gerekçelendirilerek bildirilmektedir. Bu reislik bir tahakküm değil, bir himaye, hizmet ve düzeni koruma vasıtasıdır.¹⁸¹ Mustafa Öztürk, ayetteki reisliği şu şekilde tavsif etmektedir: "Aile içinde huzuru temin ve yetki karmaşasını önleme amacına dayandığı anlaşılabilir reisin sarıh gerekçesi kocanın evlilik nafakası yükümlülüğünü üstlenmesi, dolayısıyla kadına nispetle daha fazla yetki ve sorumluluk sahibi olmasıyla ilgilidir. Kocanın reislik konumu kadının kocasına meşru ölçüler dâhilinde itaat etmesi ve aynı zamanda kocasının şerefini ve aile mahremiyetini muhafaza etmesidir."¹⁸² İbrahim Canan'a göre de Kur'an-ı Kerim bu ayette iki sebebe binaen, ailenin tedvir ve tedbirinde erkeğe öncelik vermektedir: (Ailenin tedviri hususundaki) fitri üstünlüğü, kadının nafakasını temin etmesi.¹⁸³ Üstünlüğü takvada arayan bir dinin, kişilerin fiziki yapılarından veya yaratılış gereği görev ve sorumluluklarından hareketle onlara üstünlük sağlaması düşünülemez.¹⁸⁴ Şu halde en doğru tutum ve davranış ailede otorite ve maddi çıkar kaygısı güdülmeden sevginin paylaşılması, karı kocanın ortak bir dayanışma içerisinde hareket etmesidir. Çünkü hayat hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele, görme hakkı, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurunun korunması, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatın gizliliği ve dokunulmazlığı gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında fark yoktur.¹⁸⁵ "*Ben erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalısanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz.*"¹⁸⁶

¹⁷⁶ Bakara, 2/187.

¹⁷⁷ Öztürk, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın*, s.203.

¹⁷⁸ Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s.143.

¹⁷⁹ Bakara, 2/228.

¹⁸⁰ Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s.150.

¹⁸¹ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.77.

¹⁸² Öztürk, *Cahiliyeden İslamiyete Kadın*, s.162.

¹⁸³ Canan, *Aile İçerisinde Eğitim*, s.164.

¹⁸⁴ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.87.

¹⁸⁵ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.73-74.

¹⁸⁶ Al-i İmran, 3/195 Konu ile ilgili bkz. Bakara, 2/286; Nisa, 4/124; Nahl, 16/97; Ahzab, 33/35.

ifadesi kadın ve erkeğe hiçbir ayırım yapmaksızın aynı şekilde muamelede bulunulduğuna işaret etmektedir.

Aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için eşlerin birbirleriyle iyi geçinmesi çok önemlidir. Aile huzurunun bozulmaması için erkeğin eşinin davranışından hoşlanmasa da sabretmesi,¹⁸⁷ aynı şekilde kadının da kocasının davranışlarına sabretmesi, arayı düzeltme yolunu tercih etmesi,¹⁸⁸ kocanın eşine adil olması istenir.¹⁸⁹ İnsan hata yapabilen bir varlıktır. Aynı evi paylaşan karı kocanın da birbirlerine hata yapması kaçınılmazdır. Bu gibi durumlarda toleranslı davranmak, sabır ve hoşgörülü olmak gerekir. Erkekler kadınların mizacını bilmeli, onların fitri temayüllerinden dolayı ortaya çıkan hoşla gitmeyen davranışları görmezden gelmeli, uyum sağlama hususunda azami gayret göstermelidirler. Kadınlar da kocalarına karşı saygı ve itaatte daha duyarlı davranışlar sergilemelidirler. Eğer bu farkındalık çiftlerde olursa evliliklerinde kalıcılık ve devamlılık sağlanır. Burada karşılıklı iyi niyet ve anlayış esastır.

Bu hususta en iyi örnek şüphesiz peygamberimizdir. Hanımlarına faziletlerini söylemesi, onları sevdiğini ifade etmesi, bineğine alması, aynı kabin suyuyla müştereken yıkanılması, hanımının hayvana binmesinde ona yardımcı olması ve onu dizine bastırarak bindirmesi, kendisine gelen yemek davetine “hanım da olursa” kaydıyla icabet etmesi, bir sıkıntıyla kederlenip ağlayan hanımının gözyaşlarını elleriyle silerek onu teselli etmesi gibi pek çok davranışı, hanımlarını memnun etmeye yöneliktir.¹⁹⁰

Sonuç olarak evlilikte devamlılık ve kalıcılık esastır. Bu birlikteliği sağlamak için eşlerin evlilik kurumuna aynı derecede önem vermeleri, eş seçimi ve uyumuna dikkat etmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda aile içi ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam etmesi, eşlerin birbirlerinin hak ve sorumluluklarını bilmesine ve ona göre hareket etmesine, sevgi, saygı, hoşgörü, sabır ve anlayışla iyi geçinme yollarını tercih etmesine bağlıdır.

2.4.2. Kur'an'da Çocuk

Ailede çocuğun doğmasıyla, eşler karı ve kocalığın dışında, annelik ve babalık vasıflarıyla yeni bir kimliğe bürünürler. Dolayısıyla bu kimlik bir takım sorumlulukları da beraberinde getirir. Ailenin teşekkülünden sonra Allah'tan en çok istenen şey bir çocuk sahibi olmaktır. Nitekim yeryüzünün ilk ailesi de Allah'tan bir çocuk talep etmiştir.¹⁹¹

Çocuk dünya hayatının süsü¹⁹² ve en büyük nimetlerinden biridir.¹⁹³ Hatta insanlar dünyada iken kendilerine verilen bu nimetin Allah'tan geldiğini unutup, onunla övünme gayreti içerisinde olurlar,¹⁹⁴ bazıları bu durumdan (mal ve evlat çokluğu) kendilerine pay çıkarıp, Allah'ın kendilerine iyilik yapmanın gayreti içerisinde olduğunu sanırlar.¹⁹⁵ Hâlbuki bunlar gelip geçici nimetlerdir. Bu nedenle Kur'an'da eş

¹⁸⁷ Nisa, 4/19.

¹⁸⁸ Nisa, 4/128.

¹⁸⁹ Nisa, 4/3; Nisa, 4/129.

¹⁹⁰ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.196-197.

¹⁹¹ A'raf, 7/189.

¹⁹² Kehf, 18/46.

¹⁹³ Nahl, 16/72.

¹⁹⁴ Al-i İmran, 3/14.

¹⁹⁵ Mü'minun, 23/55, 56.

ve çocukların göz aydınlığı kılınması için dua edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁹⁶ Ayrıca malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uyanların nasıl cezalandırıldığı zikredilmektedir.¹⁹⁷ Ailenin moral gücü, neşesi, hayat kaynağı olan çocuklar dünyada girilen en büyük sınavın konusudur.¹⁹⁸ Kur'an'da bu şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır. Allah katında büyük mükâfat vardır.”*¹⁹⁹

Bu imtihanın başarılı bir şekilde geçilmesi için nasıl bir tutum ve davranış içerisinde bulunulmasıyla ilgili ölçü Teğabün Suresi 14. ayette geçen *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”* İfadesi ile belirlenmiştir.

Çocukların yetiştirilmesi ve onlara kazandırılacak olan kimlik, ana babanın dünyadaki başarılarının ahirete yansımalarının, ana babanın ahiretteki yerlerinin bir nevi belirleyicisi olacaktır.²⁰⁰ Dolayısıyla çocuklara sahip çıkmak, onları maddi manevi destekte bulunmak, onların iyi yetişmesi için gayretkeş davranmak toplumun geleceği için büyük bir yatırımdır ve kulluğun da gereğidir. Ancak bu sorumluluk yerine getirilirken tamamen çocuğa bağımlı olmayıp dengenin sağlanması da önemlidir. Mal ve evladın Allah'ı zikretmekten alıkoymaması gerekir.²⁰¹ Kur'an'da Allah ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun, aile fertlerinden olsalar bile, Allah ve Resulüne düşman olan kimselere karşı sevgi beslemediğini, din bağının her şeyden önce geldiğini görmekteyiz.²⁰² Aile fertlerinin de bu düstura göre hareket etmesi gerekir. Aile içerisinde düzenin sağlanması için anneye, ailenin iç düzenini sağlama, çocukları terbiye edip yetiştirme yönünde görevler verilirken, babaya dışarıya dönük vazifeler verilmiştir.²⁰³ Ceninin hakları, ana rahmine düştüğü, tespit edildiği andan itibaren başlar.²⁰⁴ Yeni doğan, her çeşit bilgidен, alışkanlıktan, maharetten, günahattan yoksun boş bir levha olarak ailenin kucacağına konmuştur.²⁰⁵ Aile ilk eğitim yuvasıdır. Hiçbir şey bilmeden saf ve masum doğan çocuk, ailesinde aldığı eğitimle bir karakter sahibi olur.

Şu halde anne ve baba hem kendisini hem de çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirmelidir. Kendisini ve ailesini cehennem ateşinden korumalıdır.²⁰⁶ Kur'an'da iman eden ve nesilleri de iman noktasında kendilerine uyanların bu amellerinin zayi edilmediği,²⁰⁷ bu ailevi sorumluluğu yerine getirmeyenin hüsrana uğradığı, aynı zamanda ailesini de hüsrana uğrattığı ve cezalandırıldığı²⁰⁸ açık bir şekilde zikredilmektedir. Aile bireylerinin tutum ve davranışları çocuğun iyiye ya da kötüye yönelmesinde çok etkilidir. Bu nedenle bilgileri aktarırken fiiliyata dökmek gerekmektedir. Saff Suresi 2. ayette geçen *“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”* ifadesi öğüt ve nasihatten öte uygulamaların bizzat bireyde

¹⁹⁶ Furkan, 25/74.

¹⁹⁷ Nuh, 71/ 21-27.

¹⁹⁸ Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s.18.

¹⁹⁹ Teğabun, 64/15; Enfal, 8/28.

²⁰⁰ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014, s.47.

²⁰¹ Münafikun, 63/9.

²⁰² Mücadele, 58/22.

²⁰³ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.88.

²⁰⁴ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.154.

²⁰⁵ Canan, *Aile içi Eğitim*, s.119; Nahl 16/78.

²⁰⁶ Tahrir, 66/6.

²⁰⁷ Tur, 52/21.

²⁰⁸ Zümer, 39/15,16; Şura, 42/45.

olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca insanın önce kendisini değiştirmesi istenir ki toplum da değişsin.²⁰⁹ Taha Suresi 132. ayette “*Ailene namazı emret ve kendin de devam et*” şeklinde zikredilmesi ailenin söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı olması gerektiğine işaret etmektedir. İnsanın yetiştiği ortam veya çevresinde bulunan egemen güçler, kişinin iman edip etmemesinde, onun ahlaki yönden şekillenmesinde büyük oranda belirleyici olmaktadır.²¹⁰ Aile ortamındaki dini ve ahlaki yaşayış, çocukların dini eğilimlerinin ne yönde tebarüz ettiği, dine bağlılıklarının ne derecede olduğu hususunda ipuçları vermektedir.

Çocuğu yetiştirmede arkadaş çevresi de büyük bir öneme sahiptir. Nasıl ki çoğu zaman nerden geldiğini anlamadığımız virüsler bir bilgisayarı çökertmekte ise, ailenin de gerekli tedbirleri almaması, çocukların kimlerle birlikte olduğunu önemsememesi durumunda bir nevi sanal virüsler ortaya çıkarak aynı şekilde ailenin çökertilmesine neden olmaktadır. Zira bireyi en çok etkisi altına alan arkadaşlarıdır. Bu konuya dair Kur'an'da müteaddit ayetlerde arkadaşın insan üzerindeki etkisi zikredilmektedir.²¹¹

Şu ya da bu şekilde aile çocuğu takip etmesini bilmelidir. Çocuğun çevresinde iletişim kurduğu kişileri ve bu kişilerin hangi özelliklere sahip olduğunu araştırmalıdır. İyi bir anne baba çocuğunun sonradan edindiği olumsuz tutum ve davranışlarının farkında olmalıdır. Onun hatalı davranışlara ilişkin gizli saklı ipuçlarını ele geçirip bunun altında yatan nedenini ortaya koymalıdır. Bu hataları büyük bir titizlikle engellemelidir. Çocuğun terbiyesinde anne babanın çok büyük etkisi vardır. Ancak bu bilinçle hareket eden ebeveynler, çocuklarının sağlam karakterli, dürüst bir şekilde yetişmesinde rol oynarlar.

Kur'an'da çocuklarla ilgili ailelere yapılan ikazlardan biri de cinsiyet ayrımcılığı ve fakirlik endişesi nedeniyle çocuklarını öldürmemeleri gerektiğidir. İnsanların kendi cinsiyetlerini seçme hakkı yoktur. Şüphesiz cinsiyeti belirleyen Allah'tır.²¹² Kur'an beyinsizlikleri yüzünden çocukları öldürenleri büyük bir hüsranın beklediğini bildirmektedir.²¹³ Cahiliye döneminin en kötü gelenekleri arasında özellikle kız çocuklarına yapılan hak ve hukuksuzluklar göze çarpmaktadır. Onları değersiz görmekten ve insan yerine koymamaktan bahsedilir. İslam, çocuğun kız olmasının utanılacak bir şey olmadığı inancını zihinlere yerleştirmiştir. Cahiliye Araplarından bazıları, bölgelerinde kız ve kadınlara uygulanan çirkin davranışlardan dolayı, namuslarını korumak adına utanç nedeni olarak gördükleri kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi.²¹⁴ Kur'an'da diri diri gömülen kız çocuğunun hangi günahattan ötürü öldürüldüğünün mutlaka hesabının sorulacağı vurgulanmaktadır.²¹⁵

Çocukların öldürülme sebeplerinden biri de fakirlik endişesidir. Fakirlik endişesi ve rızık kaygısı taşıyarak çocukların öldürülmemesi gerektiği, daha önce aile nasıl rızıklandırılıyorsa, aynı şekilde çocukların da rızıklandırılacağı ayetlerde zikredilmektedir.²¹⁶ Geçimini normal şartlarda sürdürüp, çocuk doğduktan sonra fakir düşmekten korkanlara ya da içinde bulunulan fakirlik probleminden dolayı daha da fakirleşeceğini düşünüp çocukları öldürme çabasına girenlere çocukları öldürme yasaklanmıştır. Çocuk Allah'ın anne babaya bir emanetidir. Saf, masum bir fitratla dünyaya gelir. Ve hiçbir şeyden sorumlu değildir. Kur'an'da çocukları ne öldürmenin

²⁰⁹ Rad, 13/11.

²¹⁰ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.54.

²¹¹ Nisa, 4/69; Furkan, 25/27-30; Saffat, 37/50-61; Zuhuf, 43/38.

²¹² Şura, 42/49-50.

²¹³ Enam, 6/140.

²¹⁴ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.91; Nahl, 16/58-59; Zuhuf, 43/17.

²¹⁵ Tekvir, 81/8, 9.

²¹⁶ Enam, 6/151; İsrâ, 17/31.

ne de bedensel ya da fiziksel yönden cezalandırmasının yeri yoktur. Ebeveynlerin onlara şefkat ve merhamet kanatlarını açması gerekmektedir.

2.4.3. Kur'an'da Anne Baba

Ailenin ilk temel kurucuları anne babalardır. Bundan önceki bölümde çocukların yetiştirilmesinde, onlara bir kimlik kazandırılmasında ve neslin devamının sağlanmasında anne babanın etkisinin ne denli büyük olduğuna dikkatleri çekmiştik. Burada ise çocukların anne ve babaya karşı ortaya koymaları gereken tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışacağız.

Anne baba her türlü meşakkatlere katlanarak çocuklarının hemen hemen her safhasında onlara kol kanat germişler, sevgi, şefkat ve merhamet duygularıyla onları kucaklamışlar, maddi ve manevi bütün zorluklara dayanmışlardır. Anne-baba, çocuklarının kendilerine hizmet etme, saygı gösterme ve helal şeylerde itaat etmeleri konusunda hak sahibidirler.²¹⁷ Nasıl ki Allah tüm varlıkların varoluş sebebiyse, anne babalar da çocuğun görünürdeki varoluş sebepleridir. Kur'an'da müteaddid ayetlerde Allah'a ortak koşulmaması, O'ndan başkasına ibadet edilmemesinin emredilmesinin hemen sonrasında anne babaya iyi davranılmasının istenmesi, Allah tarafından anne babaya verilen değeri gözler önüne sermektedir.²¹⁸ Anne babaya itaat ile ilgili ayetlere baktığımızda daha çok annenin fiillerinin zikredildiğini görmekteyiz.²¹⁹ Anneler çocuklarını dokuz ay rahimlerinde, iki-üç yıl göğüslerinde, on-on beş yıl ellerinde, ölüncüye kadar da kalplerinde terbiye ederler.²²⁰ Dolayısıyla anneler hayatının neredeyse tamamını çocuklarına hizmet etmekle geçirmektedirler. Özellikle hamilelik ve emzirme dönemi anneler için ağır bir sorumluluktur. Anne bu zaman zarfında bir karşılık beklemeksizin sürekli verici konumundadır. Anneye babadan daha çok atıfta bulunulması anneyi bir adım daha öne çıkarmaktadır.

Anne ve babanın çocuk üzerindeki emeğinin ne denli fazla olduğu Kur'an ayetleriyle de sabittir. İnanç bağından sonra gelen ilk bağ aile bağıdır.²²¹ Bu bağın güçlü olması çocukların anne babalarına karşı tutum ve davranışlarına bağlıdır. Kur'an'da anne-babaya itaat noktasında çocuklara düşen sorumluluklar hatırlatılmakta, özellikle de anne babanın bakıma muhtaç ve ihtiyaçlarının en fazla olduğu yaşlılık dönemine dikkat çekilmektedir. Nitekim günümüz toplumlarında insanlar yaşlandıklarında, tam da bakıma ve korumaya muhtaç hale geldiklerinde huzur evlerine yerleştirilmektedir. Üstelik en çok sevinç ve üzüntülerini paylaşacak, yalnızlığa asla terk edilmemesi gereken bir zamanda bu durumla karşılaşmaktadırlar. Zira gençliklerinde zaten vakit geçirecekleri iyi kötü dostlukları vardır. Önemli olan anne babalar ihtiyarlayınca onları yalnızlığa mahkûm etmemektir. Yaşlıların huzur bulacakları yerler, huzur evleri değil, çocuk ve torunlarıyla birlikte vakit geçirecekleri "aile huzur evleri" dir.²²² Çocukların bunu asla aklından çıkarmamaları ve ona göre hareket etmeleri gerekmektedir. Anne babaya iyilikte bulunmak; anne babaya öf bile dememek, onları azarlamamak, onlara yumuşak söz söylemek, merhamet göstermek ve onlar için Allah'tan rahmet dilemek çocukların ebeveynlerine karşı sorumlulukları arasındadır.²²³ Müfessirlerin çoğunluğu

²¹⁷ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.125.

²¹⁸ Bakara, 2/83; Nisa, 4/36; Enam, 6/151; Ankebut, 29/8; Lokman, 31/14, 15; Ahkaf, 46/15.

²¹⁹ Lokman, 31/14; Ahkaf 46/15.

²²⁰ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.76

²²¹ Seyyid Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, Dünya Yayıncılık, çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Lütfullah Bender, İstanbul, 1980, VII/29.

²²² Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.90.

²²³ İsra, 17/23-24.

çocukların arzularının geçmişe dönük değil de geleceğe yönelik olduğu hususunda atıfta bulunmaktadır. Bu nedenle onlara çocukluk dönemi hatırlatılarak anne babaya karşı şefkat ve merhamet duygularının harekete geçirilmesi sağlanmaktadır.

Anne babaya karşı tutum ve davranışlarda öncelikle kötü eylemlerden sakınma daha sonra iyiye yönelme söz konusudur. En ufak kırıcı bir söz söylemekten, kaba katı yürekli olmaktan uzak kalınmalı, anne baba ihmal edilmemelidir. Burada üslub önemlidir. Onlara anneciğim, babacığim şeklinde yumuşak sözle hitap edilmelidir. Üstelik onların sevdikleri kişilere de aynı şekilde muamelede bulunulmalıdır. Kurtubi tefsirinde anne babanın sevdiği kimseleri gözetmek de anne babaya iyiliğin tamamlayıcı unsurlardan olduğunu söylemekte, sözlerini şu hadisi vererek desteklemektedir: “Hiç şüphesiz bir kimsenin babasının sevdiği kimseleri babasının vefatından sonra gözetmesi de ona karşı iyi davranmanın en ileri derecesidir.”²²⁴

Çocuklara düşen sorumluluklar arasında anne babalarına dua etmeleri gerektiği de zikredilmektedir. Kur'an'da bu “*Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.*”²²⁵, “*Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.*”²²⁶ ifadeleri ile bize öğretilmektedir. Hem sağlıklarında ve hem de vefatlarından sonra anne ve babaya dua etmek, günahlarının affını Allah'tan istemek, onların evlatlar üzerindeki hakkıdır.²²⁷ Yalnızca cehennem ehli olduğu açıkça belli olduktan sonra yakın kimseler de olsa onlar için af dilenmeyeceği açıkça bildirilmektedir.²²⁸ Çocuklar işledikleri güzel ameller ve yaptıkları hayırlı dualarla ebeveynleri için sürekli sevap getiren bir amel konumunda olabilirler.²²⁹ Kurtubi tefsirinde Süfyan b. Uyeyne'nin şu sözlerine yer verir: “Beş vakit namaz kılan bir kimse Yüce Allah'a şükretmiş olur. Anne ve babasına namazın sonlarında dua eden bir kimse de onlara da teşekkür etmiş olur.”²³⁰

Anne-baba ister Müslüman olsun, ister kafir olsun onlara saygı gösterilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, iyi davranılması gerekmektedir. Anne babanın, caiz olan istek ve maksatlarında muhalefet etmek anne babaya kötü davranma çerçevesindedir.²³¹ Anne baba çocuklarına Allah'a ortak koşulması hususunda emirler verdiğinde bu emre itaat edilmez, ancak ebeveyne karşı sorumluluklar yerine getirilir, onlarla iyi geçinilmeye özen gösterilir. Yani itaat Allah'ın çizdiği sınırlar çerçevesinde gerçekleşmelidir.²³² İyi bir evlat anne ve babanın şeref ve itibarını yükseltirken, saygısız ve ahlaki değerleri benimsemiş kişiler, sadece kendi itibarlarını değil, ailenin hatta bir toplumun onurunu ve değerini bile alçaltırlar.²³³ Bu hususta yapılması gereken tutum ve davranış, Kur'an'ın sesine kulak vermek, ailemizi maddi ve manevi değerlerimizle korumaya çalışmaktır

²²⁴ Kurtubi, *el- Cami'u li Ahkami'l- Kur'an*, çev. M. Beşir Eryarsoy, Buruç Yayınları, İstanbul, 2003, X/368.

²²⁵ İsra, 17/24.

²²⁶ Ahkaf, 46/15.

²²⁷ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.88.

²²⁸ Tevbe, 9/113.

²²⁹ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.129.

²³⁰ Kurtubi, XIII/535.

²³¹ Kurtubi, X/364.

²³² Ankebut, 29/8; Lokman 31/15.

²³³ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.114.

3. KUR'AN KISSALARINDA AİLE ÖRNEKLERİ

Kur'an muhtevası içinde önemli bir yer tutan, yaşanmış hayat hikâyeleri olan kıssalar insanlar için pek çok yönden örnek olma özelliği taşımaktadır. Kur'an bir hidayet rehberi olarak bu yaşanmışlıkları baştan sona değil de önemli yerleri büyük bir titizlikle ve özenle seçip muhatabına aktarmıştır. Bu bilgi aktarımında muhataba düşen görev ise ondan faydalanmak ve bunu fiiliyata dökmektir.

Kur'an her şeyden önce insanı muhatap aldığı ve ona kendisini ve münasebette bulunduğu varlıkları tanıtmayı amaçladığı için, insanın iç dünyasını, bu dünyadaki duygularını, düşüncelerini, tutarlılıklarını veya tutarsızlıklarını, gıpta, haset, nefret, acıma ve öfke gibi iç çelişkilerini yansıtmaktadır.²³⁴ Kur'an sağlam ve kalıcı kurallar koyarak toplumda bireylerin doğru seçimler yapmasına katkı sağlamaktadır. Peygamberlerin hayatlarından kesitler anlatarak, bireylere yol gösterici olmaktadır. Peygamberler, insanların uymak zorunda oldukları kuralları, yüksek ahlaki ilkeleri, insanlığın menfaatini, dünya ve ahiret ilmini, kâinat nizamında geçerli ve hükümler olan kanunları, ilahi sünnetin sonucunu, bunların tatbik ve uygulama şeklini, sözlü ve fiili sünnetleriyle öğretmişlerdir.²³⁵ Her türlü söz ve davranışlarında ölçülü hareket etmişlerdir. Kur'an müteaddit ayetlerde bunu vurgulamaktadır.²³⁶ Peygamberler kendilerine uyulacak önder insanlardır. Aynı zamanda peygamberin yanında onlara tabi olanlar da örnek kişilerdir. Günümüzdeki toplumların sosyal yapılarında bir takım değişiklikler olmuşsa da insanın özüne baktığımızda insan aynı insandır. Bir başka ifadeyle insanların ruh yapıları ve hayat felsefeleri birbirlerinin aynıdır.²³⁷ Dolayısıyla yaşanmış gerçekler bizim için yol gösterici olmaktadır. Buradan hareketle bizlere rehber olması açısından peygamberler ve örnek şahsiyetlerin ailelerindeki tutum ve davranışlarını inceleyeceğiz.

3.1. Aralarında Uyum Olan Eşler

3.1.1. Hz. Adem ve Hz. Havva

İnsanoğlunun varlık macerası, Hz. Adem'in yaratılmasıyla başlamaktadır. Hz. Adem'in ismi Kur'an'da 25 ayette, 9 farklı surede geçmektedir.²³⁸ Kur'an'ın tertibi içerisinde anlatılan ilk kıssa budur.²³⁹ Bu kıssa bize sadece tarihi bir bilgi sunmak amaçlı zikredilmemiş, insanın yaratılışı ile ilgili merak duygularını, zihinlerde yer alan soru işaretlerini bir nebze de olsa gidermek aynı zamanda insan üzerinden hayatımızı kuşatan mesajlar vermek için Kur'an'da yerini almıştır. Hz. Adem, Kur'an'da resmedilen insan tipinin ilkidir. Aynı zamanda seçilmiş, âlemlere üstün kılınmış bir peygamberdir.²⁴⁰ Hz. Adem'in bir başka canlıdan tekamül suretiyle değil, topraktan ve tamamıyla bağımsız bir canlı türün ilk atası, yeryüzünde öteki bütün canlı ve cansız varlıkların aksine, yükümlü ve sorumlu tutulan ve bunun için gerekli manevi, ahlaki, zihni ve psikolojik kabiliyetlerle donatılmış bir varlık olarak yaratıldığı, tartışmaya yer

²³⁴ Celal Kırcı, *Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:9, Kayseri, 1996, s.40.

²³⁵ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.16.

²³⁶ Bakara, 2/151; Enam, 6/ 89.

²³⁷ Rad, 13/38.

²³⁸ Abdülbaki, *Mu'cemü'l Müfehres li -Elfazı'l-Kur'ani'l Kerim*, s.30-31

²³⁹ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s.160.

²⁴⁰ Al-i İmran, 3/33.

vermeyecek şekilde açıktır.²⁴¹ Hz. Adem kıssası; onun çeşitli merhalelerden geçirilerek yaratılması²⁴², ona ruh üfürülmesi²⁴³ kıssası ile karşımıza çıkmaktadır. Sonrasında Allah'ın emretmesi üzerine İblis hariç meleklerin ona secde etmesi, İblis'in ise büyülenerek *"Ben ondan daha hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. O'nu ise çamurdan yarattın."* şeklinde bir bahaneye sarılması, şeytanın Allah'ın huzurundan kovulması ve Allah'tan süre istemesi ve doğru yolda olanları saptıracağına söz vermesi²⁴⁴ anlatılır. Allah şeytana uyanları cehenneme dolduracağını bildirir. İmtihan için yaratılmış insanın dünyadaki rakibi belirlenmiştir.²⁴⁵ Şeytan apaçık bir düşmandır.

Hz. Adem yaratıldıktan sonra tek bırakılmamış, kendisine bir eş olarak Hz. Havva yaratılmıştır. Nisa Suresi 1. ayette *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının."* ifadesi yer alır. Buna benzer bir ifade de Zümer Suresi 6. ayette geçmektedir. *"O sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti. Sizin için hayvanlardan (erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı. Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Mülk (mutlak hâkimiyet) yalnız O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. O halde nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz."* Bu ayetlerin muhtevasında tek olan yalnızca yaratandır, onun dışında her şey çifttir mesajı vardır. Allah insan neslinin devamını, diğer bitkilerde olduğu gibi kendilerinden bölünerek sağlama yerine aynı nefisten olan karşı cinslerle, kendi rızaları ile gerçekleştirecekleri evlilik yolu ile sağladığını haber vermektedir.²⁴⁶ Hz. Adem'den sonra kendi nefisinden eşini onunla huzur bulması için yaratmıştır.²⁴⁷ Şu halde Hz. Havva olmadan Hz. Adem yarımır. Kur'an'da aile kavramı yerine, onun mefhumu olan zevce, zevce kelimeleri kullanılmaktadır. Zevceden murat sadece Hz. Havva olmadığı gibi, bir nefisten kasıta sadece Hz. Adem değildir. Zira bunlar yaratılmışların ilkleri olduğu için zikredilmişlerdir.

*"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir."*²⁴⁸

İnsanlar arası sevgi ya ruhi birliktelikten veya cismani birliktelikten kaynaklanırken, evlilikten dolayı meydana gelen sevgi ise hem ruhi hem de cismani birliktelikten kaynaklanmaktadır.²⁴⁹ Erkek ve kadının birlikteliğinin sükunet sağlayabilmesi için, iki şey şarttır: Sevgi ve merhamet.²⁵⁰ Hz. Adem benliğinde insan fitratını eksisiyle artısıyla taşıyan örnek bir modeldir. İnsanın sahip olduğu kuvve ve hassaların en belirginini de onun diğer bütün zaafalarını kendisinde toplayan en büyük beşeri zaaf olan ebedi yaşama zaafıdır.²⁵¹ Nitekim Hz. Adem ve Hz. Havva'ya cennette bir ağacın meyvesinden yememeleri,²⁵² şeytanın onların düşmanı olduğu, aksi takdirde

²⁴¹ Demirci, *Kur'an'ın Ana Komuları*, s.89.

²⁴² Bakara, 2/30; Enam, 6/2; Hicr, 15/ 26, 28, 33; Hac, 22/5; Mü'minun, 23/12; Saffat, 37/11; Sad, 38/71; Rahman, 55/14.

²⁴³ Hac, 15/29; Secde, 32/9; Sad, 38/72.

²⁴⁴ A'raf, 11-17; İsrâ, 17/61-65.

²⁴⁵ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, s.208.

²⁴⁶ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.47-48.

²⁴⁷ A'raf, 7/189.

²⁴⁸ Rum, 31/21..

²⁴⁹ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.50.

²⁵⁰ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.261.

²⁵¹ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.299.

²⁵² Taha, 20/115.

cennetten çıkarılıp mutsuz olacakları²⁵³ bildirilir. Seyyid Kutup, insanın ruhunun gerektiğinde, ihtiyaçları aşarak sınırsız hareket etmesine sebep olan arzu ve isteklerin baskısından kurtulması, bu arzu ve isteklerin egemenliği altına girip, onun kulu olmaması için böyle bir yasak gerektiğine işaret eder.²⁵⁴ Şeytanın fısıltıları onların bu zaafı noktasında olur.²⁵⁵ Onlar da ebedi yaşama arzusuna kapılıp Allah'ın emrine itaat etmeyip, yasak meyveyi yerler.

Taha Suresi 120. ayete göre şeytanın ilk olarak kandırmak için yöneldiği kişi Hz. Adem'dir. Sonrasında ise her ikisini saptırdığı bildirilir.²⁵⁶ Muhammed Esed bu konuda şöyle demektedir: “Burada insanoğlunun cennetten çıkarılmadan önceki saf ve masum durumuna; yani kötülüğe çağırmak için hazır bekleyen bütün o ayartılar ve yanlış bir seçim sonucu içine düşülen bedbahtlık yanında, insanın henüz kendi yapısının da bilincinde olmadığı, yapıp etmeleri için alternatif yön ve gidişler arasında seçim yapabilme imkân ve iktidarından henüz haberdar olmadığı bilinç öncesi dönemini yansıtan bir temsil (allegory) karşısında olduğumuz anlaşılmaktadır.”²⁵⁷

Mezkûr ayetlerde öncelikle insanın tabiatında var olan unutmama vasfı dikkatlerimizi çekmektedir. Nitekim karı koca birlikte olsalar da şeytanın oyununa gelmişler ve Allah'ın uyarısını unutmışlardır. Dolayısıyla bu durum onlardan sonra gelen eşler için de bir uyarı içermektedir. Nitekim yeryüzünün ilk ailesini nasıl şeytan aldatıp doğru yoldan saptırmışsa, sonraki aileleri de saptırması kaçınılmazdır. İnsan, en güzel ile en çirkin eylemler arasında gidip gelebilen bir varlıktır.²⁵⁸ Bu açıdan karı-koca şeytanın oyunlarına karşı devamlı teyakkuz halinde olması ve bu hususta birbirlerini uyarıcı rol üstlenmeleri gerekir.

Hz. Adem ve Hz. Havva yaptıkları dualarla da bize yol gösterici olmuşlardır. Kur'an'daki dua örneklerinin büyük bir bölümü dünyevi bir haz, mal, menfaat talebi değil, bağışlanma, hidayet ve Allah yolunda yardım isteme niteliğindedir.²⁵⁹ Hz. Adem ve Hz. Havva örneğinde de durum böyledir. Dua insanın tekebbür ve istiğnadan vazgeçip, Allah'ın mutlak kudretini, adaletini ve merhametini kavramasından doğan bir boyun eğmedir.²⁶⁰ Nitekim Allah müteaddit ayetlerde duanın nasıl yapılması gerektiğini bize öğretmektedir.²⁶¹ İnsan tabiatının unutmama vasfının yanında bir de hatırlayıcı vasfı vardır. Nitekim Hz. Adem ve Hz. Havva günahı içselleştirmeden Rablerine verdikleri sözü hatırlayarak bunu ortaya koymaktadırlar.

*“Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.”*²⁶²

*“Derken, Hz. Adem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır.”*²⁶³

Onlar günahlardan kurtuluşun ancak onu bir günah olarak kabullenmekte ve hemen o günahı tövbe etmekte olduğunu göstermişlerdir. Böylece birbirlerini

²⁵³ Taha, 20/117.

²⁵⁴ Kutup, *Fi Zilal'il Kur'an*, VII/242.

²⁵⁵ Taha, 20/120.

²⁵⁶ A'raf, 7/20.

²⁵⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, II/272.

²⁵⁸ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.31.

²⁵⁹ Ömer Özsoy, İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, Fecr Yayınları, Ankara, 2003, s.401.

²⁶⁰ Özsoy, vd. , *Konularına Göre Kur'an*, s.401.

²⁶¹ A'raf, 7/55; Furkan, 25/74.

²⁶² A'raf, 7/23.

²⁶³ Bakara, 2/37.

suçlamak yerine günahlarını itiraf edip birlikte tövbe yolunu tercih edip insanın şeytandan farkını ortaya koymuşlardır. Çünkü şeytan günahında ısrar edip, onu savunma yolunu seçmiştir. Şu halde bir günah işlendiğinde o günahta ısrarcı olmakla şeytani bir duruş, tövbe etmekle de insani bir duruş sergilenmiştir. Şeytanın aldatması ve bir anlık gafletle günah işleyip cennetten çıkarılan Hz. Adem ve Hz. Havva tövbeleri sayesinde tekrar cennete dönüşü hak etmişlerdir. Şeytana uymaları nasıl cennetten kovulmalarına sebep olmuşsa; ona karşı isyan etmeleri de cennete geri dönmelerini sağlamıştır.²⁶⁴ Dolayısıyla insanların da hataları olduğunda, bu hatalarından vazgeçip, tevbe etmeleri gerektiği açıktır. Aynı zamanda sadece Allah'a karşı değil, kula karşı da yapılan hatalarda da özür dilenmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

3.1.2. Hz. İbrahim ve Eşleri

Hz. İbrahim'in ilk eşi Sare, ikinci eşi ise Hacer'dir. Rivayet olunduğuna göre Hacer, Sare'nin cariyesi idi.²⁶⁵ Sare kendi çocuğu olmadığı için, cariyesi Hacer'i kendi nefesine tercih ederek kocası İbrahim (a.s) ile evlendirir.²⁶⁶ Hz. İbrahim'in Hacer'den bir oğlu olur. Ancak Hz. İbrahim, eşinden ve oğlundan bir müddet ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrılıkla ilgili Kur'an'da mevcut bir bilgi yoktur. Ancak tefsirlerde bununla ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Hz. İbrahim, karısı Sare'nin hissi rekabeti sonunda diğer karısı Hacer'le ondan doğma oğlu İsmail'i Filistin'den alıp Mekke'de Kâbe'nin bulunduğu yere getirir.²⁶⁷ Bazı rivayetlerde de Hacer ile oğlu İsmail'in, Sare'nin sözünden dolayı Şam beldesinden başka yere götürülmesinin gerçekleşmesi yoktur.²⁶⁸ Ancak şu var ki Hacer'in oğluyla birlikte Mekke'ye getirildiği herkes tarafından kabul görmüştür. Kurtubî, Hz. İbrahim'in eşini ve çocuğunu Mekke vadisine bırakmasının, Allah'ın vahyine dayandığını belirtmektedir.

Hz. İbrahim ve Hacer arasında geçen veda konuşması Razi'nin tefsirinde şu şekilde anlatılmaktadır: “Hacer İbrahim'e vedalaşırken, “bizi nereye bırakıyorsun!” demişti de, o da “Allah'a bırakıyorum” cevabını vermişti. Hacer: Allah mı bunu sana emretti? Deyince de, İbrahim: “Evet” demiş; Hacer de: “O halde biz korkmayacağız demişti.”²⁶⁹ Burada Hz. İbrahim, ailesini Allah'a emanet etmiştir. Hacer de tam bir teslimiyet örneği sergilemektedir. Allah'a olan sadakatini ortaya koymuş bir duruş içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Hacer ekin bitmez bir vadide oğluyla baş başa kalarak Allah'a itaatin nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Aynı zamanda eşine de itaat etmiş, herhangi bir sorun çıkarmamıştır. Allah onun bu tavrını elbette ki karşılıksız bırakmayarak onu ödüllendirmiştir. Allah onun vasıtası ile bu ümmete İsmail (a.s)'i, Zemzem'i, Safa ile Merve arasındaki sa'yi ikram etti.²⁷⁰ Şu halde bir insan tevekkül ettiğinde Allah onu hiçbir zaman yalnız bırakmayacaktır. Hacer'ce bir duruş bütün engelleri ortadan kaldıracaktır. Hacer tüm annelere Allah'ın lütuf ve ihsanına mazhar olmanın iki yolunu göstermiştir. Birincisi Allah'a samimi bir şekilde itaat etmek, ikincisi ise eşe itaat etmektir.

²⁶⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.258.

²⁶⁵ Razi, XIV/26

²⁶⁶ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.155.

²⁶⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, I/235.

²⁶⁸ Fahreddin Razi, *Mefatihü'l Gayb*, çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, İstanbul, 2013, XIV/27.

²⁶⁹ Razi, XIV/28-29.

²⁷⁰ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.161.

Sare Hz. İbrahim'in ilk eşidir. Hz. İbrahim'in Hacer'den İsmail adındaki oğlu dünyaya gelince, Sare de oğlu olması için dua etmiş.²⁷¹ Onun bu duası makbul olmuş, Allah Hz. İbrahim ailesine bir çocuk müjdesi vermiştir. Bu müjdeyi verirken Allah'ın sadece Hz. İbrahim'i muhatap almadığını, ona ve eşi Sare'ye birlikte hitap ettiğini görmekteyiz. Elçiler Hz. İbrahim'i ziyarete gelip Hz. İshak'ın doğacağını müjdelediklerinde Hz. İbrahim'in eşi de onun yanında bulunmaktadır.²⁷² Bu ayette müjdenin Hz. İbrahim'in hanımına yapıldığı söylenirken; Hicr Suresi 53 ve Zariyat Suresi 28. ayetlerde müjdenin Hz. İbrahim'e yapıldığı belirtilmektedir.²⁷³ Netice de karı kocanın birlikte muhatap alınması önemlidir. Bu manada Sare ile meleklerin konuşması dikkat çekicidir. Buradan anlıyoruz ki, Kur'an, kadını tarih boyunca maruz bırakıldığı gayr-i insani zillet ve aşağılamalardan kurtarıp gerçek bir insan olarak layık olduğu şerefe, erkekle hayatı paylaşabilir bir arkadaş ve erkeğin bir parçası mevkiine yükselttiğini göstermektedir.²⁷⁴ Aynı şekilde Kur'an'da bu müjde karşısında Hz. İbrahim'in düşüncelerine yer verilirken, eşinin de düşüncelerine yer verilmesi kadına verilen değeri bir kez daha göstermektedir. Hz. İbrahim bu durum karşısında "*Bana yaşlılık gelip çatmış iken beni mi müjdeliyorsunuz? Bana neyi müjdeliyorsunuz?*"²⁷⁵ ifadesini kullanırken; karısı da "*Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu şaşılacak bir şey!*"²⁷⁶ diyerek eşiyile aynı düşüncede olduğunu paylaşmıştır. İkinin de şaşkınlık içerisinde olduğunu görmekteyiz. Meleklerin onlara Allah'tan ümidin kesilmemesi gerektiğini bildirmesi üzerine Hz. İbrahim'in "*Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser.*"²⁷⁷ cevabı dikkate şayandır. Onların bir ümitsizlik içinde olmadıklarını, aksine böyle bir müjde karşısında bir mutluluk şaşkınlığı yaşadıklarını söyleyebiliriz. Hanımının kocasının duygularına ortak olması güzel görülen bir şeydir.²⁷⁸

Burada Hz. İbrahim ailesi üzerinden bütün ailelere Allah'tan ümidin kesilmemesi gerektiği mesajı verilmektedir.²⁷⁹ Bugün çocuğu olmayan çiftler için de aynı durum geçerlidir. İnanan insan asla karamsarlığa düşmez, benim duam kabul olmuyor hissine kapılmaz ve Allah'a dualarıyla daha da yaklaşmak için çabalar. Karı koca birlikte hareket eder. Sonuç olarak O emrettikten sonra olmayacak hiçbir şey yoktur. O yeter ki dilesin. Her şey O'nun emrindedir. İlerleyen bölümlerde Hz. Zekeriya kıssasında da buna benzer bir duruma şahitlik edeceğiz, Allah'ın her şeye kadir olduğunu bir kez daha kanıksayacağız.

Hz. İbrahim'in eş olmasında gördüğümüz örnek tavırları aile reisliğinde de görmekteyiz. Hz. İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen, şükreden önder bir insan, salih bir kuldür.²⁸⁰ Yumuşak huylu, çok içli bir fitrata sahiptir. O sadece kendini düşünen, kendisinin doğru yolda olmasını yeterli gören bir şahsiyet değildir. Ailesiyle son derece alakalı, onların güven ortamında, şirkten uzak büyümesi için emniyeti göz ardı etmeyen bir şahsiyettir. Hz. İbrahim ve ailesiyle olan ilişkisinde bunu açık bir

²⁷¹ Kurtubi, IX/107.

²⁷² Hud, 11/ 71.

²⁷³ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013, IX/244.

²⁷⁴ Seyfullah Arık, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s.21.

²⁷⁵ Hicr, 15/54.

²⁷⁶ Hud 11/72; bkz. Zariyat, 51/29.

²⁷⁷ Hicr, 15/56.

²⁷⁸ Vehbe Zuhayli, *Tefsiru'l Müinir*, çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Bilimevi Basım Yayınları, İstanbul, 2005,VI/355.

²⁷⁹ Ümidin kesilmemesi gerektiği ile ilgili ayetler bkz. Zümer, 39/53; Şura, 42/28.

²⁸⁰ Nahl, 16/120-123.

şekilde görebiliriz. Hz. İbrahim'in oğluyla beraber Kâbe'nin temellerini yükseltirken yaptıkları dua baba-oğul ilişkisinde iman birlikteliğinin en güzel örnekleri olarak dikkatimizi çekmektedir.

*“Ey Rabbimiz’ Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, bilensin. Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın. Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin.”*²⁸¹

Bu ifadeler bir babanın oğlunu bu kadar bilinçli imanlı kulluk terbiyesi üzerine yetiştirdiğinin göstergesidir. Hz. İbrahim ailesini Allah'a adamıştır.²⁸² Onun bu vasıflarını İbrahim Suresi 35-36. ayetlerdeki duasında net bir şekilde görmekteyiz.

“Hani İbrahim demişti ki: Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.” “Rabbim! Çünkü o putlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa, o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, şüphesiz sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin.”

Mezkûr ayette tevhit inancından sonra şehrin güvenli kılınması istenmiştir. Bu emniyet talebi Bakara Suresi 26. ayette de yinelenmektedir.

“Hani İbrahim, “Rabbim! Bu şehri güvenli kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır” demişti. Allah da inkar edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası! demişti.”

Hz. İbrahim'in ailesi için sadece ahirete yönelik değil dünyaya yönelik de güvenlik, rızık talebinde bulunması, ailenin geleceği açısından duada dünyevi isteklerde bulunabileceğini bizlere göstermektedir. Çünkü bu bir peygamber sünnetidir ve her aile için güzel bir dua örneğidir.

3.1.3. Hz. Eyyub ve Eşi

Hz. Eyyub'un ismi Kur'an'da dört ayette geçer. Ayetlerde onun peygamber,²⁸³ hidayete erenlerden,²⁸⁴ sabırlı ve Allah'a yönelen bir kimse²⁸⁵ olduğu bildirilir. Kur'an'da onun hastalığından dolayı Allah'a yakarışı zikredilmektedir.

*“Eyyub'u da hatırla. Hani o Rabbine, “Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin” diye niyaz etmişti.”*²⁸⁶

*“(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyub'u da an. Hani o, Rabbine, “Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu” diye seslenmişti.”*²⁸⁷ şeklinde ifade edilir.

Müfessirlerin çoğunluğu Hz. Eyyub'un hastalığının meydana gelmesinde şeytanın fiili mi, yoksa Allah'ın fiili mi etkili olmuştur, şeklinde tartışmalara tefsirlerinde genişçe yer vermişler, onun Allah'a yakarışında kullandığı kelimelerden yola çıkarak hastalığının farklı bir boyutuna dikkatleri çekmişlerdir. “Nusb” kelimesi, “sıkıntı, bedende zahmet, “azab” kelimesi de “acı, mal ve evlat acısı” anlamlarında tefsir edilmiştir.²⁸⁸ Burada Hz. Eyyub'un kasedtiği yorgunluğun bedeninde, azabın da

²⁸¹ Bakara, 2/127-129.

²⁸² İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, s.160.

²⁸³ Nisa, 4/163.

²⁸⁴ Enam, 6/84.

²⁸⁵ Sad, 38/44.

²⁸⁶ Enbiya, 21/83.

²⁸⁷ Sad, 38/41.

²⁸⁸ Yazır, VII/142.

malı ve çocuklarında olduğu söylenir.²⁸⁹ Razi tefsirinde Hz. Eyyub de malının mülkünün yok olup gidip de, bunun yerini bela ve sıkıntıların alması sebebiyle meydana gelen ileri derecedeki üzüntü ve keder ve bedenindeki şiddetli acılar ve sıkıntılar olmak üzere iki tür meşakkat ve sıkıntı bulunduğunu ifade eder.²⁹⁰ Müfessirlerin çoğunluğu tarafından genel kabul gören budur. O, şiddetli bir hastalığa yakalanmış olması, mal ve serveti kaybetmesi ve tüm yakınlarının kendisinden yüz çevirmesinden ziyade, şeytanın kendisine vesvese yoluyla eziyet etmesinden yakınıyordu.²⁹¹ Hz. Eyyub'un, Tevrat'ta yer aldığı, çeşitli kitaplarda anlatıldığı gibi, vücudu kurtlanacak derecede çirkin görünümlü bir hastalığa uğradığı gerçek dışı²⁹² olduğu belirtilmiş, onunla ilgili birçok rivayet müfessirlerce batıl olarak değerlendirilmiş, sebepleriyle de açıklanmıştır.

Hz. Eyyub bütün dert ve sıkıntılarını Allah'a açan ve yorgunluğunun bitkinliğinin sebebini şeytana nisbet eden bir kuldur. O acı ve sızılar, onun bedeninde ortaya çıktığında hiç sızlanmamış, ama kalbindeki vesveseler büyüdüğü zaman, kalbi ve dini hususunda endişeye kapılarak, yalvarıp yakarmaya başlamıştır.²⁹³ Hz. Eyyub'u, Allah'a "Sen bana bela musibet verdin, neden bu hastalığa yakalandım?" şeklinde bir sorgulama içinde görmemekteyiz. Hz. Eyyub'un bu elem ve sıkıntısını şeytandan geldiğini söylemesi, onun yüce Allah'a karşı edebinden ileri gelmektedir.²⁹⁴ Allah, bir kimseyi ne kadar şiddetli şekilde imtihan ederse etsin, onu kendisini unutturacak derecede ve gücünün üstünde olan bir şeyle imtihan etmez.²⁹⁵ Razi der ki "Şeytan bir düşmandır. Düşmanı sevgiliye dosta şikâyet etmek, şikâyet edenin sabrını zedelemesiz."²⁹⁶ Dolayısıyla kişinin hastalandığında bu tür ifadeler dile getirmesinde herhangi bir sakınca yoktur.

Hz. Eyyub, Allah'a dua ve niyazda bulunurken nelere dikkat edilmesi gerektiği hususunda bizlere örnek bir modeldir. Hz. Muhammed(s.a.v.)'in Rabbini zikrederken söylediği sözlerden olan: "Hayır senin elindedir, şer ise Sana nisbet edilmez" sözleri bu anlamdadır.²⁹⁷ Hz. İbrahim'in "Hastalandığımda da O bana şifa verir."²⁹⁸ ve Hz. Musa'nın yanındaki gencin "Doğrusu onu sana söylememi ancak şeytan unutturdu."²⁹⁹ ifadeleri de benzer nitelikler taşımaktadır. Şu halde ayetlerde vurgulanan husus, insan hangi sebepten sıkıntıya uğrarsa uğrarsın bunu Allah'a nisbet etmemesi gerektiğidir.

Hz. Eyyub'un hastalığı sırasında tek destekçisi hanımı olmuştur. Hz. Eyyub'un hanımı, Hz. Yakup'un kızı Leyya'dır.³⁰⁰ Bir başka görüşe göre Eyyub'un hanımının adı İfrahim kızı Rahme idi.³⁰¹ Hz. Eyyub'un karısı dışında çocukları dâhil uzak yakın herkes ondan uzaklaşmıştır.³⁰² Karısı hizmetçilik yapmak üzere ayrılması dışında sabah akşam

²⁸⁹ İbn Kesir, XII/6879.

²⁹⁰ Razi, XIX/88.

²⁹¹ Mevdudi, V/75.

²⁹² İsmail L. Çakan, N. Mehmed Solmaz, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s.221.

²⁹³ Razi, XIX/93.

²⁹⁴ Zuhayli, XII/209.

²⁹⁵ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.169.

²⁹⁶ Razi, XIX/93.

²⁹⁷ Kurtubi, XV/102.

²⁹⁸ Şuara, 26/80.

²⁹⁹ Kehf, 18/63.

³⁰⁰ Zuhayli, XII/208.

³⁰¹ Kurtubi, XV/100.

³⁰² İbn Kesir, İsmail b. Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul, 2009, XII/6879; Mevdudi, V/75.

onu hiç yalnız bırakmamış,³⁰³ ücretle insanlara hizmet etmiş ve Hz. Eyyub'u doyummuş,³⁰⁴ sorumluluk sahibi bir eş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kur'an'da şu ya da bu sebepten dolayı Hz. Eyyub'un eşine yemin ettiği ve bu yemini yerine getirmesi gerektiği zikredilmektedir.

“Şöyle dedik: “Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma. Gerçekten biz Eyyub'u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O Allah'a çok yönelen bir kimse idi.”³⁰⁵

Mezkûr ayette yemin sebebi bilinmediği için tefsirlerde bununla ilgili bir hayli bilgi aktarımı vardır. Biz burada yeminle ilgili birkaç rivayeti vermekle yetineceğiz.

Şeytan bu dar günlerinde Hz. Eyyub'a vefakâr kalan bir avuç dostları ki- bu dostlarından biri de eşiydi- aracılığıyla bir takım kötü telkinlerde bulundu. “Eğer yüce Allah Hz. Eyyub'u sevseydi, onun başına bunca belayı yağdırmazdı.” şeklindeki sözler ile şüphe yaymaya çalıştı. Hz. Eyyub'un dostları da bu sözleri onunla konuşuyorlardı. Bu ise Hz. Eyyub'u uğradığı sıkıntı ve belalardan daha fazla üzüyor, rahatsız ediyordu. Bu şeytani telkinlerden bazılarını eşi kendisiyle konuşurken dile getirince Hz. Eyyub, eğer Allah'ın izniyle sağlığına kavuşursa bu eşine bir söylentiye göre sayısı yüz diye bilinen belli sayıda dayak atacağına yemin etti.³⁰⁶

Hz. Eyyub hasta iken, hanımının bir miktar sopa vurarak döveceğine yemin etmiştir. Ancak sağlığına kavuştuğunda, günahsız hanımı döveceği için ettiği yeminden pişmanlık duymuştur. Dövmese yemin etmiş olduğu için günaha girecektir. Allah sorunu şöyle halletmiştir: “Kaç adet sopa vuracaksan eline o kadar çöp al ve bir demet yap, sonra da o demetle eşine bir kez vur. Böylece hem yemin yerine gelmiş olur, hem de eşin boş yere eziyet görmez.”³⁰⁷

Razi'ye göre doğruya en yakın olan, o hanımının, Hz. Eyyub'a, bazı işlerinde muhalefet etmesinden ötürü bu yeminin olmasıdır. Çünkü kadın, bazı işlerini görmeye gidiyor, bu yüzden gecikiyordu. Hz. Eyyub iyileştiğinde ona yüz sopa vuracağına dair yemin etti. O kadın, ona çok güzel hizmet ettiği gibi, Yüce Allah, Hz. Eyyub'un yeminini, hem kendine hem hanımına kolay olan en basit yolla çözdü.³⁰⁸ Ayette geçen dıĝ kelimesi, “ot, fesleĝen ve benzeri şeylerden küçük bir demet” anlamına gelmektedir.³⁰⁹ Yüz sopanın bu şekilde yerine getirilişi, şer'i cezalarda (hudud) hastalık vb. bir zaruret sebebiyle sürdürölmüş bir ruhsat³¹⁰ olarak değerlendirilmiştir.

Mezkûr ayetten yemin eden bir kimsenin, yemini hemen yerine getirmesinin gerekmediği de anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Eyyub hastayken yemin etmiş ve sıhhatine kavuştuktan sonra da yeminini hemen yerine getirmemiştir.³¹¹ Kurtubi bu konuda şöyle demektedir: “Yüce Allah'ın ona bu emri vermesi te'dib haddinden daha ileri derecede hanımını vurmaması içindi. Zira kocanın hanımını te'dib haddi ötesinde vurma yetkisi yoktur. Bundan dolayı peygamberimiz (s.a.v) daha önce de Nisa suresinde açıklandığı üzere “İz bırakmayacak şekilde vurunuz” buyurmuştur.”³¹² Bu olay, cezadan maksadın, insanlara acı çektirmek değil, düzeni ve asayişi korumak, haksızlıkları engellemek

³⁰³ İbn Kesir, XII/6879; Hayreddin Karaman vd. , *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, IV/584.

³⁰⁴ İbn Kesir, XII/6879.

³⁰⁵ Sad, 38/44.

³⁰⁶ Kutup, *Fi Zilali'l Kur'an*, VIII/549.

³⁰⁷ Mevdudi, Ebu'l Ala, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, V/76.

³⁰⁸ Razi, XIX/92, 93.

³⁰⁹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, XVI/277

³¹⁰ Zuhayli, XII/208.

³¹¹ Mevdudi, V/75.

³¹² Nisa, 4/34; Kurtubi, XV/106.

olduğunu, uygulamada suçlunun özel durumunun, iyi halinin göz önüne alınması gerektiğini hatırlatması bakımından da önem taşımaktadır.³¹³ Çünkü yüz değnek vurmak kadının ölümüne sebep olabilir.³¹⁴ Sabır, kendisine karşı hukuki bakımdan değil de ahlaki bakımdan yapılan yanlış hafif bir müdahale ile yani affa yakın bir karşılıkla ortada kaldırmanın adı olmaktadır.³¹⁵ Hz. Eyyub şahsında kötü sonuçlara sebep olacak bir şekilde kişinin yemin etmesinin doğru bir davranış olmadığına işaret edilmektedir.

Hz. Eyyub'un hanımına hatasından dolayı iyileştiği zaman yüz sopa vuracağı şeklinde vaadine karşı Allah'ın yüz adet buğday sapı ile bir kez vurmasını istemesi de, Allah'ın eşlerin dövülmesinin istemediğinin bir göstergesidir.³¹⁶ Aynı zamanda sıkıntılara sabırla göğüs geren Hz. Eyyub ve eşine Allah'ın bir rahmetidir, bir kurtuluş yoludur. Burada sadece Hz. Eyyub değil eşi de hasta olan kocasına bakmakla büyük bir sabır örneği göstermiştir. Şeytan, karı-kocanın arasını açmak için bu tür telkinlerde bulunabilir. Önemli olan teyakuz içinde bulunmak, Allah'ın emrine itaat etmek ve her şeyden O'na sığınmaktır. Mutlaka Allah bir çıkış yolu gösterecektir.

Nitekim burada Allah'ın Hz. Eyyub'u sabrının sonucunda hastalığını iyileştirdiği³¹⁷ ve kaybettiklerinin yerini iki mislini verip mükâfatlandığı gibi, Hz. Eyyub'un bakımını üstlenen eşini de onore etmiştir. Şöyle ki, Allah Hz. Eyyub'un yeminine karşı, eşini koruma altına almış, onun tutum ve davranışından hoşnut olduğunu bildirmek için Hz. Eyyub'a yemini sembolik bir şekilde uygulama yolunu göstermiştir. Bir başka ifade ile yapılan yemin bir nevi geçersiz sayılmıştır. Denilebilir ki, Hz. Eyyub hastalığından dolayı birtakım sıkıntıya duçar olurken, karısı da onun bakımını üstlenerek, ona yardımcı olarak birçok sıkıntı çekmiştir. Aynı derece de olmasa da o da büyük bir sabır göstermiştir ve karşılığını almıştır. Allah ona bu davranışına mukabil bir değer atfetmiştir. O fedakârlık, şefkat ve merhametiyle insanlara örnek bir model oluşturmuştur.

Evliliğin gereklerinden biri de eşlerin iyi günde, kötü günde, darlıkta ve bollukta birlikte hareket etmeleridir.³¹⁸ Günümüz toplumunda modern ailelerde eşler en ufak bir sıkıntıya maruz kalmadan boşanma kararları almakta, çocukları olsa dahi onların psikolojik durumlarını geri plana atmaktadırlar. Burada Hz. Eyyub ve eşi üzerinden aileler uyarılmakta, onlara birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde olma çağrısı yapılmaktadır.

3.1.4. Hz. Zekeriya ve Eşi

Milattan önce I. yüzyılda yaşamış olan Zekeriya peygamberle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgiler daha çok yaşlılık dönemine aittir.³¹⁹ Meryem'in annesi olan Fakud kızı Hanne'nin kız kardeşi Fakud kızı Eşyi onun hanımı idi.³²⁰ Hz. Zekeriya, Kudüs'teki mabedin hizmetlerinden sorumluydu.³²¹ Aynı zamanda yetim olarak dünyaya gelen Meryem'in hamiliğini üstlenerek babalık misyonunu da üzerine almıştı. Hz. Meryem ve eşiyle ilgili ayetlerin bir kısmını daha sonra inceleyeceğiz.

³¹³ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, IV/584.

³¹⁴ Ateş, VII/476.

³¹⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, XVI/278.

³¹⁶ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.169.

³¹⁷ Sad, 38/42.

³¹⁸ Çelik, *Kur'an'da, Peygamber Kıssalarında Kadın Motifleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: II, Sayı:2, s.47.

³¹⁹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, III/697.

³²⁰ Kurtubi, IV/205.

³²¹ Özsoy, vd, *Konularına Göre Kur'an*, s.793.

Hz. Zekeriya ve eşi uyumlu bir çift olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'da Hz. Zekeriya ve ailesi için hayır işlerinde yarıştıkları, umarak ve korkarak dua ettikleri ve Allah'a derin saygı duydukları Enbiya Suresi 90. ayette şu şekilde ifade edilmektedir:

"...Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."

Bir ailenin huzur ve mutluluğu için bu tür tutum ve davranışların olması gerektiği görünmektedir. Birlik beraberlik içinde hareket etmek, hayırlı işlerde birbirini desteklemek ve paylaşmak önemlidir. Çünkü bu paylaşımlar olmadığı takdirde eşler birbirinden uzaklaşmakta ve zamanla yerini ayrılıklara bırakmaktadır. Hz. Zekeriya'nın eşi, Allah'a itaatkâr ve son derece ihlâslı bir kul olmanın yanında eşine karşı son derece saygılı ve her zaman onun destekçisiydi.³²²

Hz. Zekeriya ve eşi yaşlı olmalarına rağmen aralarındaki sevgi ve muhabbetin var olma sebebi öncelikle Allah'a kul olmalarını unutmamaları ve sonrasında ise birbirlerini her daim desteklemeleridir. Zira günümüzde çoğu karı kocanın yaşlandıkları zaman birbirlerini görmeye bile tahammül edemez iken, Hz. Zekeriya ve eşinin uzun ve mutlu birliktelikleri inananlar için sunulmuş iyi örneklerdir.

3.1.5. Hz. Musa ve Eşi

Kur'an'da Hz. Musa'nın doğumu, gençliği, evliliği, peygamberliği ve Firavun'la mücadelesi yeri ve zamanı geldikçe pasajlar halinde tavsif edilmektedir. Musa-Firavun kıssası Kur'an'ın en uzun kıssası olup birçok surede çeşitli aşamalarda bölümler halinde anlatılmıştır.³²³ Biz burada asıl konumuz Musa-Firavun kıssası olmadığı için bu konuya gerektiği kadar değineceğiz.

Hz. Musa, eşiyle Mısır'dan Medyen'e yolculuğu esnasında tanışmaktadır. Bu yolculuk şu şekilde başlamıştır. Hz. Musa Firavun ve yandaşları tarafından öldürülme korkusuyla şehri terk etmek zorunda kalmış, zalim kavimden kurtulmak ve bu korkudan emin olmak için Allah'a sığınmış, O'ndan doğru yola iletmesi talebinde bulunmuştur.³²⁴ Hz. Musa'nın bu duasına icabet edilmiştir. Hz. Musa Medyen suyuna varınca, suyun başında hayvanlarını sulamakta olan insanların yanında, koyunlarını sulamak için bir kenarda bekleyen iki kız görmüştür. Onlara niçin orada bulduklarını sormuş, onlar da babalarının yaşlı olmasından dolayı çobanlık yaptıklarını, diğer insanların sulamasını bitirip çekilmelerini beklediklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Musa iki kızın koyunlarını sulamış ve gölgeye çekilip Allah'a *"Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım"* demiştir.³²⁵ Hz. Musa bedeniyle maddi ve esenlik verici gölgeye sığınırken ruhuyla ve kalbiyle de geniş ve engin bir gölgeye, kerim ve iyilik sahibi Yüce Allah'ın gölgesine sığınmıştır.³²⁶ Bu duasının neticesinde de ilahi lütfâ mazhar olmuştur. Eve giden kızlardan biri utana utana yanına gelerek babasının davetini Hz. Musa'ya iletmiş, ona babasının koyunları sulama ücretinin karşılığını vermek istediğini söylemiştir. Hz. Musa da olan biteni Hz. Şuayb'a anlatmış ve Allah Hz. Musa'yı Hz. Şuayb aracılığıyla kurtarmıştır. Bu durum Kasas Suresi 25. ayette şu şekilde geçmektedir:

"Nihayet kızlardan biri utana utana yürüyerek ona gelip, "Bizim için koyunlarımızı sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Musa, onun (Şuayb'ın) yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şuayb, "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun." dedi."

³²² Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, 171.

³²³ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.356.

³²⁴ Kasas, 28/21, 22.

³²⁵ Kasas, 28/23-24.

³²⁶ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VIII/87.

Mezkûr ayetlerden hareketle dikkatlerimizi çeken ilk husus yabancı bir erkekle bir kızın bir ölçü çerçevesinde konuşmasında herhangi bir sakınca olmadığıdır. Müfessirlerin çoğunluğu ayette geçen “utana utana” ifadesinden Hz. Şuayb’ın kızlarının iffetlerini koruyarak hareket ettiklerini, temiz, iffetli, iyi kızların erkeklerle karşılaştıklarında, onlarla konuştuklarında böyle bir tavır takınmaları gerektiğini vurgulamaktadır. İffet kadın ve erkek için eskimeyen, değerinden hiçbir şey kaybetmeyen bir elbisedir.³²⁷ Ayrıca burada bir erkekle bir kadının evlenmeden önce konuşabileceği noktasında bir çıkarsama yapmak da mümkündür. Şöyle ki Hz. Musa daha sonra bu iki kızdan biriyle evlenmektedir. Zira Kur’an’da da bunun aksini yasaklayıcı bir ifade yoktur. Bir diğer husus kızlardan biri ile Hz. Musa arasında geçen diyalogun gayet şeffaf bir şekilde gerçekleşmesidir. Kızlardan biri Hz. Musa’ya babasının davetini iletirken sözü evirip çevirmemekte, açık ve net bir şekilde meramını dile getirmektedir. Onun bu tutum ve davranışı sağlıklı bir iletişimde şeffaf olmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Daha sonrasında kızların babalarıyla da aynı tutum ve davranış içerisinde hareket ettiklerine şahit olmaktadır.

Güç ve güvenilir özellikler bir erkekte bulunduğu zaman bozulmamış, lekelenmemiş ve Allah’ın yarattığı fitrattan sapmamış genç kız tabiatını kendine çeker.³²⁸ Tefsirlerde Hz. Musa’nın güç ve kuvvetiyle ilgili çeşitli rivayetler de mevcuttur. Dolayısıyla Hz. Musa’nın yardım severliği, güvenilirliği, gücü ve kuvveti Hz. Şuayb’ın kızlarının dikkatini çekmiştir. Bu durum babaya anlatılmış, baba da onun gücünü ve kuvvetini anlamıştır. “Musa, onun (Şuayb’ın) yanına gelip başından geçenleri ona anlatınca Şuayb, “Korkma o zaman zalim kavimden kurtuldun” dedi.”³²⁹ İfadesinden bizzat kendisinin de Hz. Musa ile konuştuğunda onun güvenilir bir kişi olduğundan emin olduğunu söyleyebiliriz.

Burada Hz. Musa’nın başından geçen her şeyi Hz. Şuayb’a anlatması, aralarında gizli saklı hiçbir şeyin kalmaması dikkat çekmektedir. Bu, güçlü birliktelikler için şeffaf olunması gerektiğini göstermektedir. Nitekim Hz. Musa ile kayınbabası arasında geçmişe ait bir sır perdesi kalmamıştır. Hz. Şuayb onu teselli etmiş ve ona güven vermiştir. Evliliklerde iki ailenin birbirine son derece açık olmasının bir güven ortamı oluşturacağı müsellemdir. Bu da ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasını da sağlamaktadır. Zira günümüzde yapılan evliliklerde tarafların birbirinden birçok şeyi gizlemesi ve gizlenen şeylerin evlendikten sonra ortaya çıkması aile içi çatışmalara ve beraberinde boşanmalara sebep olmaktadır. Nitekim açık ve şeffaf olmak göz ardı edilmeyecek bir husustur.

Hz. Şuayb birçok sebepten dolayı Hz. Musa gibi bir insanı kaçırmak istememiş, kızlarından biriyle onu nikâhlamayı düşünmüştür. Bu isteğini açık ve net bir şekilde Hz. Musa’ya söylemiştir. Hz. Musa için bu reddedilmeyecek bir tekliftir. Çünkü o Allah’a teslimiyetinin karşılığında hiçbir şeyi yokken kalacak bir ev ve iyi bir eş sahibi olacaktır. Burada dikkatlerimizi çeken birkaç husus vardır. Bunlardan ilki bir babanın kızı için damat adayına evlilik teklifinde bulunmasıdır. Kurtubi tefsirinde “Veli erkeğe kızı ile evlenmesi teklifinde bulunabilir.”³³⁰ İfadesini kullanmıştır. Nitekim damat adayı istenilen kriterleri taşıyorsa, kız için uygunsa, erkek tarafından bir beklenti içine girmeden, kız tarafının ilk teklifi gerçekleştirebileceğini söyleyebiliriz. Şu halde çevremizde böyle teklifler yadırganmamalı ve güzel karşılanmalıdır.

³²⁷ Çelik, *Kur’an’da Aile Modelleri*, s.253.

³²⁸ Kutup, *Fi Zilal’il Kuran*, VIII/90.

³²⁹ Kasas, 28/25.

³³⁰ Kurtubi, XIII/288.

Hız. Şuayb ile Hız. Musa'nın aralarında geçen konuşma mehir, nikâhta denklik, nikâh yetkisi gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir. Kur'an'da bu diyalog şu şekilde yer almaktadır:

“Şuayb, “Ben sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımın birisini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer sen bunu on yıla tamamlarsan, o da senden olur. Ben seni zora koşmak da istemiyorum. İnşallah beni salih kimselerden bulacaksın” dedi.”

Musa şöyle dedi: “ Bu seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husumet yok. Allah, söylediklerimize vekildir.”³³¹

Evliliklerde esas olan akittir, bu da nikâhla gerçekleşir.³³² Nikâh bir yuvanın sağlam bir şekilde kurulmasını sağlamakta ve ona hukukilik kazandırmaktadır. Nikâhın Hız. Şuayb zamanında da bilinmesi ayrıca dikkatleri çekmektedir. Ancak Hız. Musa'ya Hız. Şuayb'ın kızıyla evlenmesi karşılığında yanında 8 ila 10 yıl kalarak belli bir süre hizmet etmesi teklifinde bulunması bu bir nikâh akdi midir yani mehir midir sorularını akıllara getirmiştir. Müfessirlerin çoğunluğu bunun bir akit değil, teklif olduğu kanaatini taşımaktadırlar. Çünkü burada bir muhayyerlik vardır. Kurtubi, “Bu iki kızımın birini” buyruğu onun bu sözlerinin akit olmayıp, bir arz (teklif) olduğuna delildir. Çünkü bu akit olsaydı, üzerinde akit yapılanın tayin edilmesi gerekirdi.³³³ ifadesini kullanmıştır.

Mehir doğrudan doğruya kadının malıdır, diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarruf eder.³³⁴ Mehir nikâhın şartlarından değil, neticelerinden biridir.³³⁵ İslam'da kadın hakkı olan mehir, farklı din ve kültürlerde ise başlık parası olarak anlaşılmıştır. Evlenecek erkek, kızı alma karşılığında babaya bir miktar para ya da mal ödemektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra bir süre mehir, özellikle muaccel (peşin ödenen) mehir karşılığında kalın, ağırlık ve başlık kelimeleri kullanılmıştır.³³⁶ Ahmed b. Hanbel ve bazılarının dışındaki İslam hukukçularının büyük çoğunluğu babaya böyle bir hak tanımamışlar, başlık parası gibi algılanabilecek maddi bir değer alınmasının asla caiz olmayacağını beyan etmişlerdir.³³⁷ Hız. Şuayb'ın Hız. Musa'ya kendisine hizmet teklifinde bulunmasını bir başlık parası olarak değerlendirmek de mümkün görünmemektedir. Evlenme akdinin bir satış akdi gibi değerlendirilemeyeceği kanaatini taşımaktayız.

Hız. Musa'nın Hız. Şuayb'ın kızıyla evlenmesinde nazarı dikkate alınması gereken birçok husus vardır. Bunlardan biri de nikâhta denkliğin aranmasıdır. Diğer mezheplerde az çok farklılık olmakla birlikte Hanefi mezhebinde şu altı noktada denklik aranır: Soy, müslüman oluş, dindar oluş, hürriyet, servet ve sanat.³³⁸ Hız. Musa da Medyenli Salih zâtın yanına yabancı, kovulmuş, korkan, yalnız, aç ve çıplak olarak geldiği halde; onun dininden kesinlikle emin olup onun halini görünce, kızını ona nikâhladı ve bunun dışındaki her bir şeyden yüz çevirdi.³³⁹ Yani Hız. Şuayb malk mülk sevdalısı değildir. Sadece o Hız. Musa'nın dindar oluşunu göz önünde bulundurmıştır. Nitekim Hucurat Suresi 13. ayette “Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır.” ifadesi de bunun açık bir delilidir. Evlenilecek bir

³³¹ Kasas, 28/27, 28.

³³² Celal Kırcı, *Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri*, Diyanet Dergisi, Cilt :27, Sayı:2, s.70.

³³³ Kurtubi, XIII/290.

³³⁴ M.Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:11, İstanbul, 1995, s.31.

³³⁵ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, s.37. Mehirlere ilgili bkz. Nisa, 4/4, 24; Maide, 5/5; Ahzab, 33/50 .

³³⁶ Mehmet Akif Aydın, *Mehir*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXVIII/389.

³³⁷ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s.138-139.

³³⁸ Aydın, *Mehir*, s.27.

³³⁹ Kurtubi, XIII/298.

bireyde aranması gereken ilk özellik budur. Evlenmek isteyen bir erkek de öncelikle güzel ahlaki hasletlerle donanmış olmalıdır ki, bu isteği gerçekleşsin şeklinde çıkarımda bulunabiliriz. Hz. Şuayb kız babaları için iyi bir örnektir.

Aynı zamanda Kurtubi, Kasas Suresi 27-28. ayetin babanın buluğa ermiş bakire kızını onun görüşünü almadan evlendirebileceğine delil teşkil ettiğini ifade eder.³⁴⁰ Cumhurun görüşü de bu yöndedir. Hanefi mezhebi dışındaki üç mezhebe göre akıllı ve baliğ erkek dilediği gibi nikâh akdetmeye muktedir ise de, buluğa ermiş de olsalar kızlar, ancak velileri vasıtasıyla evlenebilirler.³⁴¹ Yani baba kararını verdikten sonra, kızına söz hakkı düşmez. Nitekim Hz. Şuayb karar alırken kızına sormamıştır. Ebu Hanife ise şöyle demektedir: “Küçük kız buluğa erdi mi artık hiçbir kimse onun rızası olmadan evlendiremez. Eğer buluğa ermemiş küçük ise, o takdir de onun rızasını almadan onu evlendirebilir. Zira küçüğün izin ve rızasının olmadığı hususunda görüş ayrılığı yoktur.” Genel kabul gören görüş, bu ayetin babanın istişare yapmadan buluğa ermiş kızını evlendirebileceğine delalet ettiğidir. Ancak İslam hukukçuları da bu konuda ihtilaf etmelerinin gözden kaçırılmaması gerekir. Çünkü bazıları Hz. Şuayb’ın bu durumunu önceki şeriat olarak değerlendirilmektedir. Konumuzun çerçevesinin dışına çıkmamak için fazla ayrıntıya girmemeyi uygun görüyoruz.

Hız. Musa, Hz. Şuayb ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca sekiz ya da on yıl onun hizmetinde bulunmuş ve süresini tamamladıktan sonra oradan ayrılmak istemiştir. Seyyid Kutup, Hz. Musa’nın kayınbabası Hz. Şuayb’ın yanında huzur ve güven içinde yaşarken Medyen’den ayrılıp tekrar Mısır’a dönüş kararı almasını; artık eşi ile bağımsız bir hayat yaşamak istemesine, doğup büyüdüğü yerleri görme, yurt özlemi ve aile çevresi sebeplerine bağlı olduğunu yorumlar, tabii ki burada ilahi gizli amacı gerçekleştirmek için bu sebeplerinin kılındığını da ihmal etmez.³⁴² Sonuçta Mısır gidilebilecek sağlıklı bir tercih olarak görülmemektedir, çünkü orada İsrailoğulları zulüm altındadır. Kanaatimizce insan fitratı gereği doğup büyüdüğü yerlerden istese de kopmamakta, hep bir özlem, hep bir arzu içerisinde bu istekle kavrulmaktadır. Bu nedenle farklı yerlerde doğup büyüyen karı-kocalar, birbirlerinin memlekete gitme isteklerini normal karşılamalıdır, zira bu yadırganacak bir durum değil, aksine fitri bir durumdur. Hz. Musa ve ailesi Medyen’den ayrılmaktadır. Hz. Musa’nın Mısır’a dönerken yolculuğu esnasında bir ateş gördüğü farklı surelerde üç defa geçmektedir.³⁴³ Taha Suresi 9-10. ayetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: “*Musa’nın haberi sana ulaştı mı? Hani bir ateş görmüştü de ailesine, “Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm(oraya gidiyorum). Umarım ondan size bir kor getiririm yahut ateşin başında yol gösterecek birini bulurum” demişti.*”

Said Şimşek ayetlerden yola çıkarak Hz. Musa ve ailesinin içinde buldukları durumu şu şekilde tavsif etmektedir: “Şimdi karanlık ve soğuk bir gecede yolunu kaybetmiş bir aile düşünelim. Bir ateş görüyorlar, böylece onlar için bir ümit ışığı doğuyor. Ama ateşin yanına gidildiğinde nelerle karşılaşacağı da belli değildir. Bu ümit ışığı aleyhlerine olabilecek bir durumla da sonuçlanabilir. İşte böyle bir ortam ve halet-i ruhiye içerisinde aile reisi ne diller döker! Ümit ve endişelerini kaç defa dile getirir! Ta ki onları teskin edebilsin ve kendisini orada beklemeleri için onları ikna edebilsin.”³⁴⁴

³⁴⁰ Kurtubi, XIII/289.

³⁴¹ Aydın, *Mehir*, s.22.

³⁴² Kutup, *Fi Zilal’il Kuran*, VII/196.

³⁴³ Kasas, 28/29; Neml, 27/7.

³⁴⁴ Şimşek, *Kur’an Kıssalarına Giriş*, s.63.

Medyen'den ayrılıp tekrar Mısır'a dönüş yolunda Hz. Musa'nın, ailesi için ateş aramaya çıkması, sorumluluğunun bilincinde olan bir aile babası olduğunu gösterir.³⁴⁵ Amacı öncelikle oradan getireceği bir korla ailesini ısıtmaktı.³⁴⁶ Her peygamber gibi Hz. Musa da ailesinin ihtiyaçlarını öcelemekte, onların güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bu tutum ve davranışı ile tüm aile reislerine örnek olmaktadır. Her baba ailesinin kendi sorumluluğu altında olduğunu bilmeli ve bu farkındalıkla ailevi ilişkilerini yürütmelidir.

3.1.6. Uyumlu Eşlerin Temel Özellikleri

1. Aile kurumuna kutsallık atfederler.
2. Eşlerin evlilikten beklentileri, amaç ve hedefleri, değer öncelikleri benzerdir.
3. İnanç, ahlak, kişilik noktasında birbirleriyle uyumludurlar.
4. Evlilikleri boyunca Allah'ın emir ve yasaklarını her şeyin üstünde tutarlar.
5. Şeytanın oyunlarına karşı devamlı teyakkuz halindedir ve bu hususta birbirlerini uyarıcıdırlar.
6. Allah'a samimi bir şekilde itaatten sonra eşe itaat gelir.
7. Eşler birbirlerini tamamladıklarının, karı-koca olarak aile içinde farklı rol ve sorumluklar üstlendiklerinin bilincindedir.
8. Ailede kocanın reisliği ön plana çıkmaktadır. Ancak bu reislik güç ve iktidarı elinde bulundurup, eşi ve çocukları tahakküm altına alma şeklinde değildir. Aileyi koruyup kollamak, şefkat ve merhamet kanatları altına almak için gayret sarfederler. Aile reisliğinde ailenin ihtiyaçlarını öceleme ve emniyeti sağlama vardır.
9. Eşler birbirlerini iyi ya da kötü günde (hastalık, üzüntü, mal kaybı, stres vb.) destekleyici, kusurları kapatıcı ve koruyucudurlar.
10. Aralarında anlaşmazlık çıktığı zaman ani karar vermekten kaçınırlar.
11. Eşler birbirlerinin yerine kendilerini koyarak duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışırlar. Empati duygusu gelişmiştir.
12. Aile içi iletişime önem verirler. Sevinç ve üzüntülerini birbirleriyle rahat bir şekilde paylaşırlar. Birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde hareket ederler.
13. Serbest zamanlarını birlikte değerlendirir ve hayır işlerinde yarışırırlar.
14. Her ailenin bir imtihanı vardır. Sıkıntı ve zorluklarla karşılaştıklarında, dertlerini sadece Allah'a açar, umarak ve korkarak dua ederler. Allah'tan hiçbir zaman ümit kesmezler.
15. Bir hata işlediklerinde birbirlerini suçlamak yerine, Allah'tan af dileyip, tevbe ederler.
16. Eşler birbirlerinin aileleriyle de yakın ilişki halindedirler. Aralarında şeffaf, gizli-saklı olmayan bir ilişki vardır. Bu da güven ortamı oluşturmaktadır.
17. Aileyi inşa noktasında öne çıkan kavramlar, sevgi, şefkat, merhamet, fedakârlık, sabır, sadakat, hoşgörü, birlik ve beraberliktir.

³⁴⁵ Ahmet Atım, *Hız. Musa Kıssalarının Din Eğitimi Açısından Değeri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Bursa, 2010, s.15.

³⁴⁶ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VII/196.

3.2. Aralarında Uyumsuzluk Olan Eşler

3.2.1. Hz. Nuh ve Eşi

Zamansal açıdan Nuh kıssası peygamberler tarihinin Hz. Adem peygamber devrinden sonra gelen ikinci devrini temsil eder.³⁴⁷ Nuh suresi, baştan sona değin, Nuh'un kavminin serkeşliğini; isyankârlığını ve söz dinlemezliğini; inadını, küfürde ısrar ve direnişini konu alır.³⁴⁸ Bu isyankârlığı sürdürenlerden biri de Hz. Nuh'un eşidir. Sağlıklı bir yuva için eşler arasında denklik bulunması, olmazsa olmaz bir şart değil, fakat evlilik müessesesinin sağlam temeller üzerine kurulması açısından bir gerekliliktir.³⁴⁹ Sağlıklı bir nesil yetiştirmek için Kur'an kimlerle evlenileceği hususunda bir sınır çizer. Evlilikte iman bağına vurgular.³⁵⁰ Kur'an ısrarla şirkten uzak bir müminle evlenmeyi zikreder. Karı-koca arasındaki ilişki sadece cinsel değil, aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişki³⁵¹ olduğu için farklı inançlara sahip kişilerin evliliklerinde bir çatışmanın yaşanması kaçınılmazdır. Büyük olasılıkla bu ikilem evlilik süresince de yaşanmaya da devam edecektir. Üstelik anne ve baba, çocuğun İslami şahsiyet kazanmasında önemli roller üstlenmişken, Hz. Nuh tam da bu çatışmanın içinde kendisini bulur, büyük bir mücadeleyle karşı karşıya kalır. Hz. Nuh'un karısı kendisine inanmadığı gibi, oğlunu da kendi safına çekmiş, her ikisi de inkârcılardan olmuşlardır. Eşler arasındaki sevgi ve saygının meydana gelip devam etmesinde, eşlerin sahip oldukları inanç ve düşünce yapılarının uyumluluğu oldukça önemli³⁵² bir husustur. Şöyle ki Kur'an "*Allah inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi.*"³⁵³ bildirimini ile her şeyi açık bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Hz. Nuh'un eşinin bir hain olduğunu mezkûr ayetten anlamaktayız. Ancak bu ihanetin nasıl bir eylemi içerdiği ile farklı yorumlar yapılmıştır. Mevdudi, bu ihanetin onların zina yaptıkları anlamına gelmeyeceğini, bu ifadenin anlamının, onların iman yolunda Hz. Nuh ve Hz. Lut'a karşı din düşmanlarıyla işbirliği yapmış olmaları olduğunu ifade eder ve sözlerini de İbni Abbas'ın "Hiçbir Peygamber'in hanımının zina suçu işlememiştir" ve İbn-i Cerir'in "Hz. Nuh'un hanımı kendi toplumundaki zalimlere müminleri ihbar ederken, Hz. Lut'un hanımı kocasına gelen misafirleri ahlaksız zorbalara jurnalliyordu." rivayetlerine atıfta bulunarak delillendirir.³⁵⁴ Çoğunluğun görüşü ihanetin din hususunda olduğudur.

3.2.2. Hz. Lut ve Eşi

Hz. Lut; Hz. İbrahim'e iman eden bir mümin³⁵⁵, kavmini tek olan Allah'a ve kendine itaate çağırır³⁵⁶, ancak kavmi tarafından yalanlanan³⁵⁷, yurdundan çıkarılmakla

³⁴⁷ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.340.

³⁴⁸ Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, s.225.

³⁴⁹ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.30.

³⁵⁰ Bakara, 2/221.

³⁵¹ Mevdudi, I/150.

³⁵² Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.22.

³⁵³ Tahrim, 66/10.

³⁵⁴ Mevdudi, VI/369.

³⁵⁵ Ankebut, 29/26.

³⁵⁶ Şuara, 26/163; Kamer, 54/33.

³⁵⁷ Şuara, 26/160; Sad, 38/12.

tehdit edilen³⁵⁸ bir peygamberdir. Kurtubi ve diğer müfessirlerin dediğine göre Lut peygamber İbrahim peygamberin amcası olan Luha (Haran b.Tarah)'ın oğludur.³⁵⁹ “Lut kavmi” tabiri Kur'an'da geçtiği her yerde, Hz. Lut'un aralarında yaşamaya karar verdiği ve peygamberlik göreviyle gönderildiği Sodom şehri (ya da ülkesi) sakinlerini ifade etmektedir.³⁶⁰ Lut kavmi o güne kadar hiç kimsenin işlemediği ‘kadınların bırakıp erkeklere yaklaşma’ gibi hayâsızca bir fiil işlemektedir. Bu hal Neml suresi 54 ve 55. ayetlerde “*Hani o kavmine şöyle demişti: “Göz göre göre o çirkin işi mi yapıyorsunuz?” “Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi varıyorsunuz. Doğrusu siz ne yaptığınızı bilmez bir toplumsunuz.”*” şekliyle yerini almaktadır. Farklı surelerde de bu kötü fiilin faileri tekrar tekrar zikredilmektedir.³⁶¹ Bu inkârcı kavmin sonu, Allah'tan sakınmayan, gönderilen peygambere inanmayan her kavmin sonu gibi helak edilmek olmuştur.³⁶² Bu helaktan aralarından karısı hariç Lut ve ailesi kurtulmuşlardır, azap onlara dokunmamıştır.

Kur'an'ın inanmayanlara örnek gösterdiği şahsiyetlerden biri de Hz. Lut'un inkarcı eşi. Lut'un karısının adı Valihe veya Vahile'dir.³⁶³ Peygamber bir eşi olmasına rağmen tıpkı Hz. Nuh'un eşi gibi ona inanmamış, hainlik etmiş ve azaba duçar olmuştur. Tahrim Suresi 10. ayetle de kadının ihaneti ve cezası gözler önüne serilmiştir. Hz. Lut'un eşi hayatını Hz. Lut ile geçirmesine, aynı yastığa baş koymasına rağmen bu ihaneti gerçekleştirmiştir. İhanetin hangi hususta ve hangi boyutta olduğu tefsirlerde genişçe yer bulmaktadır. Müfessirlerin ortak görüşü Hz. Lut'un eşinin hainliğinin namusta değil, din hususunda olduğudur.³⁶⁴ Bu kadın, eşi Lut'a bir konuk geldiğinde duman ile işaret vererek eş cinsellik meraklısı kimselere bu misafirin geldiğini haber verir ve insanları onun başına musallat edermiş.³⁶⁵ Bu yol göstericiliği, gönlünün onlardan yana olması, bu kötü fiili desteklemesi onun sonunu hazırlamıştır. Hz. Lut'un eşi ayetlerde defaatle Lut'un ailesinin dışında tutulmakta ve helak edilenlerin arasında zikredilmektedir.³⁶⁶ Hz. Lut da bu durumdan haberdar edilmiştir.³⁶⁷

Esed, Lut'un karısının Sodom'un günahkâr halkıyla birlik olup kocasının davetine sırt çevirdiğini ve böylece bilerek ve isteyerek geride kaldığını açıklamaktadır.³⁶⁸ Katade, köyden ilk çıktıkları zaman Hz. Lut'un karısının, beraberinde olduğunu, ama o azabın seslerini duyunca “vah milletim” dediğini, bunun üzerine de ona bir taşın isabet edip, onu öldürdüğünü söylemiştir.³⁶⁹ Burada Hz. Lut'u, eşinin ihanetine rağmen sabırlı ve dayanıklı olduğunu görmekteyiz. Hz. Lut bu sabırlı tutum ve davranışıyla eşi tarafından ihanete uğrayanlara bu şartlara sahip ailelere örnek olmaktadır. Nitekim böyle bir durumun sadece peygamberlerin başına değil, herkesin başına gelebileceği bildirilmektedir.³⁷⁰ Böylece aileler yalnız olmadıklarını

³⁵⁸ A'raf, 7/82; Şuara, 26/167; Neml, 27/56.

³⁵⁹ Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.365.

³⁶⁰ Esed, 1/ 439.

³⁶¹ A'raf, 7/80, 81; Şuara, 26/165; Ankebut, 29/28, 29.

³⁶² A'raf, 7/83, 84; Hud, 11/81-83; Hicr, 15/73-74; Şuara, 26/172, 173; Neml, 27/57-58; Ankebut, 29/31-34; Saffat, 37/136, 137; Zariyat, 51/33, 34; Kamer 54/34, 35, 38.

³⁶³ Zuhayli, XIV/561.

³⁶⁴ Sabuni, *Safvetü't Tefasir* VI/451; Zuhayli, X/190; Mevdudi, VI/319.

³⁶⁵ İbn Kesir, VIII/3969; Cabiri, *Kur'an'a Giriş*, s.364; CelaIeddin Muhammed Bin Ahmed Bin Muhammed El Mahalli, (CelaIeddin Abdurrahman Bin Ebi Bekir Es-Suyuti, *Celaleyn Tefsiri*, Çev. Ali Rıza Kaşeli, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2012, II/474.

³⁶⁶ A'raf, 7/83; Hud, 11/81; Şuara, 26/171, 172; Neml, 27/57; Saffat, 37/134, 135.

³⁶⁷ Hud, 11/81.

³⁶⁸ Esed, I/289.

³⁶⁹ Razi, XIII/87.

³⁷⁰ Teğabün, 64/14.

anlamaktadırlar. Bu hissiyatla geçmişte peygamberlerin bile bu durumu yaşamış olmaları onların sabırlarını artırmakta ve aile bağlarının güçlenmesi için büyük bir gayret sarfetmelerini sağlamaktadır.

Nitekim Peygamber eşi olması, onun en yakını olması kendisini kurtarmadığı gibi, Peygamberin de eşine bir faydası olmamış ve onu kurtaramamıştır. Onun için gerek Peygamberlerin hanımları, gerekse diğer iyi kulların hanımları, bütün kadınlar, kocalarının ve yakınlarının iyi haline ve Allah katındaki konumuna aldanmayıp, Allah'tan korkmalı ve bizzat kendileri iyilik için çalışmalıdırlar.³⁷¹ Çünkü herkes kendi amelinden sorumludur ve kendi dünyası ve ahiretini kendisi belirlemektedir. Şu halde salih bir eşe sahip olanlar kesinlikle eşlerinin amellerine güvenmemelidirler. Bu konu Kur'an'da şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Biz bütün peygamberlere şöyle dedik: Sur'a üfürüldüğü zaman, (işte) o gün ne aralarında soy-sop yakınlığı kalacak, ne de birbirlerini arayıp soracaklardır.”*³⁷²

*“Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edercesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.”*³⁷³

Ayrıca ailenin temelini sağlam olması için iyi bir kadın bulmak elzem görünmektedir. Çünkü gelecek nesillerin iyi yetişmesi iyi bir eş seçimiyle mümkündür. Fikir ve inanç yönünden uyum içinde olmayan ailelerde çok büyük problemler ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan evlilikler bütün bunlar göz önünde bulundurularak kurulmalıdır.

Lut kavminin helaka sürüklenmesine neden olan çirkin fiilleri, eşcinselliğin aile kurumuna ne denli zarar verdiğini de açık bir şekilde göstermektedir. Erkeğin yaratılmasından sonra hemen kendi türünden bir kadının yaratılması her şeyin çift olma ilkesinin gözetildiğini, yeryüzünde her şeyin en baştan mükemmel bir uyum içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Allah kadını erkek için yaratmış, erkeği erkek için veya kadını kadın için yaratmamıştır.³⁷⁴ Allah karı-koca arasında farklı bir cazibe yaratmış ve bunu da fitrata yerleştirmiştir. Neslin devamı bu iki cinsin birlikteliğiyle gerçekleşecektir. Ancak Allah'ın evrendeki koymuş olduğu bu genel yasa Hz. Lut'un kavmi tarafından çiğnenmiş, neslin devamını sağlayacak olan evlenme ve çocuk sahibi olma durumları tamamen ortadan kalkmıştır. Zira bu korkunç ve çirkin bir durumdur. Hz. Lut'un kavmi bizlere toplumda kadın erkek ilişkisinde fitri eğilimlerin ne yönde tebarüz etmesi gerektiği hususunda, gelecek nesillerin temiz olması için önemli mesajlar içermektedir. Sağlıklı bir birliktelik, sağlıklı yeni kuşakların oluşmasını sağlayacaktır. Oysaki Lut kavmindeki bu fitri sapma aile kurumunun zedelenmesine, nesillerin zarar görmesine davetiye çıkarmaktadır.

Zuhayli, Lut kavminin yaptığı hayâsızlığın haram kılınmasının sebeplerini; kendisine bu işin yapıldığı kimsenin psikolojisi bir tarafa bedenene, maddi açıdan da zarar görmesi, bu işi yapanın hilkatinin bozulması, şehvette aşırıya gitmesi, yapanın ve yapılanın utanılacak bir hale düşmeleri ve aralarında düşmanlığın yer etmesi, kadınları bırakıp erkeklere yönelmekle kadınları ifsat etmesi, evlilik arzusu kalmaması ve neslin azalması şeklinde beş maddede tavsif etmektedir.³⁷⁵ Nitekim fitratın sapması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Aile evlilikle, zina, livata vb. kötü fiillerin yasaklanmasıyla koruma altına alınmıştır.

³⁷¹ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, Sad. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay, Ankara, 2015, VIII/497.

³⁷² Mü'minun, 23/101.

³⁷³ Abese, 80/33-37.

³⁷⁴ Zemahşeri, Ebu'l Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, *el-Keşşaf An Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l Ekavili fi Vücuhi't – Tev'il*, Daru'l-Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 2003, III/361.

³⁷⁵ Zuhayli, IV/164.

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”³⁷⁶

Huzurlu, sevgi ve merhamet dolu yuvaların kurulması toplum için bir zorunluluktur. Bu nedenle ailenin temellerinin sağlam olması evlenilecek erkek ya da kadının iyi hasletlerle donanmış olmasına yani Müslüman olmasına bağlıdır. Bugün Müslüman bir yuva kurmak isteyen kişi her şeyden evvel kaleyi içten koruyacak olan bir kadın bekçi bulmak mecburiyetindedir.³⁷⁷ İnsanın en büyük destekçisi, en yakını eşi olmalıdır. Şu halde erkek ya da kadının evlilikte bu hususları göz önünde bulundurarak tercihlerini yapmaları gerekir. Cinsel sapkınlığı önlemenin etkili yollarından biri aile hayatını kuvvetlendirmek ve dolayısıyla infakı bu yöne kaydırmaktır.³⁷⁸ Şu halde kurulan yuva sadece eşlere değil, doğacak çocuklara da sağlıklı bir şekilde yetiştirme imkânı sunmaktadır. Fıtri sapkınlığın olmaması için aileler çocuklarını doğru yetiştirmeli, cinsel eğitimle ilgili bilgi sahibi olmalı ve cinsel ahlakı çocuklara kazandırmalıdır.

3.2.3. Firavun ve Eşi

Firavun'un karısının adı Müzahim kızı Asiye'dir.³⁷⁹ Asiye'nin Hz. Musa'nın halası (babasının kızkardeşi) olduğu; Musa (a.s)'nin asasını atıp, sihirbazların asasını yuttuğu zaman iman ettiği, Firavun'un da ona bu imanı sebebiyle çok ağır işkencelerde bulunduğu rivayet edilmiştir.³⁸⁰ Asiye zalim bir kocanın elinde ama imandan ayrılmayan, cesaret gösteren, her zaman duaya sarılan, gücünü Allah'tan alan ve Kur'an'da inananlara örnek gösterilen bir kadın prototipidir.

Her yönüyle ahlak ve fazilet timsali olan Asiye, Hz. Musa'yı görünce bir kadın duygusallığıyla ona yaklaşmış, eşine onu evlat edinelim teklifinde bulunmuştur.

“Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Haman ve onların askerleri hata yapıyorlardı. Firavun'un karısı şöyle dedi: “Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz.” Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.”³⁸¹

Herkesin boyun eğdiği Firavun, eşinin isteği üzere gelecekte ne olacağını bilmeden kendi hükümdarlığını bizzat içten yıkacak olan Hz. Musa'yı evlad edinmiştir. Firavun'un kararında eşinin kıvrak zekâsı ve yumuşak üslubu etkili olmuştur. Asiye sen ya da ben yerine biz dilini kullanarak eşini ikna etmiştir. Erkek çocukların öldürüldüğü bir zamanda, hiç tanımadığı bir çocuğu evinde büyütme isteği kadındaki şefkat ve merhamet duygusunun ne denli fazla olduğunu göstermektedir. Bu haliyle Hz. Asiye'nin sevgi, şefkat, merhamet, hoşgörü duygularının kendisinde barındırdığının bir kanıtıdır. Her kadının anne olmasa bile annelik duygusunu içinde taşıdığına işaret etmektedir. Asiye “Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz.” dediği zaman, Firavun, senin için neşe kaynağı olabilir ama benim için asla demesi, annelik eğiliminin erkekte, anneye

³⁷⁶ Rum, 30/21.

³⁷⁷ İbn Kesir, XIV/7975.

³⁷⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, XIV/120.

³⁷⁹ Zemahşeri, IV/559; İbn Kesir, XIV/7978; Kurtubi, XVII/491; Zuhayli, VI/452.

³⁸⁰ Zemahşeri, IV/559; Razi, XXI/565.

³⁸¹ Kasas 28/8, 9.

oranla daha zayıf olduğunu ve kadının hem biyolojik hem de psikolojik yönden erkekten daha farklı bir yapıda olduğunu göstermektedir.³⁸²

Allah'a yakınlığın vesile ve şefaetlerle değil, ibadet ve itaatlerle olduğunun en bariz örneği Asiye'dir. O inancından dolayı Firavun tarafından çeşitli işkencelere maruz kalmıştır.³⁸³ Güneşe karşı dört çiviyle çivilenip üzerine koca bir taş bırakılmıştır. Müfessirler tefsirlerinde işkencenin boyutuyla ilgili çeşitli rivayetlerle geniş bir şekilde yer vermişlerdir. Biz burada konumuz gereği fazla ayrıntıya girmeyeceğiz. Onun bir kadın olarak kocasının eziyetlerine, zulmüne karşı son derece sabırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, kocalarından sözlü ve fiziki şiddet gören kadınlara sıkıntılı zamanlarında ellerinden gelen başka bir şey yoksa Asiye gibi sabretmeleri gerektiği mesajını vermektedir. *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*³⁸⁴ ifadesi nasıl bir duruş içerisinde olunması gerektiğini açıklamaktadır.

Asiye böyle bir durumda *“Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!”*³⁸⁵ şeklinde Allah'a yakarmaktadır. Allah onun bu sabrının ve duasının karşılığında mükâfatlandırmıştır. Dolayısıyla zalim ve kötü bir zatla birlikteliğinden dolayı ona bir zararı dokunmamıştır. Kişi hakiki mana da iman eder, nefsinin her türlü şirk ve küfürden temizlerse, kâfirlerle beraber olmak veya onların komşusu olmak gibi durumlar onun imanını etkilemez.³⁸⁶ Şüphesiz her birey kendi yaptığı eylemden sorumludur. Kocasının günahları kendisine yüklenmez. Bu şartlarda yaşayan karı koca ilişkilerinde, kadın kocasının bu tutumundan hareketle, onu sebep göstererek yanlış tutum ve davranışlarda bulunmamalı, iffetini korumalıdır.

Kocasından tarafından eziyete duçar olan inançlı bir kadının nasıl Allah'a sığınması gerektiği noktasında Asiye örnek bir kadındır. Duasında *“Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!”*³⁸⁷ ifadesi yer almaktadır. Bu ayet-i kerime Firavun'un karısının Allah'a, öldükten sonra dirilmeye, cennete ve cehenneme, salih amelin cennete götüren yol, kötü amelin de cehennem ateşine girmenin sebebi olduğuna siddik ile iman ettiğine delildir.³⁸⁸ Nitekim Asiye'nin Allah'a sığınması, O'na temiz bir kalple yalvarması onu zalim bir kimsenin elinden kurtarmıştır. Firavun'un karısının duası ve tavrı, dünya değerlerini hem de en göz alıcılarının elinin tersi ile itip Allah katındaki kalıcı değerlere yönelmenin güzel bir örneğidir.³⁸⁹ O kadar mal mülk para içerisinde yüzerken Asiye inancından taviz vermeyip, Hak olana yönelmiştir. Bu her kadının yapabileceği bir şey değildir. Her şeye sahip olan Asiye, sahip olduğu hiçbir şeyin kendisine sahip olmasına izin vermemiştir. Bugün modern toplumlarda bir erkek zenginse iyi bir eş adayı olmaktadır. Damat adayı ile ilgili asıl sorulması gerekenler geri plana itilmekte ve inancı, hangi ahlakı değerlerle muttasıf olduğu sorgulanmamaktadır. Dolayısıyla bütün bunlar evlendikten sonra büyük problemlere yol açmaktadır. Evlilik kararlarında aile yapısına uygun, ailenin kutsallığını önemseyen, maddi ve manevi değerlere sahip çıkan

³⁸² Meryem Dilmaç, *Kur'an'da Kadının Konumu ve Ümmü Musa Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Van, s.67.

³⁸³ İbn Kesir, XIV/7978; Kurtubi, XVII/491.

³⁸⁴ Teğabün, 64/14.

³⁸⁵ Tahrim 66/11.

³⁸⁶ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.187.

³⁸⁷ Tahrim 66/11.

³⁸⁸ Zuhayli, XIV/563.

³⁸⁹ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, X/78.

bireyler tercih edilmelidir. Aksi takdirde ailevi yıkımların olması kaçınılmazdır. Ailedeki huzursuzluklar, kavgalar o ortamda büyüyen çocukları da davranışlarını da olumsuz yönde etkileyecektir.

Asiye'nin duasında göze çarpan bir diğer husus tedriciliktir. Nitekim o önce ahiret için, sonra da dünya için bir istekte bulunmuştur. Dünyadan da isteklerinden vazgeçmemiştir. Bu aynı zamanda "*Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru.*"³⁹⁰ ifadesiyle paralellik arz etmektedir. Buradan hareketle duada önceliğin ahirete yönelik istekte bulunma ve dünyalık istekleri de göz ardı etmeme şeklinde olması gerektiği çıkarımında bulunabiliriz. Bu, inananlara öğretilen bir dua metodudur. Yani her iki dünya için Allah'tan istekte bulunulmalıdır.

Asiye Firavun'un yaptığı işlerden ve onun gibi niteliklere sahip çevresinden de kurtulmak istemiştir. Firavun'un amelinden kastedilen onun küfrü, zulmü, kendini tanrı kabul etmesi, azab etmesidir.³⁹¹ Bu ayet bir kadının kocası zalim olursa, onun zalim kocasından kurtulması için dua etmesinin bir sakıncası olmadığını göstermektedir. Kadın örneği ile insanın, kendi kimlik, kişilik ve değerlerini koruyabilmek için uygun çevreye ihtiyacı bulunduğuna; toplum, aile, kadın ve özellikle koca farklı hayat tarzına sahipse, farklılığa tahammül edemiyor ve baskı yapıyorsa onlardan kurtulmak ve ilişkilerini asgariye indirmek gerektiğine de işaret etmektedir.³⁹² Rahat ve huzurlu yaşam için çevrenin önemi yadsınamaz. O halde her bireyin cahiliye toplumunun olumsuz etkilerinden kurtulması için öncelikle temeli İslam olan aile yuvası kurması ve ona göre de çevre edinmesi gerekir. Şöyle ki birlik ve beraberlik içinde hareket edilince güç ve kuvvet elde edilmektedir. Herkes kendi yaptığından sorumlu olduğu için, kötü kocaların eline düşmüş bulunan üstün karakterli kadınlar, her tehlikeye karşın kötülükten sakınarak, Allah'a karşı iman ve içtenliklerini koruduğu zaman, kocalarının kötülüğünden sorumlu olmazlar.³⁹³

3.2.4. Uyumsuz Eşlerin Temel Özellikleri

1. Aile kurumuna önem vermezler.
2. Fikir ve inanç noktasında uyumlu değildirler.
3. Evlilikten beklentileri, amaç ve hedefleri, değer öncelikleri birbirinden farklıdır.
4. Eşe itaat etme yoktur.
5. Ailede sevgi, saygı, güven ortamı oluşmamıştır.
6. Eşler birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmazlar. Sürekli çatışma halindedirler.
7. Aile içi iletişim son derece azdır ya da hiç yoktur.
8. Eşler sorumluluklarının bilincinde değildirler.
9. Tek başına hareket ederler. Birlikte geçirdikleri ortak bir zamanları yoktur.
10. Eşlerden birinin tek taraflı fedakârlık, sabır, hoşgörü göstermesi, evlilikte uyumun yakalanmasında yeterli değildir. Ancak bu durumda olanlar dert ve sıkıntılarını yalnızca Allah'a açar ve Allah'tan yardım dilerler.
11. Evliliklerinde uyumsuz olan eşlerin çocuklarında da anne ya da babalarına karşı bir itaatsizlik söz konusudur. Sağlıklı ve sağlam karakterli nesiller yetişmesi için eş seçiminin, eşlerin birbirine denk olmasının büyük önem arz ettiği açıkça görülmektedir.

³⁹⁰ Bakara, 2/201.

³⁹¹ Zemahşeri, IV/559.

³⁹² Celaleyn, V/413.

³⁹³ Yazır, 8/498.

3.3. Ailede Çocuk

Ailede çocuğun doğmasıyla, eşler karı ve kocalığın dışında, annelik ve babalık vasıflarıyla yeni bir kimliğe bürünürler. Dolayısıyla bu kimlik bir takım sorumlulukları da beraberinde getirir. Ailenin teşekkülünden sonra Allah'tan en çok istenen şey bir çocuk sahibi olmaktır. Nitekim yeryüzünün ilk ailesi, ilk çifti Hz. Adem ve Hz. Havva da Allah'tan bir çocuk talep etmiştir.

*“Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyile birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, “Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız” diye dua ederler.”*³⁹⁴

Bu hususta peygamberler ve örnek şahsiyetlerin tutum ve davranışları önemlidir. Dua, insanın iç dünyasından başlayarak bütün âlemi evrensel bir dil olarak kuşatır; insanı olumlu düşünmeye sevk eder, olumlu düşüncelerini ise geliştirir.³⁹⁵ Biz de öncelikle peygamberlerin dualarında bu isteklerini nasıl bildirdiklerini, hangi tutum ve davranış içerisinde olduklarını ortaya koymaya çalışacağız. Sonrasında evlatlarıyla olan ilişkilerini inceleyeceğiz.

3.3.1. Hz. İbrahim'in Duası

Hz. İbrahim, babasının ve kavminin tutum ve davranışlarından çok rahatsız olmuş, daha rahat ibadet edebilme imkânı bulabilmek için ailesini, yaşadığı toprakları terk etmeyi göze almış, Rabbine hicret etmeyi, O'na dönmeyi tercih etmiştir. Ve sonrasında şöyle bir yakarıшта bulunmuştur. *“Ey Rabbim! Bana Salihlerden olacak bir çocuk bağışla.”*³⁹⁶ Razi, salihlik vasfının kulların elde edeceği makamın en kıymetlisi olduğuna, Hz. İbrahim'in duasının; o çocuğun, erkek çocuk olması, buluğa ermesi ve uysal(halim) olması şeklinde üç şeyi ihtiva ettiğine dikkatleri çekmektedir.³⁹⁷ Kişi temiz bir kalple yola çıkarsa elbette ki duasına icabet olunur. Hz. İbrahim örneğinde bunu açık bir şekilde görmekteyiz. O bu duasının kabul olması için ne bir türbeye gitmiş ne bir ağaca bez bağlamış ne de muska yaptırmıştır. Sadece isteğini aracısız Allah'a bildirmiştir. Ve duası uysal bir oğul müjdesiyle karşılık bulmuştur.³⁹⁸ Allah İsmail'den sonra Hz. İbrahim'e İshak'ı müjdelemiştir. Karısı kendisinin amcasının kızı Sare binti Azer b. Bahura'dır.³⁹⁹ Sare'nin 90 veya 99 yaşında, Hz. İbrahim'in de 100 veya 120 yaşında⁴⁰⁰ olduğu rivayet edilmiştir. Hz. İbrahim'in hem kendisi hem de eşi yaşlanmış olmasına rağmen onlara verilen Hz. İshak ve torunları Hz. Yakup, Allah'ın Rahmet sıfatının tecellileridir. Bu müjde müteaddit ayetlerde zikredilmiştir.⁴⁰¹

Yaşlılığına rağmen evlat gibi büyük bir nimete gark olan Hz. İbrahim anında Allah'a şükretmiş, hamdini İbrahim Suresi 39. ayette şu şekilde dile getirmiştir. *“Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail ve İshak'ı veren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.”* Bayraklı, Hz. İbrahim'in hamdetmesinin sebebinin şu şekilde açıklamaktadır: “Verilmesi muhtemel olan bir lütuf için şükredilebilir; ama ümidin

³⁹⁴ A'raf, 7/189, 190.

³⁹⁵ Ahmet Abay, *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.189.

³⁹⁶ Saffat, 37/100.

³⁹⁷ Razi, XVIII/623.

³⁹⁸ Saffat, 37/101.

³⁹⁹ Razi, XIII/69.

⁴⁰⁰ Beydavi, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Daru'l-Kütübü'l İlimiye, Beyrut, 2003, I/463.

⁴⁰¹ Hud 11/ 71; Saffat 37/112, 113.

kesildiği bir anda Allah'ın lütfetmesi hamdi gerektirmez."⁴⁰² Başka bir deyişle evladın varlığı için dua etmek, nimete şükürün gereğidir, hiç beklemediği anda evlada yani herhangi bir nimete kavuşmak ise hamdi gerektirir. O halde ebeveynler Allah'ın kendilerine bağışladığı evlatları için devamlı şükür içinde, yaşlı veya kısır olup evlat sahibi olmaktan ümidi kestikten sonra çocuğa sahip olanlar da hamd içinde olmalıdırlar, diyebiliriz. Çünkü evlat neslin devamını sağlayan hamd edilmesi gereken bir nimettir.

Kutup, Hz. İbrahim şahsında akidesine sadık bir insanın durumunu şu şekilde tavsif etmektedir. "O imanın tazeliğine ulaşmış, Rahman'a bağlanmış bir kalp, zorluklar kendini çepeçevre kuşatsa da, şartların ağır baskısı altında kalsa da hava kapkaranlık ve bulutlu olsa da, gözü görmez bir karanlıkta realitenin yoğun baskısı içinde hedefini yitirecek gibi olsa da karamsarlığa düşmez."⁴⁰³ Çünkü o Allah'a hiçbir şey zor gelmeyeceğinin bilincindedir.

Hz. İbrahim'in dualarının muhtevasına baktığımızda hem çocuk hem nesil için önemli mesajlar içermektedir. Kur'an'da bu ayetler şu şekilde geçmektedir:

*"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın."*⁴⁰⁴

*"Ey Rabbim! Bana bir hikmet bahşet ve beni salih kimseler arasına kat. Sonra gelecekler arasında beni doğrulukla anılanlardan kıl."*⁴⁰⁵

*"...Rabbim! Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih ameller işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."*⁴⁰⁶

Doğacak çocuk ve arkadan gelen nesille alakalı olarak yapılması gereken duayı öğretici mahiyetteki bu ayetler neslin "salih" olmasına dikkat çekmektedir. Hz. İbrahim bir peygamber olmasına rağmen cenneti kendisi için garanti olarak görmemiş, kendisi ve nesli için sürekli yakarıştaki bulunmuştur. Bir başka duasında şöyle demektedir: *"Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle."*⁴⁰⁷ Yine neslinden de Allah'a teslim olmuş kulların olmasını arzulamıştır. Sadece kendine odaklanmak, kişiyi küçültmekte ve eksiltmektedir. Hz. İbrahim'in bilinçli bir şekilde hareket ettiğini görmekteyiz. Duasız eğitim, susuz çeliğe benzer.⁴⁰⁸ Şüphesiz Hz. İbrahim dualarıyla kendini bulmuştur. Elbette ki neslin iyi yetişmesine önem verilmelidir. Bu açıdan her insan sadece kendini değil, kendinden sonra gelecek nesli de düşünmek, o neslin kaygısını taşımakla sorumludur. Aynı zamanda bu sorumluluğun üstesinden gelmek için mutlaka Allah'tan yardım istemesi gerektiğini de bilmelidir. Allah mutlaka duaları işiten ve duaların karşılığını verendir. Hz. İbrahim'in mezkûr duaları Allah katında makbul olmuştur. Allah iyice yaşlanmışken kendisine Hz. İsmail ve Hz. İshak'ı vermiştir.⁴⁰⁹ Bununla da kalmamış, torunu Hz. Yakup'u bağışlamıştır. Hz. İbrahim ve ailesinin ne denli değerli ve çok büyük bir ilahi lütfâ mazhar olduğu bilinmektedir.⁴¹⁰ Esed, Bakara Suresinin 128. ayetinde geçen "*Bizim soyumuzdan*" ifadesinin, Hz. İbrahim'in ilk oğlu olan Hz. İsmail'e işaret ettiğini ve bu işaretin Hz. İsmail'in soyundan gelen Peygamber

⁴⁰² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, X/244.

⁴⁰³ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VI/493.

⁴⁰⁴ Bakara, 2/128.

⁴⁰⁵ Şuara 26/83, 84.

⁴⁰⁶ Ahkaf, 46/15.

⁴⁰⁷ İbrahim, 14/40.

⁴⁰⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, II/227.

⁴⁰⁹ İbrahim, 14/39.

⁴¹⁰ Sad, 38/45-47.

Muhammed (s.a.v)'e dolaylı bir atıf olduğunu dile getirmektedir.⁴¹¹ Şu halde Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. İbrahim'in duasının sonucunda dünyaya gelmiştir. Aynı zamanda biz Müslümanlar salâvat-ı şerifte peygamberimize ve Al-i Beytine rahmet dilerken, aynı şekilde Hz. İbrahim ve Al-i Beytine de rahmet dilemekteyiz. Bu da ayrı bir lütuf göstergesidir. Ayrıca Kur'an'da geçen İbrahimî dualar, bize takip etmemiz gereken mühim hedeflerin Allah rızasına, dünyevi ve uhrevi başarıya götürecektir ideallerin, gaye-i hayallerin neler olabileceği hususunda fikir verirler.⁴¹²

Âlemlerin Rabbine teslim olan Hz. İbrahim Bakara Suresi 132. ayette de bu tevhit inancını çocuklarına miras olarak bırakmış ve bu mirasa sahip çıkılmasını vasiyet etmiştir. *“İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakup da öyle: “Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslam'ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün” dedi.*” Bu ayetten hareketle denilebilir ki İslam'ın nesiller boyu devam edip gitmesi için her ebeveynin çocuklarına öncelikle örnek duruş sergileyip, salih ameller de bulunup, sonrasında böyle bir vasiyette bulunmaları gerekir.

Kalbi kompleks ile dolu, çok küçük işlerde dahi sürekli sinirli, görevini sadece aile geçimini sağlamakla sınırlı sayan, çocuk eğitimine ilgisiz, kendine güveni olmayan, sabırsız, aile fertleri için fedakarlık nedir bilmeyen anne-babalar ile kendilerini eğitimci olarak nitelendirenlerin, sorumlulukları altındaki çocukların eğitimine yapabilecekleri bir katkı yoktur.⁴¹³ Çocuklarda istendik davranış değişikliği oluşturma amacı güdülyorsa ebeveynin kendisini eğitmesi şarttır. Bu konuda mezkûr peygamberlerin tutum ve davranışları bizlere yol gösterici olmalıdır.

3.3.2. İmran'ın Karısının Duası

Kur'an'da âlemlere üstün kılınan seçkin ailelerden biri de İmran ailesidir. *“Şüphesiz Allah, Hz. Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı.”*⁴¹⁴ Aile kavramı bu ayette asaleti, yetişmişliği ve kültürü ifade etmektedir.⁴¹⁵ Asaletli ve kültürlü ailelerde de iyi karakterli, medeniyetin inşasında rol alan şahsiyetler yetişmektedir. İşte bu özelliklere matuf, asaletini nesilden nesile aktaracak örnek ailelerden biri de İmran ailesidir. Bunlar da Hz. İsa, onun annesi, İmran kızı Hz. Meryem'dir ki, onun da soyu Yakup (a.s)'a kadar uzanır.⁴¹⁶ İmran'ın karısının adı Hanne'dir.⁴¹⁷ Hanne hamileyken eşini kaybetmiştir. Karnındaki çocuğu yetim doğacaktır. Karşımıza daha doğmamış evladının gelecek kaygısını taşıyan bir anne çıkmaktadır. Bu haliyle tüm annelere örnek olacak duyarlı, sorumluluk sahibi bir duruş ortaya koymaktadır. Anne, karnındaki çocuğu muharrer olarak adadığını ifade etmektedir.⁴¹⁸ “Muharrer” kelimesi dünya işlerinden hiçbir şeye karışmayan, sırf Allah için adanan,⁴¹⁹ tamamen azat edilmiş, hürriyetine kavuşturulmuş, katıksız hür yapılmış⁴²⁰ anlamlarında tefsir edilmiştir. O gün tapınaklara erkek çocuklarının adanması dışında başka bir adama şekli yoktu.⁴²¹ Dolayısıyla Hanne'nin

⁴¹¹ Esed, I/36.

⁴¹² İbrahim Canan, *Hz. İbrahim'den Kur'ani Mesajlar, Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri I*, 17-18 Ekim Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 2007, s.99.

⁴¹³ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.45.

⁴¹⁴ Al-i İmran, 3/33.

⁴¹⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, IV/39.

⁴¹⁶ Zuhayli, II/195.

⁴¹⁷ Kurtubi, IV/174.

⁴¹⁸ Al-i İmran 3/35.

⁴¹⁹ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, I/367.

⁴²⁰ Yazır, II/441.

⁴²¹ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, II/74.

gönlünden geçen bir erkek çocuğu doğurmak ve onu mabedin, aynı zamanda Allah'ın hizmetine vermektir. Duada tüm kalbiyle ve samimiyetiyle duygularını dile getiren bir annenin seslenişi vardır. Allah'a samimi şekilde olan bu yönelişi karşılıksız kalmamıştır. Doğum gerçekleşmiş ancak sonuç görünürde İmran'ın karısının istediği gibi olmamıştır. Çünkü o bu duasının karşılığında kendisine hiç ummadığı şekilde önce kızı Hz. Meryem'in ve sonrasında torunu Hz. İsa'nın müjdeleneceğini bilmemektedir. Al-i İmran Suresi 36. ayette duygularını şu şekilde ifade etmektedir:

“Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “Onu kız doğurdum.” -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- “Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.”

İmran'ın karısı, duası istediği gibi sonuçlanmasa da Rabbinden yüz çevirmemekte, tüm içtenliğiyle tekrar Allah'a yönelmekte, halini arz etmekte ve kaldığı yerden dua etmeye devam etmektedir. Bu onun ne denli Allah'a teslimiyet ve samimiyet içerisinde olduğunu göstermektedir. Konuşmasında en ufak kırgınlık, küskünlük ifadesi yoktur. O bu tutum ve davranışıyla kız çocuğu doğurduğu için hayata küsen, yüzü kararan insanlara doğruyu göstermektedir. Nitekim Kur'an'da da kız erkek ayrımı yapanların durumu tavsif edilmiş ve kınanmıştır.⁴²² O kızını mabede adadığı için, ona bu adağına uygun olarak Meryem adını koymuştur. “Meryem” kelimesi onların dillerinde Rabbin hizmetçisi anlamındadır.⁴²³ Burada çocuk için anlamlı güzel bir isim konulması gerektiğine de bir işaret vardır. Çocuğun hangi özelliklere sahip olması isteniyorsa ona göre bir isim tercihinde bulunulması önemlidir.

İmran'ın karısının doğan çocuğunu şeytandan koruması için Allah'tan istekte bulunması ve bu durumu O'na havale etmesi dikkat çeken bir diğer husustur. Buradan hareketle her ebeveynin çocuğunu şeytandan koruması için dua etmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Meryem'in annesinin bu tutum ve davranışları tüm annelere örnektir

Sonuç ne olursa olsun her şey Allah'ın dilemesiyle olur. Zira çocuk zaten insanın iradesini aşan bir durumdur. Dolayısıyla evlat aşkın bir varlık olan Allah'tan istenmeli ve sonucundan da memnun kalınmalıdır. Her anne baba evlatlarının dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmaları için gayret sarfetmeli, öncelikle kendi hallerini düzeltip ondan sonra durumu Allah'a havale etmelidirler.

3.3.3. Hz. Zekeriya'nın Duası

Hz. Zekeriya'nın mabedin hizmetinden sorumlu olduğunu, aynı zamanda yetim olarak dünyaya gelen Hz. Meryem'in bakım ve gözetimini üstlendiğini daha önce belirtmiştik. Hz. Zekeriya bir babanın evladını yetiştirmek için gösterdiği itinanın aynısını Hz. Meryem'i kızı gibi yetiştirerek göstermiştir. Hz. Zekeriya'nın Hz. Meryem'in ihtiyaçlarını gidermek için onun bulunduğu yere her girişinde yanında farklı yiyecekler bulması, ona bunun nereden geldiğini sorduğunda, Allah katından cevabını alması ve bu duruma sürekli şahitlik etmesi içindeki çocuk isteğinin artmasına başka bir deyişle soyunu devam ettirme isteğinin doğmasına vesile olmuştur.⁴²⁴ Evladın ne kadar değerli olduğunu iffet timsali Hz. Meryem şahsında anlamış, onun gibi bir evlada sahip

⁴²² Nahl,16/58-59; Zuhuruf, 43/17; İmran'ın karısının duasındaki “Erkek, kız gibi değildir.” İfadesinin kime ait olduğu hususu ihtilaf konusu olmuştur. Bu ifadeyi Hz. Meryem'in annesine hamledenler olduğu gibi, Allah'a nispet edenler de olmuştur. Bu konuda müfessirler görüşlerini delilleriyle ortaya koymaya çalışmışlardır.

⁴²³ Kurtubi, IV/179.

⁴²⁴ Hz. Zekeriya onun yanında yazın kış meyvesi, kışın yaz meyvesi bulurdu. Hz. Zekeriya'dan başka onun odasına kimse girmez. O dışarı çıktığı zaman mabedin yedi kapısını üzerine kapatırdı. Kapılar kapalı olduğu halde hangi yolla geldiği Hz. Zekeriya'yı şaşırtmıştır. Zemahşeri, I/352.

olmayı Allah'tan istemiştir. Kur'an'da bu isteğini *“Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin”*⁴²⁵ ifadesi ile belirtmiştir. Hz. Zekeriya temiz bir nesil sahibi olma isteğiyle sadece kendini değil, toplumun da ahlakını düşünen, gelecek kaygısı taşıyan sorumluluk sahibi örnek bir baba profili oluşturmaktadır. Hz. Zekeriya'nın Allah'a iç dünyasını nasıl açtığını şu ayetler göstermektedir:

*“Hani o, Rabbine gizli bir sesle yalvarmıştı. O şöyle demişti. Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.”*⁴²⁶

Hz. Zekeriya kendisinin yaşlı,⁴²⁷ eşinin kısır⁴²⁸ olduğunu, çocuk için durumlarının uygun olmadığını belirterek Allah'a gizli bir şekilde yalvarmaktadır.⁴²⁹ Kendi acizyetlerinin farkında olan Hz. Zekeriya ve eşinin dua etmekten başka yolu olmadığı açıktır. İnsan da Allah'tan bir şey isterken kendisindeki eksiklikleri görerek ve Allah'ın kudretine güvenerek istemelidir.⁴³⁰ Yaş ve kısırılık ancak, insanların kendilerinin kural olarak tespit ettiği ve onlardan kanunlar çıkarttıkları bir durumdur.⁴³¹ Allah ise bu eksiklikten uzaktır. O'nun dilemesi yeterlidir. Yaşlı bir erkek ve kısır bir kadından bir çocuk dünyaya getirmeye güç yetirebilir.

Bayraklı, “akir” kelimesinin hiç çocuk yapmamış evli kadın anlamında olduğunu, Hz. Zekeriya'nın karısı için “akir”, kendisi için “ıııı” demesinden kastın kendisinin gençliğinde kısır olmayıp, çok yaşlandığından dolayı çocuğunun olmadığını belirtmek için kullandığını söylemektedir.⁴³² Hz. Zekeriya'nın gençliğinde eşinin kısır olmasından dolayı çocuğunun olmadığını düşündüğümüzde onun bir başka kadınla evlenme imkânı varken bunu tercih etmemesi yani ikinci bir evlilik düşünmemesi dikkatlerimizi çekmektedir. Hz. Zekeriya ve eşinin çocuklarının yokluğunda birbirlerini manevi olarak desteklemeleri, üzüntülerini paylaşmaları aile bütünlüğü açısından herkese iyi birer örnektirler. Çünkü günümüzde bu tür problemler aile içinde atlatılamamakta, yaraların sarılması için aile dışına yönelimler olmaktadır. İki tarafın da müşterek hareket etmesi geçim açısından önemlidir. Dinin doğru ve güzel bir şekilde yaşandığı, ahlaki fazilet ve meziyetlerin sergilendiği yuvalar, insanlara iki dünya saadeti bahşeder.⁴³³ Hz. Zekeriya'nın çocuk isteği sebepleri ve özenle seçilmiş cümlelerle daha ayrıntılı ve net bir şekilde ayetlerde şu şekilde geçmektedir:

*“Zekeriya'yı hatırla. Hani o, Rabbine, “Rabbim! Beni tek başına bırakma. Sen varislerin en hayırlısı” diye dua etmişti .”*⁴³⁴

*“Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım (ın isyankar olmaların) dan korkuyorum. Karım ise kısırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Yakup hanedanına varis olacak bir çocuk bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaştırmış bir kimse kıl!”*⁴³⁵

⁴²⁵ Al-i İmran, 3/38.

⁴²⁶ Meryem, 19/3, 4.

⁴²⁷ Meryem, 19/4; Zekeriya (a.s) 120, eşi 98 yaşında idi. Sabuni, *Safvetü't Tefsir*, I/367.

⁴²⁸ Meryem, 19/5, 6.

⁴²⁹ Beydavi, duanın gizli ya da ve açıktan yapılmasının aynı olduğunu belirterek, tefsirinde gizli yapılması ile ilgili dört ihtimal üzerinde durmuştur. 1)Daha çok ihlâslı olmak, riyadan uzak olmak için. 2)Yaşının büyüklüğünden dolayı çocuk istemesinin kavminin duymasını istemedi. 3)Varislerine halimi duyurmak istemedi, 4) Zayıflığından dolayı sesi çıkmadı. Beydavi II/26.

⁴³⁰ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.172.

⁴³¹ Emine Koç, *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tefsir Bilim Dalı, Sivas, 2009, s.40

⁴³² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XII/87.

⁴³³ Topbaş, *Dünyadaki Cennet Huzurlu Aile Yuvası*, s.81.

⁴³⁴ Enbiya, 21/ 89.

Tefsirlerde verasetten ne kastedildiğiyle ilgili çok çeşitli yorumlar yapılmıştır. Verasetten kastedilenin şeriat ve ilim olduğunu belirten müfessirler yorumlarını “Bize mirasçı olunmaz. Çünkü bizim terk ettiğimiz şey bir sadakadır” hadisine dayandırmışlardır.⁴³⁶ Razi'ye göre bu mirasçı oluş, hem onun mülküne (hükümdarlığına), hem de nübüvvetine mirasçı olması demek olabilir. Razi ayetteki miras kelimesinin, dini açıdan fayda ve menfaati bulunan her şeye varis olma manasına hamledilmesinin daha evla olduğunu belirtmektedir.⁴³⁷ Sabuni ayete “Ölümünden sonra amcam oğulları ve aşiretimin dini inançlarını kaybetmelerinden ilim ve peygamberliğe layıkıyla varis olamayacaklarımdan korktum.”⁴³⁸ Şeklinde mana vermektedir. Bayraklı ayette geçen veli kavramından yola çıkarak Hz. Zekeriya'nın köle ruhlu, köle şahsiyetli olmayan, bir önceki nesilden aldığı değerleri yaşatabilen ve destek çıkan bir çocuk istediğine işaret etmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu tarafından ortak kabul edilen görüş Yakup hanedanına varis olacak çocuğun ilim ve peygamberliğe mirasçı olmasıdır. Hz. Zekeriya hem malın kullanımı ve yakınlarının gözetimini, hem de din işlerinin yürütülmesini sağlayacak varis isteğini net bir şekilde açıklamaktadır. Böylece insanlara duasıyla evladın hangi özelliklere matuf olması gerektiğini göstermektedir. Geleceğini düşünen, sorumluluk sahibi duyarlı ebeveynler çocuğu için hem dünya hem de ahirete yönelik isteklerde bulunmalıdır.

Ayrıca Hz. Zekeriya'nın duasındaki “Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin.” ve “Sana yaptığım dualarda (cevapsız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.” ifadeleri herkesin Allah'ın kendi üzerindeki nimetlerinin farkında olması gerektiğine dikkatleri çekmektedir. Nitekim Hz. Zekeriya Allah'ın duasına karşılık vereceğini bilmektedir. Yine duanın sonunda isteğine uygun şekilde “Sen varislerin en hayırlısısın” ifadesi Allah'ın sıfatını kullanarak, onu överek dua yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak Hz. Zekeriya'nın duası kabul olmuş ve oğlu Yahya ile müjdelenmiştir.⁴³⁹ Hz. Zekeriya bu müjde karşısında şaşırılmış, sevincini tekrar durumu onaylatmak istercesine hanımının kısır, kendisinin yaşlı olduğunu yineleyerek belli etmiştir.⁴⁴⁰ Çocuğun olacağına dair Allah'tan bir işaret istemiş ve bu işaret de sapaşğlam olduğu halde üç gün insanlarla konuşmaması şeklinde gelmiştir.⁴⁴¹ Hz. Zekeriya işareti almış ve kavmiyle üç gün konuşmamış, onlardan işaretle sabah akşam Allah'ı tesbih etmelerini istemiştir.⁴⁴² Oğlu Hz. Yahya ona kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı, efendi, nefesine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak müjdelenmiştir.⁴⁴³

Hz. Yahya bir çocuğun hangi manevi değerlerle büyütülmesi gerektiği hususunda bizim için iyi bir modeldir. Hz. Yahya'nın öne çıkan dini ahlaki özellikleri şahsiyetin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. O Kur'an'da dokuz sıfatla tavsif edilmiştir. Kitaba sınıksıkı sarılmak, çocukken anlayış sahibi kılınmak, kalp yumuşaklığına sahip olmak, arınmış olmak, takva sahibi olmak, ana babaya iyilik etmek, zorba olmamak, asi olmamak, doğduğu, öleceği ve dirilteceği gün esenlik içinde olmak.⁴⁴⁴ Öncelikle Hz. Yahya'dan kitaba sınıksıkı sarılmasının istenmesi⁴⁴⁵ hayatın

⁴³⁵ Meryem, 19/3-6.

⁴³⁶ Beydavi, II/27; Zuhayli, VI/ 304

⁴³⁷ Razi, XV/285-286.

⁴³⁸ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, III/467.

⁴³⁹ Meryem, 19/7; Müfessirler Hz. Yahya'nın bu ismi alması ile ilgili çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. bkz. Razi XV/289-290.

⁴⁴⁰ Al-i İmran, 3/40; Meryem, 19/8.

⁴⁴¹ Al-i İmran 3/41; Meryem, 19/10.

⁴⁴² Al-i İmran, 3/41; Meryem, 19/11.

⁴⁴³ Al-i İmran, 3/39.

⁴⁴⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, XII/95.

⁴⁴⁵ Meryem, 19/12.

merkezine kitabın alınması gerektiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle çocuklara öğretilmesi gereken ilk şey Kur'an'daki emir ve yasaklardır diyebiliriz. Ayrıca her peygamberde olduğu gibi Hz. Yahya'nın da anne babasına iyi davrandığı, isyancı zorba olmadığı belirtilmektedir. Zira bu her evlatta olması gereken güzel bir haslettir.

3.3.4. Peygamberlerin Dualarında Çocukların Temel Özellikleri

1. Peygamberlerin dualarında Allah'tan en çok istenilen, çocuk sahibi olmaktır. Çocuk, ailenin kurulmasından hemen sonra, annenin hamileliği öncesi, hamileliği ve hamilelik sonrası dualarda yer almaktadır.
2. Çocuk şükredilen ve hamd edilen büyük bir nimettir.
3. Peygamberler, doğacak çocuğa arkadan gelecek nesil gözüyle bakmaktadır ve dualarında doğmamış evlatlarının gelecek kaygısını taşımaktadırlar.
4. Soy, nesil kavramı her duada yer almaktadır. Dualar, "Bizim soyumuzdan sana teslim olmuş ümmet kıl", "Neslimi de salih kimseler yap", "Soyumdan da böyle kimseler yarat", "Bana katından temiz bir nesil bahşet" vb. şeklinde olup, sadece çocuğa yönelik değil, nesli de içine almaktadır.
5. Gelecek nesille ilgili "salihlik" vasfı öne çıkmaktadır. Allah'tan iyi, sağlıklı, temiz, ahlaklı, salih çocuklar talep edilmektedir. Aynı zamanda çocuğun ve soyunun şeytandan korunması istenmektedir.
6. Peygamberler dualarında kendi acizyetlerini, eksiklerini bilerek, Allah'ın kudretine güvenerek ve O'nu överek çocuk istemektedirler.
7. Peygamberler isteklerini öncelikle kendileri, sonrasında çocukları için dile getirmektedirler. Dualarında kendilerinin ve çocuklarının, Allah'a itaat eden, teslim olan, O'nun hoşnutluğunu kazanan, namaz kılan, bir önceki nesilden aldığı değerleri yaşatabilen ve destek çıkan bir çocuk istemektedirler. Aynı zamanda Allah'tan ibadet yerlerini ve ilkelerini göstermesini ve putlardan uzak tutmasını da talep etmektedirler.
8. Peygamberlerin çocukları için dualarına her zaman devam etmesi, ölüm döşğinde iken bile nasihatte bulunması, çocuğa dua etmenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

3.4. İnanç Noktasında Ailede Evlat Ebeveyn Uyumu

3.4.1. Hz. İbrahim ve Oğlu

Hz. İbrahim'e ilerlemiş yaşına rağmen müjdelenen oğullarından biri onun için bir imtihan aracı olmuştur. Bu durum ayetlerde şu şekilde tavsif edilmiştir:

*"Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yatırınca ona, şöyle seslendik: "Ey İbrahim!" "Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız." Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır. Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu kurtardık. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim'e selam olsun."*⁴⁴⁶

⁴⁴⁶ Saffat, 37/102-109.

Müfessirler kurban edilecek şahsın Hz. İsmail mi yoksa Hz. İshak mı olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Her iki taraf da görüşlerini delilleriyle ortaya koymaktadır.⁴⁴⁷ Tefsircilerin çoğunluğu, müjdelenen bu çocuğun İsmail(a.s) olduğunu söyler.⁴⁴⁸ Hz. İbrahim'in rüyasının nasıl tahakkuk ettiği, oğlunu nerede, nasıl, ne şekilde boğazlama işlemine girdiği ile ilgili tefsirlerde fazlasıyla ayrıntıya yer verilmektedir. Asıl konumuz bu olmadığı için ayrıntılara girmeyeceğiz. Bizim buradaki amacımız bir babanın oğluyla olan bu imtihanında nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olduğunu, aynı zamanda oğlunun da Allah'ın emrine ve babasına karşı nasıl bir duruş sergilediğini ortaya koymaktır.

Ayetlerde geçtiği üzere Hz. İbrahim rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmüştür. Yani, Hz. İbrahim'in rüyasının manevi (ahlaki) anlamı, onun hayattaki en değerli varlığını Allah'ın iradesi olarak gördüğü bir işaret üzerine kurban etmeye hazır olup olmamasında yatmaktadır.⁴⁴⁹ Bir evlat babanın en değerlisi, en kıymetlisi, canının bir parçasıdır. Tam bir teslimiyetle, gönül huzuruyla, hiç tereddüt etmeden ondan vazgeçmek hiç de kolay değildir. Ancak Allah'ın istediği koşulsuz şartsız bir boyun eğıştır. İşte bu duruşu Hz. İbrahim göstererek bu imtihanı başarıyla geçmiştir. .

Hz. İbrahim'in Rabb'inden gelen bu emri oğluyla paylaşırken söze "ey yavrucuğum" şeklinde başlaması onun oğluna karşı ne denli hassas, sevgi ve şefkat dolu olduğunu bir kez daha göstermektedir. Onu oğlunu karşısına alıp, her şeyi açık açık anlatırken ve onu yapacağı işe hazırlarken görmekteyiz. Bu emri zorla yerine getirmeye kalkışmayıp, onunla paylaşması, onu aldatma içerisine girmemesi dikkatlerimizi çeken bir diğer husustur. Bir babanın düşüncelerini oğluyla paylaşması, ona değer verdiğini göstermektedir. Aynı zamanda oğlunu başına gelebileceklerle ilgili bilgilendirmesi, onu başına gelebileceklerle hazırlaması açısından ayrı bir öneme haizdir. Çünkü o çocuk da olsa onun da neyin niçin yapıldığını bilmeye hakkı vardır. Nitekim o olayları anlayacak yaşa gelmiştir.

Bu paylaşımından sonra oğlu da tıpkı babası gibi Allah'a tam bir teslimiyet içerisinde hareket etmiş ve aynı incelik ve zerafetle "babacığım" üslubuyla karşılık vermiştir. Baba oğul arasında şefkat dolu ifadeler herkes tarafından istenilen bir tablodur. Aile içi iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde üslubun etkili olduğunu söyleyebiliriz. Hemen sonrasında oğlu "*İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın*" diye cevap vermiştir. Bu cevap, anne-babaya itaati en veciz şekilde emreden evrensel bir bildiri mahiyetindedir.⁴⁵⁰ Aynı zamanda Allah'a itaatın nasıl olması gerektiğini göstermiştir. Onun için Allah emretmişse diyecek bir söz kalmamıştır. Kullar Allah'a samimi olduklarında, bütün benlikleri ile görevlerini yapmaya hazır olduklarında o görevi yerine getirmiş olurlar.⁴⁵¹ Şüphesiz bu inançta samimiyetin bir göstergesidir. Ve bu samimiyetin neticesinde Saffat Suresi 107. ayette "*Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık.*" zikredildiği üzere Hz. İbrahim'in oğlu kurban edilmekten kurtarılmıştır ve ödüllendirilmiştir. Esed bu ayetle ilgili şöyle demektedir: "Bana göre burada sözü edilen kurban, her yıl yüzbinlerce müminin Mekke'ye yaptıkları Hac ziyaretinde tekrarladıkları kurbandır ki, bu, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in yaşadıkları tecrübenin anılması demek olup, İslam'ın "beş esasından birini oluşturmaktadır."⁴⁵² Şu halde her aile Allah'ın emrini her emirden üstün tutmalı, Allah

⁴⁴⁷ Ayrıntılı bkz. Razi, XVIII/626-628.

⁴⁴⁸ İbn Kesir, XII/6812; Sabuni, *Safvetü't Tefasir*V/24; Zuhayli, XII/119; Kutup, *Fi Zilal'il Kur'an*, VIII/508.

⁴⁴⁹ Esed, II/917.

⁴⁵⁰ Kara, *Bireysel ve Toplumsal açıdan Kur'an Kıssaları*, s.204.

⁴⁵¹ Kutup, *Fi Zilal'il Kur'an*, VIII/511.

⁴⁵² Esed, II/918.

ile kendi arasına can parçası evladı da olsa girmesine izin vermemelidir. Allah'a teslim olmak bütün çıkmaz sokaklardan bir çıkış yolu gösterir.

3.4.2. Hz. Şuayb ve Kızları

Hz. Şuayb, Medyen halkına gönderilen, onları tek olan Allah'a çağıran, onları ölçü ve tartıda hile yapmamaları hususunda uyarın bir peygamber olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁵³ Gönderildiği Eyke halkı da zalim ve peygamberini yalanlayan bir toplum olarak Kur'an'da yerini almıştır.⁴⁵⁴ Şuayb (a.s) da bu kavmin ileri gelenlerinden Şuayb b. Mekil b. Yesçur b. Medyendir.⁴⁵⁵ Müfessirlerin çoğunluğu Hz. Musa'nın kayınbabasının Hz. Şuayb olduğunu ifade ederken,⁴⁵⁶ bir kısmı Şuayb'ın kardeşi olduğunu,⁴⁵⁷ bir kısmı da Hz. Şuayb yerine salih bir zat, yaşlı bir adam⁴⁵⁸ ifadesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Hz. Şuayb'ın Kitab-ı Mukaddes'te (Çıkış ii, 18) "Allah'a inanan" anlamına gelen Reu-el olarak da sözü geçen, Hz. Musa'nın kayınbabası Jethro olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁹ Kavmine yönelik yaptığı güzel edebi uyarılarından dolayı, "Peygamberlerin Hatibi" lakabıyla tanınmaktadır.⁴⁶⁰ Hz. Şuayb'ın mesajında, ticaret ahlakının ağırlıklı yer tutması da, halkının ticaretle uğraştığını göstermektedir.⁴⁶¹ O mesajlarını ulaştırdığında halkın kendisini yurdundan çıkarma tehdidiyle karşı karşıya gelmiştir. Ancak memleketinden çıkarılan, zarara uğrayan kendisi değil, tüm inkârcı toplumlarda olduğu gibi peygamberini yalanlayan Medyen halkı olmuştur.⁴⁶²

Biz burada konumuz gereği Hz. Şuayb'ın bir peygamber olarak kavmiyle olan mücadelesine girmeden, onun bir baba olarak kızlarıyla ve damadıyla nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olduğunu tavsif etmeye çalışacağız.

Ailede anne-baba, ebeveyn ve çocuklar arasında güven duygusu esastır. Güven aileyi sınıksız birbirine bağlayan bir bağıdır. O olmazsa aile bağları zayıflar ve ailede çözümler meydana gelir. Mezkûr ayetlerde geçen baba-kız diyalogunda, Hz. Şuayb'ın kızlarıyla bu güven ortamını yakaladığını, iyi bir ilişki içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü konuşmalardaki ifadelerden kızların babalarıyla rahat bir şekilde diyalog kurdukları, ondan korkup çekinmedikleri açık bir şekilde görülmektedir. Hz. Şuayb otoriter bir baba olarak değil, kızlarının görüşlerini önemseyen, karşılıklı fikir alışverişine yani istişareye önem veren bir baba olarak karşımıza çıkmaktadır. Fikirler net bir şekilde paylaşılmaktadır. Görüş bildiriminde bir cinsiyet ayrımı da yoktur. Başka bir ifade ile kadınlar hiçbir şeye karışmaz, fikirlerini açıkça paylaşamaz anlayışı yanlıştır. Liyakat sahibi her fertle cinsiyetine bakılmaksızın fikir alışverişinde bulunulabilir. Dolayısıyla evde istişare ile alınan kararların herkes tarafından benimsenmesi daha kolaydır. Bir rivayete göre Abdullah b. Mesud demiştir ki: İnsanların en ferasetlileri üç kişidir:

- Hz. Ömer'i (r.a) yerine tayin eden Hz. Ebubekir
- Hanımına "Yusuf'a iyi muamele et." diyen vali

⁴⁵³ A'raf, 7/85; Hud, 11/84; Ankebut, 29/36.

⁴⁵⁴ Hicr, 15/78; Şu'ara, 26/176

⁴⁵⁵ Yazır, V/169.

⁴⁵⁶ Razi, XVII/501; Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, IV/40; Mevdudi, 4/151; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XIV/316

⁴⁵⁷ Kurtubi, XIII/287.

⁴⁵⁸ İbn Kesir, XI/6205, Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, XIII/287; Ateş, VI/438.

⁴⁵⁹ Esed, II/289.

⁴⁶⁰ Yazır, V/169.

⁴⁶¹ Özsoy, vd., *Konularına Göre Kur'an*, s.748; Şu'ara 26/181-183.

⁴⁶² A'raf, 7/85-93; Şu'ara, 26/189; Sad, 38/12-14; Kaf, 50/12-14.

- “Babacığım, onu ücretle çalıştır. Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı güçlü ve güvenilir bir adamdır.” diyen Hz. Şuayb’ın kızı.⁴⁶³

Ne var ki, bir beldenin veya bir milletin hâkim kültüründe, kadın, sadece mutfak ve diğer günlük işlere hapsedilir, okuyup manen, ruhen, ilmen yetişip gelişmesi önlenirse istişare dışı bırakılmaya mahkûm edilir.⁴⁶⁴ Hz. Şuayb’ın bir baba olarak kızlarını ileri görüşlü bir şekilde yetiştirdiği de aşikârdır. Hz. Şuayb istişare sonucunda, kızının anlattıklarını dikkate almış, ona güvenmiş ve kızını Hz. Musa’yı davet etmesi için göndermiştir. Hz. Musa da davete icabet etmiştir. Burada da müfessirler tefsirlerinde Hz. Musa ile kızın birlikte eve dönerken, kız Hz. Musa’nın önünde mi yürüdü yoksa arkasında mı yürüdü diye bir takım rivayetlere yer vermişlerdir. Kur’an’da böyle bir ifade mevcut olmadığı için burada ayrıntıya girmeyeceğiz. Ancak görülen o dur ki şer’i ölçüler çerçevesinde ihtiyatlı ve takvalı bir şekilde kadınla erkeğin birlikte yürümesinde sakınca olmadığıdır.

Yine kızların bu açık tavrını babasıyla konuşmasında da görmekteyiz. Kızlardan biri sözü ağzında gevelemeden önerisini babasına sunmuştur. “*Babacığım, onu ücretle tut. Herhalde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır*”⁴⁶⁵ ifadesi bunun açık bir delilidir. Baba da kızlarının bu teklifini yerine getirmiştir. Şu halde burada babayla ya da herhangi biriyle konuşurken çok şeffaf olunması gerektiği ortadadır. Çocuklar babalarına karşı ima yollu değil, açık ve anlaşılır bir dil kullanmalıdır. Böylece sağlıklı bir iletişim gerçekleşebilir.

Hz. Şuayb’ın kızlarının, babaları yaşlı olduğu için çobanlık yaptıkları Kasas Suresinin 23. ayetiyle sabittir. Kızların koyun işiyle meşgul olmaları bize kadınların güvenli ortam ve şartlar oluştuğunda çalışabileceklerini gösterir. Ancak çalışmalarını da iffetlerini koruyarak hayâlî olmak şartıyla sürdürmelidirler. Kendilerini fitneye düşürecek durum ve ortamdaki uzak durmalıdırlar.⁴⁶⁶ Şöyle ki mezkûr kızlar koyunlarını sulamak için, diğer erkeklerin sulama işinin bitmesini beklemişler ve fitneye düşmemek için onlarla birlikte hareket etmemişlerdir. Muhtevî ayette çalışma gerekçesi olarak babalarının yaşlı olmaları öne sürülmüştür. Nitekim ihtiyaç halinde kadının çalışmasından doğal bir şey yoktur. Ailede meydana gelen hastalık, yaşlılık, ölüm gibi sebepler çalışmayı zorunlu kılabilir. Bir başkasından yardım istemek yerine kişinin kendi işini kendi görmesi daha evladır.

3.4.3. Hz. Yakup ve Oğulları

Hz. Yusuf kıssası Kur’an’da müstakil olarak ele alınan tek kıssadır. Kıssaların en güzeli olarak nitelendirilir.⁴⁶⁷ Hz. Yakup’un bir baba olarak oğullarıyla ilişkisi, Hz. Yusuf’un bir oğul ve kardeş olarak babası ve kardeşleriyle ilişkisi doğru mesajlar almak için büyük öneme sahiptir. Kur’ani ifade ile Yusuf ve kardeşlerinde hakikatı arayıp soranlar için ibretler vardır.⁴⁶⁸ Yusuf suresi, baştan sona Hz. Yakup ve ailesiyle ilgilidir. Surede Hz. Yakup ve oğullarının diyaloglarına yer verilmekte, doğru ya da yanlış tutum ve davranışlar açık seçik bildirilmektedir. Zemahşeri tefsirinde Hz. Yakup’un ailesini şu şekilde açıklamaktadır: Yusuf ve kardeşlerinin isimleri şunlardır: Yahuza, Rubil, Şem’un, Lavi, Ribulan, Yeşcur, Dine, Dan, Neftali, Cad ve Aşur. İlk yedisi Hz. Yakup (a.s)’ın teyzesinin kızı Liya’dan dünyaya gelmiştir. Diğer dört tanesi

⁴⁶³ İbn Kesir, XI/ 6206; Razi, XVII/504; Zuhayli, X/375.

⁴⁶⁴ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.222.

⁴⁶⁵ Kasas, 28/26.

⁴⁶⁶ Çelik, *Kur’an’da Aile Modelleri*, s.253.

⁴⁶⁷ Yusuf, 12/3.

⁴⁶⁸ Yusuf, 12/7.

Zülfe ve Belhe adlı iki cariyeden dünyaya geldiler. Liya vefat ettiğinde Hz. Yakup, onun kız kardeşi Rahil ile evlendi. Bundan da Bünyamin ve Yusuf dünyaya geldi.⁴⁶⁹ Biz burada Hz. Yakup'un bir baba olarak oğullarıyla ilişkisinde nasıl bir yol izlediğini, nasıl bir sorumluluk üstlendiğini, aynı zamanda yeri geldiğinde Hz. Yusuf ve kardeşleri arasındaki ilişkiye atıfta bulunarak tavsif etmeye çalışacağız.

Kıssa Hz. Yusuf'un babasına bir rüya anlatmasıyla başlamıştır. Hz. Yusuf, rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görür ve rüyasını hemen babasına anlatır.⁴⁷⁰ Bütün müfessirler rüyayı onbir yıldızın Yusuf'un onbir kardeşinden, güneş ve ayın ise onun annesi ve babasından ibaret olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷¹ Hz. Yusuf'un, kardeşleri yerine doğrudan babasına giderek rüyayı anlatması, onu tercih etmesi, babasıyla yakın bir ilişki içinde olduğunu gösterir. Hz. Yakup'un bir baba olarak oğluna bu yakınlığı sağlamış olması önemlidir. Şöyle ki bugün birçok çocuğa söz hakkı verilmemekte, babasıyla değil rüya anlatmak normal bir şekilde konuşmaya bile çekinmektedir. Ayetlerde Hz. Yusuf'un rahat bir şekilde rüyasından bahsettiğini, babanın sözlerine önem verdiğini görmekteyiz. Babanın bu rahatlığı çocuğa vermesi, çocuğun da kendisini güvende hissetmesi gerekir.

Hz. Yakup, Hz. Yusuf'tan rüyasını kardeşlerine anlatmamasını istemesi, kardeşlerinin ona zarar vermesinden endişe etmesi ve onu uyarması dikkat çekicidir. Bilge peygamber Yakup aleyhisselam, "rüyanı kardeşlerine anlatma" talimatı ile, henüz çocuk yaştaki oğlu Hz. Yusuf'a hayat derslerinin ilk ve en önemlilerinden birini verir: Sır saklamak, her bildiğini her gördüğünü, her duyduğunu herkesin yanında anlatmamak.⁴⁷² Çünkü Hz. Yusuf'un kardeşleri öğrendiğinde kıskançlıklarının daha artıracığını bir baba olarak tahmin etmektedir. Aile reisi olarak bir babanın buna benzer bir olay karşısında nasıl bir tutum içerisinde olması gerektiğine Hz. Yakup iyi bir örnektir. Kur'an'da da hidayete erdirilmiş,⁴⁷³ güçlü ve basiretli kullar arasında⁴⁷⁴ ve seçkin⁴⁷⁵ olarak zikredilmektedir. Hz. Yakup, Hz. Yusuf'u peygamberlik için seçileceğini bilir.⁴⁷⁶ Rüyaya, Rabbinin Yusuf'u seçmesi şeklinde bir anlam yükler. Hz. Yakup çocukları arasında kendisinden sonra İbrahîmî geleneği devam ettirme niteliğine sahip olarak sadece Hz. Yusuf'u görür ve onun rüyasını öğrendikten sonra görüşü doğrulanır.⁴⁷⁷ İleride bu durumun büyük bir soruna neden olacağını sezer. Dolayısıyla ileri görüşlü bir tavır sergileyerek tecrübesini konuşturur ve bu hususta oğluna nasihatte bulunur. Şu halde baba-oğul arasındaki paylaşımlarda mutlaka baba yöneticilik ve idarecilik vasfını ön plana çıkarmalı, oğlunun başına gelebilecek kötü durumlara karşı onu uyarmalı, ona nasihat etmekten geri durmamalıdır.

Hz. Yusuf'un kardeşleri çok daha güçlü ve sayıca fazla olmasına rağmen Hz. Yakup'un Hz. Yusuf ve kardeşine⁴⁷⁸ olan bu ilgisinden rahatsızlık duyduklarından, Yusuf'u öldürmeyi ya da bir yere atmayı ya da bir kuyunun dibine bırakmayı planlayıp,

⁴⁶⁹ Zemahşeri, II/428.

⁴⁷⁰ Yusuf 12/4; Hz. Yusuf bu rüyayı gördüğünde, daha küçük bir çocuk ya da ergenlik çağı öncesini yaşayan bir gençti. Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VI/ 235.

⁴⁷¹ İbn Kesir, VIII/4034; Şimşek III/XII.

⁴⁷² Abdullah Yıldız, *Yusuf'un Üç Gömleği*, Pinar Yayınları, İstanbul, 2015, s.25.

⁴⁷³ Enam, 6/84.

⁴⁷⁴ Sad, 38/45.

⁴⁷⁵ Sad, 38/47.

⁴⁷⁶ Zemahşeri, II/442; İbn Kesir, VIII/4039; Yusuf, 12/6.

⁴⁷⁷ Mir Muntasır, *Kur'an'da Yusuf Kıssası; Taslak, Temalar, Ad ve Karakterler*, çev. Ali Akay, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, Cilt: VII, Sayı: 2, s.197.

⁴⁷⁸ Yusuf'un, bu ayette geçen kardeşinden maksat, kendisinden küçük olan ana-baba bir öz kardeşi Bünyamin'dir. Yazır, V/206; *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, III/218, Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, IX/381.

babalarının sevgisini sadece kendilerine yöneltmek istemişlerdir.⁴⁷⁹ Ayrıca suçlarından tövbe ederek kurtulacaklarını ifade etmişlerdir.⁴⁸⁰ Onlar Hz. Yusuf'u öldürmek için kendilerince birçok sebep bulmuşlardır.⁴⁸¹ Burada şeytanın içlerindeki kıskançlık duygularını iyice kamçılacağı görülmektedir. Bu kıskançlık sonunda ebeveyn sevgisini yetersiz hisseden kardeşler, suçlamayı ebeveyne yapmış, ama düşmanlığını kardeşlerine yöneltmiştir.⁴⁸² Her insanın içinde kıskançlık duygusu vardır.⁴⁸³ İnsan duygularını yönetebilen bir varlıktır. İnsanın kendisini değersiz bulması ve hiçbir şeyden memnun olmaması yetersizlik duygusuna yol açmakta ve kendisini başkalarıyla mukayese etme, onların kendisi hakkında neler düşündüklerini, başkalarının neler elde etmiş olduklarını ölçmeye sevk eder.⁴⁸⁴ Burada anne babaya kardeşler arası rekabet oluşmaması için büyük sorumluluk düşmektedir.

İbn Kesir'e göre; Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'a aşırı sevgi beslemesinin nedeni, onda, büyük hayrın alametlerini sezmesi, yaratılış ve huyca onda kemal ve peygamberlik alametlerini görmesidir.⁴⁸⁵ Müfessirlerin çoğunluğu Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'a daha çok ilgi göstermesinin nedenini babanın yaşlı olmasına bağlamış, dolayısıyla yaşlı bir babanın en küçüğe sevgisinin normal olduğunu, ona torununu sever gibi yaklaştığını,⁴⁸⁶ Hz. Yusuf ve kardeşinin anneleri ölmüş yetim çocuklar olduğunu,⁴⁸⁷ belirtmişlerdir. Mevdudi ise Hz. Yakup'un Yusuf ve kardeşine olan ilgisinin sebebini yaşadıkları kabile hayatına atıfta bulunarak şöyle açıklamaktadır: "Kuru bir devlet düzeni olmadığı için her kabile, diğer kabilelerle yan yana kendi bağımsızlığını sürdürürdü. Apaçık ki, kabile reisinin iktidarı bütünüyle oğullarının, torunlarının, kardeşlerinin ve yeğenlerinin çokluğuna dayanırdı. Bunlar ailenin mülkünü, şerefini ve hayatını korurlardı ne de olsa. Dolayısıyla kabilenin başını çeken bir kimse ailesinin küçük çocuk ve kadınlarından çok yetişmiş oğullarına ilgi duyardı."⁴⁸⁸ Ancak oğulları babaları hakkında kötü zan besleyip, bu sevgiyi yanlış yorumlamışlardır.

Hz. Yusuf'un kardeşleri planlarını gerçekleştirmek için babalarından Hz. Yusuf'u yanlarında götürmek için izin istemişler ve babalarına Hz. Yusuf'u koruyup kollayacaklarını taahhüt etmişlerdir.⁴⁸⁹ Hz. Yakup da bir aile reisi olarak evlatlarına güvenmediğini hissettirmemek adına korkusunun oğullarından yana değil, kurttan yana olduğunu ifade etmiştir. Burada "*Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.*"⁴⁹⁰ ifadesiyle üslubun ne kadar önemli olduğunu bizlere göstermektedir. Bir baba şefkatiyle hareket ederek hem oğullarını uyarılmış, tembihlemiş, hem de Yusuf'un korunmasını talep etmiştir.

Kardeşlerin içlerindeki kabaran kıskançlık duyguları, vicdanlarını köreltmüş, onlar Yusuf ile aralarında kardeşlik yani kan bağı olmalarına rağmen üstelik de kendilerinden küçük çaresiz bir çocuğu öldürmeye niyetlenecek kadar ileri gitmelerine neden olmuştur. Hiçbir kötülük yahut iyilik yalnız başına kalmaz. Her iyi huy yeni ve

⁴⁷⁹ Yusuf, 12/8, 9.

⁴⁸⁰ Yusuf, 12/9.

⁴⁸¹ Onlar, yaşça bu ikisinden daha büyük idiler. Onlar daha kuvvetli idiler ve babalarının işleri de bu ikisinden fazla görüyorlardı. Onlar, "Biz bela ve sıkıntıları göğüslüyor; faydalı ve güzel olan şeyleri de elde etmeye uğraşıyoruz..." diyorlardı. Razi XIII/169.

⁴⁸² Arıkan, *Kur'an'da Ebeveyn Evlat İlişkisi*, s.41.

⁴⁸³ Şems, 91 /7-10.

⁴⁸⁴ Kasapoğlu, *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*, s.37.

⁴⁸⁵ İbn Kesir, s.4039.

⁴⁸⁶ Razi, XIII/170; Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VI/235.

⁴⁸⁷ Zuhayli, VI/449.

⁴⁸⁸ Mevdudi, II/417.

⁴⁸⁹ Yusuf, 12/11, 12.

⁴⁹⁰ Yusuf, 12/14.

başka iyiliklere, her kötü huy yeni ve başka kötülükler kapı aralar. Burada haset öldürmeye kapı aralamıştır. Onlar Yusuf'u kuyuya bırakıp, ağlayarak babalarının yanına gelmişler, Yusuf'u kurdun yediğini⁴⁹¹ söylemişler ve yalanlarını inandırıcı kılmak için sahte bir kan bulaştırılmış gömleği babalarına getirmişlerdir.⁴⁹² Onlar bu tutum ve davranışlarıyla hep kardeşleriyle akrabalık bağlarını koparmışlar, onu öldürmeye teşebbüs etmişler, hem de söz verdikleri halde sözlerinde durmayarak babalarına karşı itaatsizlik göstermişlerdir. İslam'daki dayanışma anlayışı madde ve menfaat odaklı değil, ahlak eksenslidir.⁴⁹³ Kardeşler kötülükte bir olmuşlardır. Netice de bir evladın babasına yaşatacağı en büyük acıyı yaşatmışlardır. Buradan hareketle denilebilir ki bir olayda çoğunluğun ittifakla aynı haberi söylemesi o haberin doğru olduğunu kanıtlamaz, hakkında detaylı bir araştırma yapılması gerekir. Kur'an'da "*Ey İman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın.*"⁴⁹⁴ ifadesi bunun açık bir delilidir. Ayrıca oğullarının ağlayarak bu durumu haber vermeleri, göz yaşlarının da doğruluğun delili olmadığına tanıklık edilmiştir.

Hiz. Yakup'un bu olay karşısında metanetli bir şekilde hareket ettiğini, oğullarına açık bir şekilde düşüncelerini ifade ettiğini, aynı zamanda tam bir teslimiyet içerisinde olduğunu görmekteyiz.⁴⁹⁵ Hiz. Yakup'un bir beşer olduğu, beşer olanın da hatasız olmayacağı bilinmektedir. Belki de burada beşeri hata, Hiz. Yakup'un Hiz. Yusuf'una özel davranmasıydı. Belki de bu tutum Hiz. Yusuf'u kendinden uzaklaştırmaya sebebiyet verdi. Hiz. Yakup bundan sonra evlat hasretiyle yaşayacaktı.⁴⁹⁶ Hiz. Yusuf artık Hiz. Yakup için bir imtihandı. Olaya bu açıdan bakıldığında bir babanın evlatlarına karşı eşit mesafede olması, onlar arasında ayırım yapmaması, birine diğerlerinin yanında çok fazla sevgisini göstermemesi alınması gereken mesajlar arasındadır. Zuhayli tefsirinde "*Allah'tan korkun ve çocuklarınız arasında adaletle davranın.*" ve "*Aranızda iyilik ve lütf hususunda adil olmalarını istediğiniz gibi onlara yaptığınız bağışlarda da adil olun.*" hadislerini naklederek Hiz. Yakup'un bu bilinçte olduğunu, ancak peygamber alametini Hiz. Yusuf'ta gördüğü için ona ilgisinin farklı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁷

Kardeşler arası kıskançlığı körükleyen en yaygın anne-baba tutumları; ailede bir gözbebeği belirleme, küçük çocuğu daha çok sevme temayülleri göstermekten kaynaklanmaktadır.⁴⁹⁸ Sevgi ve ilgiden yoksun kalma korkusu olarak tanımlayabileceğimiz kıskançlık duygusu anne ve babanın kardeşiyle daha yoğun ilgilenmesi, onu takdir etmesi gibi durumlarda ortaya çıkar.⁴⁹⁹ Elbette ki bir babanın gözünde evlatları aynı değerdedir ancak sevgiyi herkesin yaşına, durumuna uygun bir şekilde göstermesi, kardeşler arası kıskançlıkların doğmaması için elzemdir. Evlatların

⁴⁹¹ Mücahid, Suddi ve birçoklarının rivayetine göre; onlar bir oğlağı tutmuşlar, boğazlamışlar ve kurt Yusuf'u yemeden üzerine olan gömleği imiş itibarını vermek üzere Yusuf'un elbisesinde oğlak kanını bulaştırmışlardı ama onu yırtmayı, parçalamayı unutmışlardı. Gömlek ile ilgili ayrıntılı bkz. İbn Kesir, VIII/4042.

⁴⁹² Yusuf, 12/15-18.

⁴⁹³ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.189.

⁴⁹⁴ Hucurat, 49/6.

⁴⁹⁵ Yakup dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır." Yusuf 12/18.

⁴⁹⁶ Rasulullah'tan aktarılmıştır ki: "Yakup(a.s.)'un Yusuf'a duyduğu özlem ne dereceye ulaşmıştı? Diye Cebrail'e sormuş, "Çocuklarını yitiren bir ananın özlemi kadar" demiş, o halde sevabı ne kadardır" dediğin de; "yüz şehit mükâfatıdır" ve Allah'a bir an bile kötü zanda bulunmadı" demiştir. Yazır, V/251.

⁴⁹⁷ Zuhayli, VI/449.

⁴⁹⁸ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin İlkeleri*, s.62.

⁴⁹⁹ Nevzat Tarhan, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.103.

biri diğerine tercih edildiğinde kardeşler arasında aşılabilir uçurumlara sebep olabilir. Hz. Yakup ve oğulları ile baba oğul ilişkisinin nasıl olması gerektiği hususunda bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Hz. Yakup'un da çocuklarının o kadar olumsuzluklarına rağmen onlara yine de güvendiğini göstermesi son derece önemli olup, evlatları ile ilişkilerinin kopmadan devam etmesini sağlamıştır.⁵⁰⁰ Hz. Yakup sorumluluk sahibi ve olaylar karşısında sabırlı bir baba olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim oğullarının tutum ve davranışlarından dolayı gam ve kedere gark olsa da, o evlatlarını suçlama yerine bütün dert ve sıkıntılarını Allah'a açmayı tercih etmiş ve bu sayede ailesini bir arada tutmayı başarmıştır. Şöyle ki eğer Hz. Yakup tam tersi bir tutum içerisinde olsaydı, ailenin dağılması ve tek başına kalması kaçınılmaz olacaktı. Şu halde evlatlar yanlış davranışlarına mukabil babaya düşen görev bu duruma sabretmek ve tevekkül etmektir.

Kur'an'da Hz. Yusuf'un kuyuya kardeşleri tarafından terk edilmesinin ardından ne kadar süre kuyuda kaldığı, oradan nasıl çıkarıldığı, ne kadara satıldığı belirtilmemiştir.⁵⁰¹ Ancak bir kervanın geldiği, su almak için kovasını kuyuya salan suçunun Hz. Yusuf'u bulduğu ve bunun için sevindiği, sonrasında ticaret malı olarak saklanıp, ucuz bir fiyata Mısırlı bir kişiye satıldığı bildirilmektedir.⁵⁰² Mısır'da onu satın alan kişi Mısır'ın azizi, veziri idi.⁵⁰³ Onu satın alan kişi onun iyi bir karakter taşıdığına farkına varmış ve hanımına da ona iyi bakmasını öğütlemiştir.⁵⁰⁴ Böylece Hz. Yusuf Mısır'a yerleşmiş, kendisine rüyaların yorumu öğretilmiş, olgunluk çağına erişince ilim ve hikmet verilerek mükâfatlandırılmıştır.⁵⁰⁵ Hz. Yusuf'un kardeşleri onun ölmesini arzularken, Allah Hz. Yusuf'u saraylarda yaşatmayı dilemiş ve bunu gerçekleştirmiştir. Onu birçok nimete gark etmiştir. Nitekim Allah'ın iradesi kulun iradesinden çok daha ötededir.

Hz. Yusuf'un yerleştiği bu evde onu büyük bir sınav daha beklemektedir. Evin hanımı gönlünü Hz. Yusuf'a kaptırmış ve ondan arzuladığı şeyi almak istemiş, Hz. Yusuf ise onu reddederek böyle bir şeyden Allah'a sığınmıştır. "*O (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler.*"⁵⁰⁶ ifadesini kullanmıştır. Hz. Yusuf'un "zalimler" sözü ile "zina edenler kastettiği, çünkü zina edenlerin kendilerine zulmetmiş oldukları söylenmiştir.⁵⁰⁷ Zira döşeğe karşı hainlik, iyiliğe karşı kötülük, ihsana nankörlük zulümdür.⁵⁰⁸ İslam bu gibi sakıncalı durumları önlemek için kadının, halvet sayılabilecek şekilde yabancı erkeklerle bir arada bulunmasını yasaklamıştır."⁵⁰⁹

Mevdudi, Hz. Yusuf'un kendisini günaha davet eden kadını reddetmesini, onun göçebe hayatında kazandığı temiz karakterini Kenan'da edinmesine, ayrıca bu karakterin İbrahîmî gelenek içindeki iman ve ahlakla donanmış olmasına bağlamıştır.⁵¹⁰ Şu halde iyi ailelerde yetişmiş, terbiye almış insanlar tıpkı Hz. Yusuf gibi ailesinden ne kadar uzakta yaşarsa yaşasın tek başına kalsa bile anne babasından öğrendiği doğru tutum ve davranışları hayatında uygulayacak, başına gelebilecek tehlikelerden kendisini

⁵⁰⁰ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.247.

⁵⁰¹ Hz. Yusuf'un kuyudan nasıl çıkarıldığı, ne kadar paraya, kimlerin sattığı ile ilgili rivayetler için bkz. İbn Kesir, VIII/4044, 4045; Razi, XIII/178, 179, 191, 192.

⁵⁰² Yusuf, 12/19, 20, 21.

⁵⁰³ İbn Kesir, VIII/4046.

⁵⁰⁴ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VI/242; Yusuf 12/20.

⁵⁰⁵ Yusuf, 12/21, 22.

⁵⁰⁶ Yusuf, 12/23.

⁵⁰⁷ Razi, XIII/200.

⁵⁰⁸ Yazır, V/210.

⁵⁰⁹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, III/266.

⁵¹⁰ Mevdudi, II/422.

koruyabilecektir. Bu nedenle ebeveynlerin evlatlarını dini ve ahlaki konularda bilhassa helal ve haram hususunda iyi bir eğitim vermeleri gerekmektedir.

Yeni yetişecek neslin kalitesi ilme dayalı, ciddi bir terbiyeye ve milletin geleceği de neslin kalitesine bağlıdır.⁵¹¹ Zira Hz. Yakup ölüm döşegindeyken bile oğullarının kalbine tevhid inancını yerleştirmek için nasihatlerde bulunmaya devam etmiştir. Hz. Yakup'un oğullarına bir başka nasihati Bakara Suresi 133. ayette şu şekilde geçmektedir: *“Yoksa siz Yakup’un, ölüm döşeginde iken çocuklarına, “Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?” dediği, onların da, “Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail, ve İshak’ın ilahı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz; bizler O’na boyun eğmiş müslümanlarız.” dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz.”*

Hz. Yusuf kocasına ihanet eden hayâsız bir kadın karşısında kararlı, Allah’a karşı saygılı, takvalı; efendisine karşı da vefalı bir duruş sergilemiş, iffet ve hayasıyla bütün insanlığa örnek olmuştur. Bu kissa, bir kadının yabancı bir erkeği özel hizmetinde kullanması ve onunla baş başa kalmasının ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlar için de bir örnek oluşturmaktadır.⁵¹² Hz. Yusuf bu farkındalıkla hareket ederek, kadının tuzaklarından Allah’a sığınmış, günah işlemek adına suçsuz da olsa zindanda kalmayı tercih etmiştir. Şu halde her erkek bu tür bir duruma maruz kaldığında sonu zindan da olsa Hz. Yusuf gibi Allah’a sığınmalı, O’ndan yardım dilemelidir. Çünkü o bu sınavdan da başarıyla çıkmıştır. Burada Hz. Yusuf’un zindana düşmesine sebep olan Aziz ve karısıyla aralarında geçen olaylara konumuzun sınırlarını aşacağı için girmeyeceğiz.⁵¹³ Kur’an’da Hz. Yusuf’un bir süre zindanda kaldığı orada kaldığı sürede insanlara tevhid akidesini anlattığı, zindanda bulunan iki kişinin rüyasını yorumladığı bildirilmektedir.⁵¹⁴ Son olarak da Mısır kralının rüyasını yorumlaması, aynı zamanda müfterilerin suçlarını itiraf etmesi Hz. Yusuf’un temiz bir şekilde zindandan çıkmasına vesile olmuştur. Dahası bu rüya yorumu kendisini iktidara taşımış, ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendirilmiştir.⁵¹⁵ Allah katında da bu sabrının mükâfatını almıştır.

3.4.4. Hz. Musa ve Annesi

Hz. Musa, İsrailoğullarına gönderilen, Kur’an’da adı en çok geçen peygamberdir. O zor koşullar altında dünyaya gelmiştir. Çünkü Firavun doğan erkek çocuklarını öldürtmektedir. Bu ortam Kasas Suresi 4. ayette *“Şüphesiz o, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve ora halkını sınıflara ayırmıştı. Onlardan bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı.”* ifadesiyle tavsif edilmektedir. Anne, bu durumun farkında ve ne yapacağını bilmez bir şekilde oğlunun öldürülmesinden endişe etmektedir. İlahi yardım çok geçmeden gelmiş ve anneden çocuğu nehre bırakması istenmiştir. Ona verilen emir çocuğu doğar doğmaz nehre atması yolunda değil, gerçek bir tehlike sezinceye kadar emzirmesi yolunda olmuştur.⁵¹⁶ Şüphesiz hem annenin hiçbir tehlike yokken onu emzirmesi kendisini rahatlatacaktır, hem de burada çocuğun emzirilmesi gerektiği hususunda anneye bir hatırlatma da söz konusudur. Burada öncelik çocuğun süt ihtiyacının karşılanmasıdır. Onun şahsında bütün annelere bu sorumluluk yüklenmiştir. Kur’an’ın müteaddit ayetlerinde de çocuğun emzirilmesi gerektiğine, emzirme süresine

⁵¹¹ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.226.

⁵¹² Yazır, V/225.

⁵¹³ Yusuf, 12/24-41.

⁵¹⁴ Yusuf, 12/37.

⁵¹⁵ Yusuf, 12/43-56.

⁵¹⁶ Mevdudi, IV/141; Kasas, 28/7.

atıfta bulunulur.⁵¹⁷ Çünkü emzirme, çocuğa verilmiş bir haktır ve bu hakkın ihlal edilmemesi gerekir. Boşanan çiftler de kadın çocuğunu emzirmek istemezse, baba başka bir kadına emzirme ücretini vererek, çocuğunu bu haktan mahrum bırakmamalıdır.

Kur'an, çocuğunu nehre bırakan Hz. Musa'nın annesinin ruh hali için "gönlü bomboş" tabirini kullanır.⁵¹⁸ Yani, akli gitmiş, hiçbir şey düşünemiyor ve hiçbir şey yapamıyor.⁵¹⁹ Vahye rağmen çocuğunu bırakmış bir kadının ruh hali böyle tasvir edilmiştir. "Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı."⁵²⁰ ifadesi bunun açık bir delilidir. Burada tüm dikkatler annenin şefkatine çekilir. Bir annenin evladına olan düşkünlüğü, sevgi ve merhametinin ne denli büyük olduğu bu örnekle gözler önüne serilir. Şu halde hiçbir sebep yokken çocuğu elinden alınan annenin durumunu izah mümkün değildir. Çünkü çocuk, annenin şefkatinin zirvede olduğu varlıktır. Kadın'ı "anne" yapan bu şefkat cevheridir.⁵²¹ Dolayısıyla bir annenin evladını bırakması çok zordur. Evlat anne için candır, hatta candan ötedir. Özellikle boşanmalarda annenin bu ruhsal durumu göz ardı edilmemelidir. Çünkü günümüzde anneden koparılan evlatlar çok fazladır. Annenin evlada ihtiyacı olduğu gibi, evladın da anneye ihtiyacı vardır. Bu durum bilindiği için Hz. Musa örneğinde olduğu gibi anne yüreği ilahi bir pekiştirmeye dizginleşmiş ve annenin oğluna olan özlemi kısa sürmüştür. Kaybolan çocuk, bağı yanık anneye dönmüştür.⁵²² Bu tür annelerin psikolojik desteğe ihtiyacı olduğu aşikârdır.

Mezkûr ayetlerden yola çıktığımızda anne şefkatinin fitri bir duygu olduğu açıktır. Zira bir annenin, fitratındaki şefkat ve merhametten dolayı, evladına olan özlemin ve üzüntüsünü gizlemesi zor bir iştir.⁵²³ Annenin bu hassasiyetleri, öncelikle ailelerde eşler tarafından da önemsenmelidir. Çoğu zaman ailedeki huzursuzlukların kaynağı olarak annenin çocuğuyla ilgili çok konuşması, onun üzerine çok titremesi, olayları abartması, vesvese içinde olması, vb. duygusal davranışları sebep gösterilir. Çoğunlukla bu tür durumlarda annenin şefkat duygusu göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla bu hususta eşler birbirlerine daha anlayışlı olmaya çalışmalıdır.

Hz. Musa'nın annesi oğlunu Allah'a emanet etmiş ve çocuğunu emrolunduğu üzere nehre bırakmıştır. Bir annenin evladına karşı şefkati ne derece fazla olursa olsun, Allah'ın emrine itaatin her şeyden önce geldiğini, onun sonsuz teslimiyetini net bir şekilde görmekteyiz. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus, annenin bu teslimiyetten sonraki davranışlarıdır. O tedbiri elden bırakmayarak, kız kardeşini takip için peşinden göndermiştir. Elbette ki bu bir güvensizlik belirtisi olarak algılanamaz. Aksine Allah'a emanetin nasıl olması gerektiği hususunda Hz. Musa'nın annesi iyi bir örnektir. "Annesi, Musa'nın kız kardeşine, "Onu takip et" dedi. O da Musa'yı onlar farkına varmadan uzaktan gözledi."⁵²⁴ ifadesi her ne olursa olsun tedbiri elden bırakmamak gerektiği mesajını verir.

Allah'tan hayır dileyen bir anne büyük bir mükâfata matuftur. Hz. Musa'nın annesi de böyle bir tutum ve davranışının neticesinde Hz. Musa'nın tekrar kendisine

⁵¹⁷ Bakara, 2/233; Lokman, 31/14; Ahkaf, 46/15; Talak, 65/6.

⁵¹⁸ Kasas, 28/10.

⁵¹⁹ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VIII/77.

⁵²⁰ Kasas, 28/10.

⁵²¹ Taşkıran, s.175.

⁵²² Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VIII/78.

⁵²³ Meryem Dilmaç, *Kur'an'da Kadının Konumu ve Ümmü Musa Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2007, s.111.

⁵²⁴ Kasas, 28/11.

döndürülmesiyle mükâfatlandırılmıştır.⁵²⁵ Bu durum, “Allah’tan hayır dileyerek bir işi yapanın benzeri, Musa’nın annesinin misali gibidir. Hem kendi çocuğunu emzirmiş, hem de ücretini almıştır.”⁵²⁶ hadisiyle de bir kez daha vurgulanmıştır. Hz. Musa’nın annesinin her şeyden evvel Allah’a güvenmesi, hayır dilemesi ona hem dünyada oğluyla yaşama, mutlu olma, kendi oğlunu emzirmenin yanında ücretini de alma, hem de ahirette de karşılık alma fırsatını vermiştir. Allah ona iki dünya saadeti nasip etmiştir. O halde insanın iyi niyetli olması, Allah’a dayanıp işinin sonucunu sadece O’ndan istemesi hem dünyada hem de ahirette mükâfatlandırılmasına vesile olacaktır.

Hz. Musa belli bir süre Firavun’un çatısı altında yetişmişti. Kur’an’da Hz. Musa ile Firavun arasında Şuara Suresi 18-19. ayette geçen “*Firavun şöyle dedi: Seni biz küçük çocuk olarak alıp aramızda büyütmedik mi? Sen ömrünün nice yıllarını aramızda geçirdin. (Böyle iken) sen o yaptığın işi yaptın (adam öldürdün). Sen nankörlerdensin.*” şeklindeki konuşma dikkatlerimizi farklı bir noktaya çekmiştir. Bu ifadeler Firavun’un Hz. Musa’ya yaptığı duygusal bir sömürü, onu minnet altında bırakma çabaları olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile Firavun Hz. Musa’ya gördüğün terbiyenin karşılığı, yedirip içirmenin karşılığı bu mudur diyerek, psikolojik bir baskı yapmıştır. Bu tür tavır ve davranışları günümüzde evlatlık edinen ailelerde de görmekteyiz. Anne ve baba, evlatlık edindiği çocuk üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduğunu düşünmekte, çocuğun özgürce düşüncelerini ifade etmesine izin vermemektedir. Elbette ki çocuk üzerindeki emekleri yadsınamaz. Ancak bu durum, yapılan yanlış davranışları doğru kabul etmek için yeterli bir sebep değildir. Bir yerde eğitilmiş ve yetişmiş olmak, oraya bütünüyle bağlanmayı gerektirmez. Yanlış davranışlar varsa düzeltme yoluna gidilmelidir. Nitekim Firavun Hz. Musa’yı bu hassas noktadan vurmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Hz. Musa Şuara Suresi 20-22. ayetlerinde geçen “*Musa şöyle dedi: “Ben onu, o vakit kendimi kaybetmiş bir halde iken (istemeyerek) yaptım. Sizden korktuğum için hemen aranızdan kaçtım. Derken, Rabbim bana hüküm ve hikmeti bahşetti de beni peygamberlerden kıldı. Senin başına kaktığın bu nimet (gerçekte) İsrailoğullarını köleleştirmen (in neticesi)dir.”* ifadeleriyle etkileyici bir cevap vermiştir. Yani, “bebekken senin evinde eğitilmiş olmam, senin İsrailoğullarını köle edinmen; erkek çocuklarını öldürmenden kaynaklanıyor”⁵²⁷ diyerek net bir şekilde durumu ortaya koymuştur. Kaldı ki Kur’an öz ebeveynin bile tevhide aykırı emirleri varsa, onlara itaati kaldırmıştır.⁵²⁸

3.4.5. Hz. Meryem ve Oğlu

Hz. Meryem, Kur’an’da her kadının örnek alması gereken seçkin, tertemiz, iffet abidesi bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵²⁹ Hz. Meryem’in annesinin duası ve tevekkülünün sonucunda Hz. Meryem Allah tarafından güzel bir bitki gibi itana ile yetiştirilmiş, Hz. Zekeriya gibi bir peygamber onun hamiliğini üstlenmiştir.⁵³⁰ Bu şekilde terbiye edilen bir kız çocuğunun ahlakının kötü olma ihtimali elbette ki düşünülemez. Burada bir bitkiyi yetiştirirken gösterilen ihtimamın aynısının çocuklara da gösterilmesi, aynı zamanda kız çocuklarının bakımının iyi yetişmiş insanlara verilmesi gerektiğine bir işaret vardır. Ayet-i kerime aynı şekilde teyzenin hadane

⁵²⁵ Kasas, 28/13.

⁵²⁶ İbn Kesir, X/5526.

⁵²⁷ Kutup, *Fi Zilal’il Kuran*, VII/591.

⁵²⁸ Lokman, 31/15.

⁵²⁹ Al-i İmran, 3/42, 43; Enbiya, 21/91; Tahrim, 66/12.

⁵³⁰ Al-i İmran, 3/37; Kur’an’da Hz. Meryem’in hamiliğini üstlenmek için kur’a atıldığından başka bir bilgi mevcut değildir. Bkz. Al-i İmran 37/44.

(annesi ölmüş küçük çocuğun bakımını üstlenme) hakkının nine dışında diğer akrabalarından daha öncelikli olduğunu göstermektedir.⁵³¹ Yetim bir kızın bakımını yabancı bir aileden evvel en yakın akrabasının üstlenmesi, çocuğun sağlıklı bir şekilde yetişmesine katkı sağlayacaktır. Şüphesiz bilinçli bir şekilde eğitilen, ilgi ile yetiştirilen bir birey özelde sağlıklı bir ailenin, genelde sağlıklı bir toplumun kurulmasında etkin rol oynamaktadır. Nitekim “Yuvayı dışı kuş yapar” şeklinde bir atasözü vardır. Bu atasözündeki anlamı dini ahlaki alana taşıdığımızda ailede düzenin sağlanmasında kadının ailenin en önemli bireyi olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle kadının ahlaki vasıflarının aileyi etkisini düşündüğümüzde iyi yetiştirilmesinin ne denli önem arz ettiğini daha kolay anlayabiliriz.

Hz. Meryem ailesinden ayrılarak doğu bir tarafa çekildiğinde ona Cebrail insan şeklinde görünmüş, Hz. Meryem'in ilk tepkisi, o insandan Allah'a sığınmak ve karşısındakini de Allah'tan korkmaya davet etmek olmuştur.⁵³² O sözünü eğip bükmeden açık bir şekilde dile getirmiştir. İçinde kötülükten sakınma duygusu taşıyan kimse “Rahman” sıfatlı Yüce Allah'ın adını duyar duymaz irkilir ve şehvetini frenleyerek şeytandan gelen dürtülerine gem vurur.⁵³³ İnsanı en çok etkileyen, duygu ve düşüncelerine yön veren duygu Allah korkusudur. Hz. Meryem onun vicdanına seslenmekte, onda bu korkuyu uyandırmak istemektedir. Cebrail, Hz. Meryem'e Hz. İsa'yı müjdelediği zaman “*Ey Rabbim! Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım halde, benim nasıl çocuğum olabilir?*”⁵³⁴ ifadesini kullanmıştır. Yüce Allah'ın yaratmada uyguladığı âdeti çocuğun ya nikâh veya ahlaksızlık yoluyla dünyaya gelmesidir.⁵³⁵ Ve kendisi de iffetli bir kadındır. O duygularını, sıkıntılarını net bir şekilde Allah'a açmakta, bunun nasıl olacağını merak etmektedir. Bunun üzerine çocuğun Allah için kolay bir iş olduğu, insanlar için bir mucize, bir rahmet olacağı ona bildirilmektedir. O Rabbinin sözlerini tasdik etmiş,⁵³⁶ ruh üfürülmesi⁵³⁷ sonucu Hz. İsa'ya gebe kalmış, uzak bir yere çekilip çocuğunu doğurmuştur.⁵³⁸ Nitekim Hz. Meryem için bu durum çok büyük bir imtihanın başlangıcıdır.

Kur'an'da hamilelik müddeti, çocuğu nerede, nasıl doğurduğu ile ilgili ayrıntılı bir bilgi yoktur. Ancak Hz. Meryem'in doğum esnasında bir hurma ağacına yaslandığı, keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim dediği, kendisinden hurma ağacını silkelemesi ve taze hurma yemesi, hiç kimse ile konuşmaması istendiği bildirilmektedir.⁵³⁹ Kadında bulunması gereken en önemli ahlaki vasıf hayâ duygusudur.⁵⁴⁰ Hz. Meryem'in kavminin karşısına çıktığında ayıplanmasından utanması onun bu duyguyu kaybetmediğini göstermektedir. Onun şahsında iffet, sabır, metanet ve tevekkülün ne denli önemli olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Hz. Meryem çocuğu ile birlikte insanların karşısına çıktığında kavmi “*Ey Harun'un kız kardeşi! Senin baban kötü kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.*”⁵⁴¹

⁵³¹ Peygamber (s.a.v) da – Emetullah adındaki- Hz. Hamza'nın kızını, teyzesi nikahı altında bulunan Cafer'e verilmesi hükmünü vermiş ve “Teyze anne makamındadır” demiştir. Kurtubi, IV/205.

⁵³² Meryem, 19/16, 17, 18.

⁵³³ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VII/157.

⁵³⁴ Al-i İmran, 3/47; Meryem, 19/20.

⁵³⁵ Kurtubi, IV/213.

⁵³⁶ Maide, 5/75.

⁵³⁷ Enbiya, 21/91; Tahrim, 66/12; Kur'an'da Hz. İsa'ya atfedilen kelime ve ruh gibi isimlerin neye delalet ettiği, Hz. Meryem'e ruh üfürülmesinin nasıl gerçekleştiği ilgili müfessirler çok çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bkz. İbn Kesir, X/5126; Kurtubi, IV/214; Razi, XV/315; Zuhayli, VIII/316.

⁵³⁸ Al-i İmran, 3/47; Meryem, 19/21, 22.

⁵³⁹ Meryem, 19/22-26.

⁵⁴⁰ Nisa, 4/19.

⁵⁴¹ Meryem, 19/28.

ifadesini kullanmıştır. Hz. Meryem'e "Harun'un kız kardeşi"⁵⁴² diye hitap edilmesi, onun temiz bir soydan geldiğini hatırlatmak içindir. Çevresindekiler Hz. Meryem'in bu şekilde karşılara çıkmalarına şaşırılmış, şaşkınlıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü insanın yetiştiği ortam onun tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Halk arasında "Anasına bak, kızını al; kenarına bak bezini al." tabiri vardır. Yani iyi ailelerden iyi, temiz çocuklar çıkması beklenmektedir. Terbiye nesilden nesle aktarılan bir niteliktir. Çocuğun güzel vasıflarla donatılmasında ailesinin çevrenin etkisi yadsınmaz. Çünkü insanın yaşadığı çevrenin toplumsal ahlaki değerleri benimsemesi kişinin yanlışlar yapmasını engelleyecektir. O halde insan, yanlış tutum ve davranışlarında uyarılması için çevresini ona göre seçmelidir.

Hz. Meryem, bu iftiralar karşısında sabırlı duruşuyla dikkatleri çekmiştir. O Allah'ın emrini uygulayarak susmuş⁵⁴³ ve her şeyiyle Allah'a dayanmıştır. Bunun neticesinde Hz. İsa gibi yüksek mertebede bir şahsiyete sahip olmuştur. Onun bu tutum ve davranışı, iftiraya uğrayanların sabırlı olması, Allah'a sürekli dua etmesi ve teslimiyet içerisinde olması gerektiğini göstermektedir. Hz. Meryem her şekilde ibadetlerine devam etmektedir. Çünkü ondan Rabbine secde ve rükû etmesi istenmiştir.⁵⁴⁴ Şu halde inanan bir kadın başına ne gelirse gelsin ibadetlerini eksiksiz yerine getirmeli, her zaman Allah'a boyun eğmelidir.

Hz. Meryem ve oğlu insanları dünyevi kaygılardan ve yalnızca gördüklerinin doğru olduğu inancından kurtarmak, hakikatin sınırsız ihtimallerde gizlendiğini, Allah'ın eşsiz hâkimiyet ve kudretini göstermek üzere gönderdiği iki işaretlerdir.⁵⁴⁵ Hz. İsa atılan bütün iftiraların asılsızlığını beşikteyken konuşmasıyla boşa çıkarmıştır. Hz. İsa Kur'an'da birçok unvan ve sığata matuftur. Meryem suresinde dokuz sıfatla tavsif edilmiştir. Hz. İsa'nın Allah'ın kulu ve peygamberi olduğu, mübarek kılındığı, namaz ve zekâtla emrolunduğu, annesine karşı saygılı olup asi olmadığı, ona doğduğu gün, öleceği gün ve dirilteceği gün esenlik verildiği, Allah'ın oğlu olmadığı belirtilmiştir.⁵⁴⁶ Onun şahsında hem Allah'ın çocuk edinmekten ve her şeyden münezzeh olduğu, O'nun gücü ve kudreti, hem de hayırlı bir evladın hayatında hâkim olması gereken ilkeler vuzuha kavuşmaktadır. Kul olduğunun farkına varmak, insanlara fayda sağlamak, namaz ve zekât ibadetini yerine getirmek, anne babaya itaat etmek, onlara iyi davranmak bunların başlıcalarıdır. Burada Hz. İsa'nın diğer unvan ve sıfatlarına konumuzun sınırlarını aşacağı için girmeyeceğiz.

Allah Hz. Meryem'i bir kadının gelebileceği en yüksek konuma oturtmuş ve ona Hz. İsa'yı nisbet ederek anneliğe de bir kutsallık atfetmiştir. Anneliğin ne denli değerli olduğunu onun şahsında bizlere göstermiştir. Hiçbir kadında böyle bir durum vuku bulmamıştır. Bu nedenle seçkinler listesinde yerini almıştır. Peygamber olmasa da Kur'an'da kendi adının verildiği bir sure mevcuttur. Böyle seçilmiş bir kadının hangi özelliklere matuf olduğu dikkate şayandır.

Hz. Meryem, sadece erkeklerin kabul edildiği bir kurumda, bir tek kız sıfatıyla yerini almak ve bir erkekle (Cebrail) baş başa kaldığında dahi, ırzını cesurca savunmakla; günah veya sevabın iffetin veya fuhşun ilk durağının zihinler olduğunu;

⁵⁴² Hz. Meryem'e "Harun'un kız kardeşi" diye hitap edilmesi akıllara Hz. Meryem'in babası İmran ile Harun ve Musa'nın babası İmran aynı kişi mi sorularını gündeme getirmiştir. Müfessirler bu konuda ihtilafa düşmüşler, farklı yorumlarda bulunmuşlardır. İmran'ın kimliği, Harun'un kimliği ile ilgili çeşitli mülahazalar yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Razi, XV/327-328; Öztürk, *Kıssaların Dili*, s.251-259.

⁵⁴³ Kendi şartlarına göre oruç tuttıkları vakit yemek de konuşmak da yasaktı. Zuhayli, VIII/323.

⁵⁴⁴ Al-i İmran, 3/43.

⁵⁴⁵ Koç, *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, s.105.

⁵⁴⁶ Meryem, 19/30-35.

iffetin kadınların etrafına örülen duvarlarla değil, ancak zihinlerine kurulan koruyucu setlerle korunabileceğini bizlere göstermiştir.⁵⁴⁷ Aynı zamanda o bu tutum ve davranışıyla almış olduğu eğitimin kalitesini, iyiyi kötüden doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek bir karaktere sahip olduğunu bizlere göstermiştir. Şu halde ebeveynler çocuklarına öyle bir dini ahlaki eğitim vermelidir ki, evlatlar nerde ne zaman nasıl davranmaları gerektiğini bilebilsinler.

Tahrim Suresi 10, 11, 12. ayetlerde inkâr edenlere Hz. Nuh ve Hz. Lut'un eşlerinin ihanetleri, iman edenlere Firavun'un karısı örnek gösterildikten sonra inananlara Hz. Meryem'in iffetli, seçkin ve itaatkâr oluşuna vurgu yapılarak örnek gösterilmesi bize kadının her zaman bir çift değil de tek başına bir birey olarak da algılanması gerektiğini göstermektedir. Çünkü kocanın peygamber ya da kâfir olması eşlerinin durumunu değiştirmemektedir. Sonucun iyi ya da kötü olması kadının bireysel fiillerine bağlıdır. Bu da bir kocaya ihtiyaç duymaksızın gerçekleşebilir. Elbette ki karı koca birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Ancak özel durumlarda her kadın kendi namusunu, iffetini tıpkı Hz. Meryem gibi korumalıdır. Bu davranışıyla Hz. Meryem, eşini kaybeden ya da eşinden ayrılan bir annenin tek başına bu zorlu imtihanla nasıl baş edilebileceğini gösteren örnek bir şahsiyettir.

3.4.6. Hz. Lokman ve Oğlu

Yeterli kanıtlara dayanmasa da Aesop (Ezop) ile özdeşleştirilen Lokman, eski Arap geleneğinde köklü bir yeri olan, dünyevi üstünlüklere ve kazançlara değer vermeyen ve ruh olgunluğu için çaba gösteren bilge kişilerin prototipidir.⁵⁴⁸ Âlimlerin çoğuna göre peygamber değil, hikmetli/bilge bir kişidir.⁵⁴⁹ Kur'an'da da Hz. Lokman'a hikmet verildiği açıkça beyan edilmektedir.⁵⁵⁰ Hikmet, neticenin sebebe bağlanması, iki şey arasında bir ilginin kurulması, sebep ile sonuç arasındaki münasebetin bilinmesi demektir.⁵⁵¹ Genel anlamda akıllı ve kavrayışlı olmak, sözünde durmak, isabet etmek anlamlarına gelir.⁵⁵² Hikmet bir nurdur ki, insanı marifetullahı nail eder, güzel ameller ile ilgilenmeye sebep olur.⁵⁵³

Ahlak, insanın, kalbine ait davranışlarından başlayarak en küçük zahiri fiillerine kadar uzanan bir çizgiyi içermektedir.⁵⁵⁴ Bu çizginin doğru bir şekilde sağlam koordinatlara yerleştirilmesinde, bireyin ahlaki gelişiminde anne ve babanın rolü büyüktür. Bir başka ifade ile anne baba, çocuğa doğru rehberlik yapma, çocuğun zihninde doğru-yanlış, iyi-kötü kavramlarının yerleşmesinde büyük öneme sahiptir. İnsandaki olumlu kabiliyetlerin ortaya çıkması, iyiye ve güzele yönelmesi, ahlaki prensiplerin dikkatli ve bilinçli bir şekilde verilmesine bağlıdır. Nitekim bu ahlaki ilke ve öğütleri verecek kişinin de kendisini geliştirmiş, güzel hasletlerle donatmış olması yani ahlaki olgunluğa ulaşmış hikmet sahibi olması elzemdir. Aksi takdirde eğitim ve terbiye noktasında bir işlevsellik göremeyiz. Şu halde hikmet sahibi bir babanın oğluna öğütleri, kötü tutku ve zararlı eğilimlerden çocuklarımızı nasıl koruyacağımızı, eğitim ve terbiye noktasında hangi yolu seçeceğimizde örnek teşkil edecektir.

⁵⁴⁷ Koç, *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, s.104.

⁵⁴⁸ Esed, 2/836.

⁵⁴⁹ Yazır, 6/480.

⁵⁵⁰ Lokman, 31/12.

⁵⁵¹ Muhsin Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001, s.27.

⁵⁵² M. Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, IV/143.

⁵⁵³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, trs. VI/2739.

⁵⁵⁴ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.145.

Toplumun bir üyesi olan çocuğun geleceğe hazırlanmasında şüphesiz en büyük sorumluluk anne ve babaya aittir. Çocuk eğitiminde nelere dikkat edilmeli, hangi metotlar kullanılmalı vb. sorulara Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerinde cevap bulabiliriz. Çocuk ebeveyn Allah'ın bir emanetidir. Bu emanete en iyi şekilde sahip çıkmak için Hz. Lokman'ın bir baba olarak çocukların ahlakının güzel olması için nasıl bir sorumluluk üstlendiğini bilmek her anne baba için önemli bir husustur. Kurtubi'nin tefsirinde Kuşeyri'den naklettiğine göre Lokman'ın oğlu da, hanımı da kâfir idiler. Hz. Lokman Müslüman oluncaya kadar onlara öğüt verip durdu.⁵⁵⁵ Nitekim “öğüt” kalbe rikkat ve hassasiyet veren ince ve nazik bir üslupla hayırlı işleri hatırlatmaktadır.⁵⁵⁶ Hz. Lokman'ın oğluna öğüt vermek için “yavrum” diyerek söze başlaması onu tüm kalbiyle kucakladığını ve onu önemseydiğini göstermektedir.⁵⁵⁷ Lâfzen “Ey benim yavrucuğum” bu küçültme hitabı, deyim olarak, çocuğun küçük veya yetişkin olduğuna bakmaksızın şefkati ve sevgiyi yansıtmaktadır.⁵⁵⁸ O halde bu ifadenin bir incelik nezaket belirtisi olarak her yaştaki çocuğa kullanılması uygundur.

Kur'an çocuklarla konuşmamızdan tutun da, onlara yönelik her türlü muamelemizin sevgi ve şefkat temeline dayalı olmasını istemektedir.⁵⁵⁹ Doğru mesajların ve değerlerin çocuğa aktarımında aktif rol üstlenen anne baba öncelikle bu sorumluluğun farkında olmalıdır. Çocuğu doğru bir şekilde yetiştirmek için büyük gayret sarf etmelidir. Anne baba çocuğuyla ilgilenmeyip, ona yeteri kadar sevgi ve şefkat göstermediği takdirde çocuk için bir ebeveyn boşluğu oluşacağı aşikârdır. Dolayısıyla günümüz toplumunda boşalan bu koltukta gözü olan birçok suni unsurlar vardır. Çocuk bu sevgi yoksunluğunu mutlaka giderme yolunu tercih edecektir ve aileden kopması, ilgi ve takdir göreceği kötü ortamlarda bulunması kaçınılmaz olacaktır. Ya da kendisini dış dünyaya kapatarak, yalnızlığı tercih edecektir.

Bugün belki de en önemli hastalık, yalnızlıktır. Sevgi ve şefkatten mahrum kalan bireyler kendilerini internet ortamında, sosyal medyada sergileyerek yapay geçici mutluluklar aramaktadır. Oysaki mutluluğun asıl kaynağı sıcak bir aile yuvası olmalıdır. Güçlü bir sevginin oluşumu için anne babanın çocuğu ile yalnız başına ilişki kurması önemlidir.⁵⁶⁰ Şu halde bu sıcaklığı sağlamakta görev ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler gerektiğinde çocuğuyla oyunlar oynamalı, onunla şakalaşmalı, onu öpüp koklamalı, yumuşak bir üslubu tercih etmeli ve ona zaman ayırdığını göstermelidir. Bu anne-baba ve çocuk arasındaki sevgi bağlarını kuvvetlendirmektedir. Sevgisiz disiplin, çocukları sertliğe, kabalığa, derece derece vicdandan mahrumiyete götürdüğü gibi otoritesiz sevgi de çocuklarda başıboşluğa ve serseriliğe sebep olur.⁵⁶¹ Her zaman itidalli olmak gerekir. En iyi eğitim, sevgiyi soğukkanlılıkla birleştirmektir.⁵⁶² Aksi takdirde bambaşka bir evlatla karşı karşıya kalınabilir. Gereksiz ve yanlış bilgi yığınlarıyla zihin dolabilir. Tek başına hiçbir iletişim aracı çocuk yetiştirmeye ne ehildir, ne de sosyalleşmeyi gerçekleştirecek kadar olgunlaşmıştır.⁵⁶³ Bu konuda çok hassas davranılmalıdır. Bir medeniyet çocuk yetiştirme bilgisini uygulama alanı bulamıyorsa tarihin sahnesinden geri çekilmeye mahkumdur.⁵⁶⁴

⁵⁵⁵ Kurtubi, XIII/530.

⁵⁵⁶ Zuhayli, XI/150.

⁵⁵⁷ Lokman, 31/13.

⁵⁵⁸ Esed, 2/837.

⁵⁵⁹ Bilgiz, *Çocuk Eğitiminde Sevgi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006, s.44.

⁵⁶⁰ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s.36.

⁵⁶¹ Mahmut Çamdibi, *Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi*, İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.113.

⁵⁶² Çamdibi, *Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi*, s.115.

⁵⁶³ Mustafa Ruhi Şirin, *Televizyon Çocuk ve Aile*, İz yayıncılık, İstanbul, 2006, s.170.

⁵⁶⁴ Şirin, *Televizyon Çocuk ve Aile*, s.167.

Çocuğun ilk sosyalleştiği yer, ailesi ve ilk iletişim kurduğu ise anne ve babasıdır. Bugün çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında yaşayan çocuklar, fakir ailelerde yaşayan çocuklara göre daha fazla imkâna sahip olup, maddi sıkıntılar çekmeseler de, hiçbir şey onlar için aile sıcaklığı kadar değerli değildir. Şefkati ve merhamet her şeyden önce gelmektedir. Burada hikmet sahibi Hz. Lokman'ın bilinçli bir şekilde hareket ettiğini görmekteyiz. Şöyle ki o karşısında çocuk değil de sanki bir büyük varmış gibi konuşmakta, onun varlığına ve kişiliğine saygı duymakta, onunla konuşurken kelimelerini özenle seçmekte, onu önemseydiğini hissettirmektedir. Anne ve babalar çocuklarına terbiyesiyle, doğru tutum ve davranışlarıyla ve doğru yönlendirmeleriyle fayda sağlayabilir. Böylece önemsendiğini, kendisine saygı duyulduğunu hisseden çocuk ebeveynin nasihatlerini kolayca içselleştirir.

Hz. Lokman'ın çocuğuna tavsiyeleri ebeveynler için yol gösterici niteliktedir. Bu tavsiyeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Allah'ı Birleme: Hz. Lokman'ın çocuğuna ilk tavsiyesi Allah'a bir kabul etmesi gerektiğidir. Bu, Lokman Suresi 13. ayette şu şekilde geçmektedir:

“Yavrurum! Allah'a ortak koşma! Çünkü ortak koşma elbette büyük bir zulümdür.”

Şüphesiz bu bütün peygamberlerin ortak çağrısıdır. Şirk insanın kişiliğini öldüren, onu mevhum bir takım düşüncelerin esiri yapan, dünyada eşine rastlanmayan bir hastalık ve mikroptur.⁵⁶⁵ Bu mikrobun atılması ile insanın kötü davranışları da düzelecektir. Burada çocuğun kimliğinin oluşmasında Allah'ın birlemenin ne denli önemli olduğuna bir işaret vardır. Kim, yaratanla yaratılanı, ilah ile putu bir tutarsa, kuşkusuz o, insanların en ahmağı, akıl ve hikmet mantığından en uzak olanıdır.⁵⁶⁶ Esasen İslam dini, şirki kesinlikle reddedip onun yerine, kulların bütün yapıp ettiklerini eksiksiz bilen ve gören, rahmeti çok geniş, fakat cezalandırması da şiddetli olan Allah inancını yerleştirmek suretiyle hem ahlaki hayat için güçlü bir temel hazırlamış, hem de İslam ahlakının karakteristik erdemi konumunda Allah'a derin saygı ve sorumluluk bilincinin, inananların vicdanına yerleştirilmesini sağlamıştır.⁵⁶⁷

Kur'an, yalnızca Allah'a boyun eğen ve sadece ondan korkan, başı dik, kişilikli, akli ve vicdanı olan ve sadece ona umut bağlayan, ne kendine ne de etrafında olan kimseye zulmetmeyen, muvahhit insan tipini evrenin imarcısı ve hizmetçisi olarak sunar.⁵⁶⁸ Dinî tercih konusunda kavşakta bulunan bir çocuğun iç çevresini oluşturan bu kabiliyet, onu saran dış çevre tarafından özenle eğitildiği oranda, bilinçli bir düşünce ve davranış şeklini alabilir.⁵⁶⁹ Ebeveynin tutum ve davranışlarının, çocukların dinî tercihleri hususunda oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların kişilik gelişiminde, ahlaki olgunluğa ulaşmasında, güzel hasletlerle bezenmesinde anne baba tıpkı Hz. Lokman gibi bilinçli ve sorumluluk sahibi olmalıdır. Çocukları koruma altına alabilmek onlara dini ve ahlaki değerleri iyi öğretmekle gerçekleşir. Çocuğa verilen öğütün ilk basamağını da Allah'ı birlemek, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak oluşturmaldır.

2. Anne Babaya İtaat Etme: Çocuğa verilen tavsiyenin ikinci basamağını anne-babaya itaat etmek oluşturmaktadır. İnsanın yaratana saygısı anlamında nasıl şirkten uzak durması gerekiyorsa, ana ve babası da kendisinin doğmasına vesile oldukları için onlara da saygı göstermesi, itaat etmesi gerekmektedir. Anne-babanın küçük yavrusuna

⁵⁶⁵ Yusuf Işıcık, *Kur'an'ın Ön Gördüğü Muvahhit İnsan Tipi*, II. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, Fecr Yayınları, Ankara, 1996, s.136.

⁵⁶⁶ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, V/19.

⁵⁶⁷ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.151.

⁵⁶⁸ Işıcık, *Kur'an'ın Ön Gördüğü Muvahhit İnsan Tipi*, s.136.

⁵⁶⁹ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.93.

bakış ve kucak açışı ile evladın anne-babaya bakış ve kucak açışı aynı psikolojiye oturmalıdır.⁵⁷⁰ Bir başka ifade ile kişinin empati kurarak kendisini anne babasının yerine koyup, onların kendisi için nelere katlandığını hissetmesi gerekmektedir.

*“İnsana da anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: “Bana ve anne babana şükret. Dönüş banadır.”*⁵⁷¹

*“Eğer (anne ve baban), hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seninle uğraşırlarsa, onlara itaat etme. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.”*⁵⁷²

Demek ki kişinin hayata gelişinin sebebi olan anne babasına karşı şükran duyması, burada; varlığının nihai sebebi ve kaynağı olan Allah'a şükretmesinin bir benzeri olarak zikredilmiştir.⁵⁷³ Yüce Allah, Hz. Lokman'ın oğluna olan nasihatlerin arasında evlatların anne-babalarına gösterecekleri saygı ve hürmetten, bunun öneminden bahsederken, bu itaatin hudutlarını da belirtir.⁵⁷⁴ Bir başka ifade ile Allah'a isyan etme konusunda onlara katılmaksızın dinin hoşnut olacağı ve iyilik ve insanlığın gerektireceği şekilde onlarla birlikte bulunmasıdır.⁵⁷⁵ Anne babaya saygının ölçüsü elbette ki ilahi kurallardır. Ayet-i kerime kâfir olsa bile mümkün olduğu kadar mali yardımda bulunmak suretiyle onların haklarının gözetileceğine delil teşkil etmektedir.⁵⁷⁶ Çünkü onların, Allah'ı inkâr etmeleri, çocuğu büyütüp beslerken katlandıkları sıkıntıların ortadan kalkmasını ve iyiliği inkâr etmeyi gerektirmez.⁵⁷⁷ Bir ailede anne ya da babadan biri ya da her ikisi sorumluluklarını yerine getirmeyebilir, biri ya da her ikisi inançsız olabilir. Buradan hareketle ayetin çocukların anne babaya saygısız davranışlarda bulunması yerine onlarla birlikte olmanın gerekliliğine işaret ettiğini söyleyebiliriz.

İlk bölümde Kur'an'da anne babaya itaat ile ilgili ayetlere genel olarak yer vermiştik.⁵⁷⁸ Ayetlerin çeşitli surelerde zikredilmesi, Müslüman oldukları için ebeveynlerinden baskı gören gençlerin olduğunu gösterir.⁵⁷⁹ Aile kavramını ve aile kutsallığını her zaman ön planda tutmak gerekir. Nitekim modern toplumlarda aile kurumunun her geçen gün bir yığın dizi ve filmlerle alt üst edildiğine, ahlaki değerlerin yok edildiğine, ailenin temelini oluşturan anne baba ile saygı ve sevgi bağlarının koparıldığına şahit olmaktayız. Anne baba fitratı gereği çocuğunu koruyup kollayacak, bir karşılık beklemeden fedakârlıkta bulunacaktır. Çocuk tüm ömrünü adanmış da olsa ana babasının ortaya koydukları özverinin bir kısmını bile karşılayacak olanaktan yoksundur.⁵⁸⁰

Allah'a itaat, saygı ve şükürden sonra anne babaya itaat ve ardından hemen *“Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten*

⁵⁷⁰ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Buyrukları(Emirler ve Yasaklar)*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, s.56.

⁵⁷¹ Lokman, 31/14.

⁵⁷² Lokman, 31/15.

⁵⁷³ Esed, 2/837..

⁵⁷⁴ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.82; Lokman, 31/14, 15.

⁵⁷⁵ Yazır, 6/482; Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.72.

⁵⁷⁶ Kurtubi, XIII/535.

⁵⁷⁷ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, V/19.

⁵⁷⁸ Bakara, 2/83; Nisa, 4/36; Enam, 6/151; İsra, 17/23, 24; Ankebut, 29/18; Ahkaf, 46/15.

⁵⁷⁹ Ateş, IV/66.

⁵⁸⁰ Kutup, *Fi Zilali'l Kur'an*, VIII/227.

*kesilmesi de iki yıl içinde olur.*⁵⁸¹ ifadesi ile anneye özel bir atıfta bulunulması dikkatimizi çekmektedir. Yüce Allah, anneyi çocuğunu taşıması ve ona süt emzirmesi gibi mertebeleri dolayısıyla annenin üç mertebesi, babanın ise bir mertebesi olduğu vurgulanmıştır.⁵⁸² Günümüz toplumunda konuşma dilimizde de sıkça kullandığımız “ana yüreği”, “ana şefkati”, “ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz”, “ana başa taç imiş, her derde ilaç imiş” vb. ifadeler anneliğin önceliğini ortaya koymaktadır. Nitekim annenin hamilelik ve doğum süreci, çocukla gecesini gündüzüne katması, onu besleyip büyütmesi bir anne için çok zaman alıcı ve meşakkatli bir süreçtir. Büyük ihtimalle, çocuğa annesinin bu iyiliklerinin hatırlatılması, çocuğun anneye itaatini kolaylaştırmak içindir. İnsana küçüklüğü, zayıflığı, her şeye muhtaç oluşu hatırlatılmalı, bilinçaltına yerleştirilmelidir ki daha sonra annesine itaatte saygısızlık yapmasın. Çocuk hem kendi hakkını talep etme, hak arama becerisini kazanmalı, hem de başkasının hakkına zarar vermeme bilincini benimsemelidir.⁵⁸³ Bir nevi çocuğun anne babasına nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olması gerektiği yani hak arama becerisi bu ayetle kazandırılmış olmaktadır. Burada ayetlerden hareketle Allah ile insan arasındaki ilişki sağlam bir zemine oturtulduktan sonra insanın toplumla ilişkisine bir geçiş sağlanmış diyebiliriz. Toplumla ilişkinin namaz, iyiliğin emredilmesi, kötülüğün men edilmesi, başa gelen musibetlere sabretmekle sağlanacağı belirtilmiştir.⁵⁸⁴ Çocuğun terbiyesi toplumsal değerlerle kaynaşacak bir tarzda gerçekleştirilmelidir,⁵⁸⁵ şeklinde bir işaret de vardır. Hz. Lokman’ın verdiği öğütlerle bu ilkeyi göz önünde bulundurduğunu, toplumun değerleri ile oğlunu buluşturmak istediğini görmekteyiz. Şu halde bu her çocuğun sosyalleşmesi için şarttır.

3. Ahireti Hatırlatma: Hz. Lokman, yavrum diyerek şefkatle sözüne devam etmekte ve oğluna ahireti hatırlatmaktadır.⁵⁸⁶ Burada Hz. Lokman’ın oğluna Allah’ın yüceliği ve kudretinin ne derece yüksek bir boyutta olduğunu bildirerek bir ihtarda bulunduğu görülmektedir. Hz. Lokman tevhit akidesini yerleştirdikten ve ahireti hatırlattıktan sonra yapılması gereken güzel işleri oğluna nasihat etmeye devam etmiştir. Çünkü çocuğa dini şahsiyet kazandırırken her şeyden önce ona **dini** ve ahlaki bilgiler verilmelidir.⁵⁸⁷ Çocuğa bu bilgiler verilirken özenle seçilmiş kelimeler kullanmak önemlidir. Baskı ve zorlama yapmadan, cezalandırıcı ve tehditvari cümleler sarf etmeden sevgi diliyle hitap edilmelidir.

4. Namaz Kılma: Hz. Lokman tavsiyesine sevgi dili ilkesini göz önünde bulundurarak “yavrum” diyerek başlamış, oğlundan namazı dosdoğru kılmasını istemiştir.

“Yavrum! Namazı dosdoğru kıl!”⁵⁸⁸

Namaz kulluğun en önemli göstergelerinden biridir. Kur’an’da birçok ayette namazın emredildiğini, bütün ilahi dinlerde namaz ibadetinin yer aldığını görmekteyiz. Hz. Şuayb’ın kavmine namazı emretmesini,⁵⁸⁹ Hz İbrahim’in dualarında namaza yer vermesini,⁵⁹⁰ Hz. İsa’nın bebekken konuştuğunda namazı vurgulamasını⁵⁹¹ örnek olarak

⁵⁸¹ Lokman, 31/14.

⁵⁸² Kurtubi, XII/533; Zuhayli, XI/160.

⁵⁸³ Tarhan, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, s.43.

⁵⁸⁴ Lokman, 31/17.

⁵⁸⁵ Bayraklı, *Kur’an’ı Kerim’e Göre Ailede Çocuk Terbiyesi*, İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.160.

⁵⁸⁶ Lokman, 31/16.

⁵⁸⁷ Ali Rıza Aydın, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:8, Samsun, 1996, s.216.

⁵⁸⁸ Lokman, 31/17.

⁵⁸⁹ Hud, 11/87.

⁵⁹⁰ İbrahim, 14/37, 40.

verebiliriz. Çünkü bir Müslüman ancak namazla Allah'a yakınlaşmakta, günahlarından arınmaktadır. Hz. Lokman'ın öğüdünde namaz ibadetinin sadece Allah'a has kılarak yerine getirilmesi gerektiği bir diğer husustur. Nitekim müşrikler Kâbe'nin yanında ısıklık çalıp el çırparak ibadet ettiklerini zannetmişlerdir.⁵⁹² Namazın Allah'a hiçbir varlığı ortak koşmadan, O'nun rızası gözetilerek ve kurallarına uyularak ihlâsla kılınması esastır. Çocuklarda bu farkındalığın oluşturulması gerekir.

5. İyiliği Emretme ve Kötülükten Sakındırma: Hz. Lokman oğlundan namaz ibadetinden sonra iyiliği emredip, kötülükten sakındırmasını istemiştir.

*“İyiliği emret. Kötülükten alıkoy.”*⁵⁹³

İman sahibi insanların inandıkları Allah'a karşı vazifelerinden biri de, mensup oldukları dinin akide ve erkânını başkalarına öğretmek, okutmak, yaymak ve telkin etmek ve bu sayede onları cehaletin pençesinden kurtarıp kazanmaktır.⁵⁹⁴ Yoksa bir toplumda yapılan kötü fiiller karşısında herkes vurdumduymazlık ve nemelazımcılık içine girer ve iyi ameller teşvik edilmezse, o topluma kısa zamanda kötü kişiler hâkim olur ve böylece o cemiyet, kendi kötü akıbetini kendi eliyle hazırlamış olur.⁵⁹⁵ İyiliği emir ve kötülüğü nehiy İslami bir yaşam biçimidir.⁵⁹⁶ Nitekim Hz. Lokman'ın öğütlerinde öncelikli olarak benliğin güzel hasletlerle donatılmasından sonra iyiliği emir, kötülüğü yasaklamada üslubun önemi anlatılmıştır. Bir başka ifade ile Allah'ı birleme, anne babaya itaat etme, ahireti her daim hatırlama ve namazla yetiştikten sonra başkalarına karşı sorumlulukları yerine getirmek gerekir.

6. Sabretme: Namaz, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma sabırla, azim ve kararlıkla sürdürülmesi gereken ibadetlerdir. Çünkü bunlarda devamlılık esastır. Zira bu devamlılık ancak sabırla sağlanacaktır. Hz. Lokman da oğluna tavsiyesine şu şekilde devam etmiştir:

*“Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir.”*⁵⁹⁷

Taha Suresi 132. ayette de “*Ailene emret*” buyruğunun hemen arkasından “*sen de ona sabırla devam et*” emriyle baskıya değil, örnek olma gerçeğine dikkat çekilmiştir.⁵⁹⁸ Sanki Lokman, iyiliği emredip kötülükten meneden kimsenin mutlaka insanlar tarafından eziyete duçar kalacağını bilmiş de oğluna sabretmesini emretmiştir.⁵⁹⁹ Zira sorumluluk sahibi bir insan bu görevi yerine getirirken birçok sıkıntıya maruz kalabilir, toplumdan dışlanabilir. Hakaret içeren söz davranışlarla karşı karşıya gelebilir. Bu nedenle böyle bir durumda sabredilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk iyi şeylerin karşılığını hemen alamasa da doğru olan ne ise onu yapması gerektiğini öğrenmelidir.⁶⁰⁰ Sabır, işin sonunu görebilen, bakış açıları, ufukları, idrakleri geniş kişilerin tavrıdır.⁶⁰¹ Olaylar karşısında acizlik, yılgınlık ve bıkkınlık göstermeden metanetle hareket etmektir.⁶⁰² Uyarıları yaparken böyle bir tavır içerisinde sabırla sonuç beklenmelidir ve acele edilmemelidir. Sıkıntılara sabretmek, imanın

⁵⁹¹ Meryem, 19/31.

⁵⁹² Enfal, 8/35.

⁵⁹³ Lokman, 31/17.

⁵⁹⁴ Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2011, s.123.

⁵⁹⁵ Mevlüt Güngör, *Kur'an- ı Kerim'de Hz. Lokman*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, Cilt: XXXV, s.173.

⁵⁹⁶ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.197.

⁵⁹⁷ Lokman, 31/17.

⁵⁹⁸ Öztürk, *Kur'an'ın Temel Buyrukları*, s.53.

⁵⁹⁹ İbn Kesir, XII/6407.

⁶⁰⁰ Tarhan, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, s.51.

⁶⁰¹ Öztürk, *Kur'an'ın Temel Buyrukları*, s.11.

⁶⁰² Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.200.

hakikatindedir.⁶⁰³ Kur'an'da birçok ayette de sabır övülen güzel bir haslet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰⁴ Şu halde ebeveynler çocuklarının şahsiyetinin inşalarında bu duygunun yerleşmesine önem vermelidir.

7. Kibirden Kaçınma: Hz. Lokman, oğluna insanlara inanç ve düşünceleri aktarırken, irşat görevini yerine getirirken sabırlı olmayı, kibir ve gururdan uzak durmayı, insanları aşağılayıcı, küçümseyici, egosunu tatmin edici tutum ve davranışlardan kaçınmayı öğütlemiştir.

*“Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.”*⁶⁰⁵

İnsan aciz, zayıf ve sosyal bir varlık olduğu ortadadır. Tek başına hayatını devam ettirmesi mümkün değildir. Bu bağlamda Kur'an bireyin toplumla ilişkisinin sürdürmesi gerektiğine atıfta bulunarak, bireye kendisini toplumdaki soyutlayamayacağını hatırlatır. Şu halde insanın hem Allah'a, hem de topluma karşı kibri düşünülemez. Çünkü kibir toplumun huzurunu kaçırır ve mutlu yaşamasını engeller. Nitekim kibir Kur'an'da müteaddit ayetlerde kınanan şeytani kötü bir haslet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰⁶ Böyle bir tavır içerisinde bulunun kişi şeytani bir duruş sergilemiş olmaktadır. Çünkü böyle bir davranış ruhi yönden hasta olan insanlarda görülebilecek bir davranış biçimidir.⁶⁰⁷ Şu halde çocuğa düşen görev bu hastalığa yakalanmamak için bu öğüte kulak vermek, hiçbir zaman insanları küçümsememek, onlardan yüz çevirmemek, böbürlenerek yani kendini üstün görerek yürümektir. Hz. Lokman'ın oğluna öğüt verirken kullandığı *“Allah, hiçbir kibirleneni, övüneni sevmez.”* ifadesi dikkatimizi çekmektedir. Hz. Lokman oğlunu Allah ile korkutmak yerine Allah sevgisinden mahrum kalmamak için O'nun emirlerini yerine getirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Zira cezalandırılma korkusu çocuğun ruhi dengesini bozmakta ve bu korku bazen ömür boyu devam etmektedir.⁶⁰⁸ Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: *“İyilikten hiçbir şeyi sakın küçümseme. İsterse din kardeşini güler yüzle karşılamak olsun. Elbiseni uzatmaktan da sakın. Zira bu kibirdendir. Kibirlenmeyi ise Allah sevmez.”*⁶⁰⁹ Şu halde çocuklar ceza yerine sevgi ile yetiştirilmelidir.

8. Yürüyüşünde ve Ses Düzeyinde Doğal Olma: Hz. Lokman öğütlerine devam ederek oğluna yürüyüşünde ve konuşmasında nasıl olması gerektiğini söylemektedir.

*“Yürüyüşünde tabi ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir.”*⁶¹⁰

Bu yürüyüş, “Ne zühd edasıyla zayıflık ortaya koyan ölü gibi gevşek ve yavaş, ne de şeytanın sıçraması gibi sıçrayarak aşırı hızlı bir yürüyüş şekli olmaksızın orta yollu, mutedil bir yürüyüşle yürü.”⁶¹¹ şeklinde ifade edilmektedir. Yürüyüşte de bir denge olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü bir hedefe yönelen doğal yürüyüş, oyalanma, böbürlenme içermez, rahat tavırlarla sadece doğrultusunda ilerler.⁶¹² Doğru yürüyüş ne çok başı dik, burnu havada ne de süklüm püklüm aciz bir şekilde olan yürüyüştür. Her şeyin dengeli olanı makbuldür. Hz. Lokman'ın yürüyüşte dengeli olunması gerektiğini belirttikten sonra sesin alçalması gerektiğine de dikkat çekmiştir.

⁶⁰³ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, V/20.

⁶⁰⁴ Zümer, 39/10; Asr, 103/3.

⁶⁰⁵ Lokman, 31/18.

⁶⁰⁶ A'raf, 7/12; İsrâ, 17/37, 61; Sad, 38/76.

⁶⁰⁷ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.81.

⁶⁰⁸ Aydın, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, s.216.

⁶⁰⁹ İbn Kesir, XII/6408; Zuhayli, XI/157.

⁶¹⁰ Lokman, 31/19.

⁶¹¹ Zuhayli, XI/16000.

⁶¹² Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VIII/230.

Yani zımnen bu “Sözünün kalitesini yükselt” demektir.⁶¹³ Sesini alçalt ifadesinden kastedilen manaları Demirci, şu şekilde sıralar:

- a. Etraftaki insanları rahatsız edecek şekilde bağırarak konuşmaktan kaçınmak.
- b. Anlaşılmasını zorlaştıracak derecede alçak sesle konuşmamak.
- c. Yürüme de olduğu gibi konuşmada da orta yolu bulmak yani ölçülü ve dengeli hareket etmek.⁶¹⁴

Alçak sesle konuşma; terbiye, kendine güven, sözün doğruluğu ve gücü konusunda iç rahatlığı yansıtır.⁶¹⁵ Nitekim tartışma sırasında sesler yükseldiğinde insanlar gerilir ve çirkin sözler sarf ederler. Bu da kırıncı olup üzücü sonuçlara neden olabilir. Çünkü sesin artması insanı rahatsız eder. Ancak ses tonunun iyi ayarlanması ortamı rahatlatır. Yürüyüşte nasıl denge önemliyse seste de denge önemlidir. Çünkü merkebin anırmasında hâkim olan unsur ölçsüzlük ve dengesizliktir.⁶¹⁶ Kur'an'da da müteaddit ayetlerde dengenin önemi, haddi aşmamanın gerekliliği ilgili ayetler mevcuttur.⁶¹⁷

Özetle Hz. Lokman'ın oğluna öğütleri; Allah'a şirk koşmamak, anne babaya itaat etmek, namaz kılmak, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak, sabırlı olmak, insanlardan yüz çevirmemek, yürüyüşünde ve sesinde dengeli olmaktır. Her ebeveynin bu ilkeleri dikkate alması ve uygulaması gerekir. Burada sorumlulukların iki yönlü okunması da önemlidir. Her birey kendi eyleminden mesuldür, iyi ya da kötü eyleminin sonucunu üstlenir. Aynı zamanda eylemin topluma da iyi ya da kötü etkisi varsa, hemen karşılık bulur. Dolayısıyla yapılan eylemler toplumdan bağımsız düşünülemez. Bireyin hem kendine hem de topluma karşı sorumlulukları vardır. Ayrıca toplumda “Bir şeyi kırk kere söylersen o söylediğin olur.” sözü vardır. Bu söz belli bir amaca matuf söylenmiştir. Ebeveynlerin Hz. Lokman gibi çocuklarına sürekli telkinde bulunarak sorumluluklarını hatırlatmaları gerekir. Böylece kalıcı ve sağlam bir karakter oluşumu sağlanabilir.

3.4.7. Uyumlu Evlatların Temel Özellikleri

1. Çocuklar, ebeveynlerinin duaları sonucunda dünyaya gelmektedir. Hamilelik öncesi, hamilelik ve hamilelik sonrası her zaman ebeveynlerinin dualarında yer almaktadır.
2. Çocukların yetişmesinde iman, amel ve ahlak sıralaması gözetilmektedir.
3. Çocukların duygu ve düşüncelerine yön veren Allah korkusudur.
4. Allah'ı tanıma ve birleme, anne babaya itaat etme başta gelen özelliklerindedir.
5. Sıkıntıları doğrudan Allah'a açarlar ve sürekli dua halindedirler.
6. İsyancı ve zorba değiller, yumuşak ve şefkat dolu bir kalbe sahiptirler.
7. İffet, hayâ, takva, sabır, metanet, nezaket, hoşgörü, affedicilik, tevekkül vb. öne çıkan kavramlardır.
8. Ebeveynleriyle sürekli iletişim halinde olup, ilişkileri sevgi, şefkat, merhamet ve hoşgörü esasına dayalıdır.
9. Ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerinde üslub yumuşak ve çocukların seviyesine uygundur.
10. Çocuklar, ebeveynleriyle birlikte vakit geçirip, ortak işler yaparlar.
11. Doğru mesajların ve değerlerin çocuğa aktarımında ebeveynleri aktif rol üstlenmektedir.

⁶¹³ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, s.267.

⁶¹⁴ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.83.

⁶¹⁵ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VIII/230.

⁶¹⁶ Demirci, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, s.204.

⁶¹⁷ Maide, 5/2; Furkan, 25/67; Muhammed, 47/36; Hucurat, 49/ 9, 10.

12. Ebeveynlerin çocuklara öncelikle örnek duruş sergilemesi, salih amellerde bulunması ve sonrasında tavsiyelerine geçmesi dikkat çekicidir.
13. Çocuklar başına gelebileceklerle ilgili sürekli bilgi alan konumundadır ve ebeveynleriyle fikir alış-verişi halindedirler.
14. Çocuklar, aile içi ilişkilerde, duygu ve düşüncelerini açık bir şekilde paylaşırlar.
15. Çocuklar ailede sorumluluk sahibidirler.
16. Eşlerin birbirlerine karşı davranış ve yaklaşımlarının uyumlu olması, aile içi ilişkilerde bir güven ortamı oluşturmakta, bu durum çocukların da uyumlu olmasına katkı sağlamaktadır.

3.5. İnanç Noktasında Ailede Evlat Ebeveyn Uyuşmazlığı

3.5.1. Hz. Nuh ve Oğlu

Hz. Nuh ve oğluyla ilgili muhtevi ayetleri incelediğimizde en çok üzerinde durulan konuların şu şekilde olduğunu görmekteyiz. Hz. Nuh'un "oğulcuğum" diye hitap ettiği kişi gerçekte kim, Hz. Nuh'un öz evladı mı yoksa temsili bir ifade olarak mı kullanılmış, onun ehlinden mi değil mi, eğer oğluyorsa hangi oğlu, isimler arasında bir takım mülahazalar, oğlunun kâfir mi yoksa münafık mı olduğuyula ilgili itikadi tartışmalar ve delillendirmeler ve ayette geçen "salih olmayan bir iş" ifadesinden ne kastedildiğiyle ilgili bir hayli yorum yapılmıştır. Biz burada ayrıntılara fazla girmeden konumuzla ilgili önemli yerlere değindikten sonra Hz. Nuh'un oğluyla ilişkisine geçeceğiz.

Hz. Nuh'un kavmiyle mücadelesi, tartışması devam ederken, ona bir gemi yapması ve gemiye her cins canlıdan birer çift, kendileri hakkında hüküm verilenler dışında ailesini ve inananları alması vahyedilmiştir.⁶¹⁸ Kendisi hakkında hüküm verilenden kastedilen ailesinden kafir olarak belirlenmiş kişilerdir. Sonraki ayetlerde Hz. Nuh'a inanmayıp gemiye binmeyen bu kişilerin onun oğlu ve karısı olduğu görülmektedir. Hz. Nuh'un oğlunu ikna çabaları her şeye rağmen yetersiz kalmaktadır. Kasas Suresi 6. ayetinde geçen "*Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir. O, doğru yola gelecekları daha iyi bilir.*" ifadesi hidayeti verenin sadece Allah olduğuna dikkat çekmektedir. Allah'ın hükmünün önüne geçilmeyeceğine bir kez de Hz. Nuh ve ona düşman olan oğluyla şahitlik edilmektedir. Kur'an bu olayı şu şekilde tavsif etmektedir:

*"Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, "Yavrucuğum, bizimle beraber sende bin, inkârcılarla birlikte olma" diye seslendi. O, "Ben kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nuh, "Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur" dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu."*⁶¹⁹

Seyyid Kutup bu iki ayeti çok güzel bir şekilde tasvir etmektedir:

"Bu müthiş sahne, kendisine inanmayan oğlunun da orada bulunduğunu ve diğer kafirlerle birlikte onun da suya gark olacağını bilen babalık şefkatini uyandırıyor. Dalgalar dağlar gibi kabardıkça ruhundaki beşeri duyguların, peygamberlik sorumluluğuna baskın çıktığı Hz. Nuh merhamet ve şefkat yüklü bir şekilde oğluna sesleniyor. İsyankâr oğlu ise babasının bu şefkatli yalvarışına kulak asmaksızın, kurtuluşu, yalnızca sahip olduğu gençlik gücünde görüyor ve onun sayesinde kurtulabileceğini zannediyor. İşte bu esnada merhametli baba (yani Hz. Nuh) oğluna

⁶¹⁸ Hud, 11/37-40.

⁶¹⁹ Hud, 11/42, 43.

bağırıyor; gençliğine güvenip büyülenen delikanlı ise onun sözlerine aldırıyor ve akabinde güçlü, dağ gibi bir dalga, bir şimşek hızıyla sahneyi sona erdiriyor. Burada dağları ve ovaları kaplayan dalgaların cansız tabiata verdiği korku ile iki canı (yani baba-oğul) arasında korku karşılaştırılmaktadır. Cansız tabiattaki korku ile beşer ruhundaki korku bir tutulmaktadır.”

Hız. Nuh “yavrucuğum” diyerek oğluna hitap etmektedir. Ya buneyye (“oğulcuğum/ oğulcağızım”) küçültme ünlemi, oğulum yaşına bakmaksızın, okşama, yüreklendirme ifade eden bir hitap tarzıdır.⁶²⁰ Hız. Nuh ümitsizlik ve karamsarlık içerisinde üslubunu bozmadan oğluna “yavrucuğum” diyerek onu şefkatiyle kucaklamak istemişse de oğlu kendisini dinlememiş, yüksek yerlere çıkarak kurtulacağını düşünmüş ve kendi hazin sonunu hazırlamıştır. Dalga baba ile oğlu sonsuza dek ayırmış ve tüm bağları koparmıştır.

Murat Kayacan Hız. Nuh’un oğlunun, “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” demesinden hareketle oğlu için “Baba şefkatini umursamaz, şımarık ve kendini beğenmiş delikanlı, dehşetin yaygınlık derecesini kavramaktan uzak bir gamsızlık içinde” olduğu şeklinde bir kişilik analizi yapmaktadır.⁶²¹ Burada bir evladın tasvip edilmeyen tutum ve davranışı örnek olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda karşımıza asla vazgeçmeyen, ailesine bağlı, ümidini kaybetmeden hala dua eden şefkatli bir baba profili çıkmaktadır.

Yeryüzünden su çekilip, iş bitirildikten ve gemi Cudi’ye oturduktan sonra Hız. Nuh’un Rabbine seslenişi göze çarpmaktadır. Hız. Nuh oğlunun kendi ailesinden olduğunu dile getirmekte, büyük ihtimalle neden böyle olduğunu merak etmektedir. Allah da oğlunun kendi ailesinden olmadığını, onun iyi olmayan bir işi yaptığını söylemektedir.⁶²² Yüce Allah bu ayette, müminlerden çocuklarına bir iş, bir amel gözüyle bakmalarını istemektedir.⁶²³ Hız. Nuh’un oğlu için yaptığı duası reddedilmiş, oğlu kendi ailesinden sayılmamıştır.⁶²⁴ Hız. Nuh gibi bir peygamberin, açıkça kâfir olduğunu bildiği bir yakınını veya burada olduğu gibi oğlunu Allah’a karşı savunup ona dua etmesi düşünülemez.⁶²⁵ Ancak onun bu durum hakkında bilgi sahibi olmadığına işaret edilmektedir. Çünkü Allah tarafından uyarıldıktan hemen sonrasında Hız. Nuh’un hakkında bilgi sahip olmadığı şeyi istemekten Allah’a sığınmakta olduğunu ve Allah’tan af dilediğini görmekteyiz Aynı inancı paylaşan müminler, küfrü tercih etmeleri durumunda ne babalarını, ne de kardeşlerini veli edinebilirler.⁶²⁶ İnsanlığın birliğini sağlayacak manevi ilke, İslam’a göre hak idealine duyulan sadakattir.⁶²⁷ Kur’an’da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

*“Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*⁶²⁸

Kur’an müteaddit ayetlerde mala, evlada aşırı şekilde düşkünlüğü, onlara karşı büyük sevgi beslemeyi yasaklamaktadır. Böyle yapan bir kişinin dünya ve ahirette hak ettiği değeri göreceğini, yakın çevresinden dolayı herhangi bir imtiyaz elde

⁶²⁰ Esed, 1/432.

⁶²¹ Kayacan, *Kur’an’da Hız. Nuh’un Toplumsal Islah Çalışmaları*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2015, s.42.

⁶²² Hud, 11/45-46.

⁶²³ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.129.

⁶²⁴ Hud, 11/46.

⁶²⁵ Ramazan Şahan, *Hız. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, Sayı:33, 2014, s.230.

⁶²⁶ Bilgiz, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, s.138.

⁶²⁷ Bilgiz, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, s.14.

⁶²⁸ Tevbe, 9/23.

edemeyeceğini bilmekteyiz. Bu durumla ilgili Tevbe Suresi 11. ayetteki “*Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Allah bununla ancak onlara dünya hayatında azap etmeyi ve canlarının kafir olarak çıkmasını istiyor.*” ifadesi ile Mü'minun Suresi 55-56. ayetlerdeki “*Kendilerine bol bol verdiğimiz mal ve evlatla onların iyiliğine koştuğumuzu mu sanıyorlar? Hayır, onlar farkına varmıyorlar.*” ifadesi açık bir bildiri niteliği taşımaktadır.⁶²⁹

Aynı zamanda Lokman Suresi 33. ayette ifade edildiği üzere sadece bu dünya da değil ahrette ne babanın çocuğuna, ne de çocuğun babasına fayda sağlayamayacağı bildirilmektedir. Buradan hareketle denilebilir ki akrabalık bağı değil, din bağı önemlidir. Aynı akide etrafında toplananlar kardeşirler ancak akidevi birlik yoksa bu kardeşlik yok sayılmıştır. Yine bir başka ayette tıpkı Hz. Nuh'un oğlu, kendi ailesinden kabul edilmediği gibi Hz. Lut'un eşini de ailesinden sayılmamış, helak edilenler arasına katılmıştır.⁶³⁰

Hz. Nuh ve Hz. Lut büyük bir mücadele vermiştir. Başboş ve amaçsız yaratılmayan insan, “*Ey İman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.*”⁶³¹ ayeti mucibince kişi hem kendinden hem de ailesinden sorumlu tutulmuştur. Çocuklar ailelerine, Allah'ın öngördüğü hedefler doğrultusunda yetiştirmek için verilmiştir.⁶³² Hz. Nuh bu sorumluluğu fazlasıyla üstlenmiş, ailesini korumak için elinden geleni yapmıştır. Bir baba ne kadar dindar olursa olsun, çocuklar üzerinde anne kadar etkili değildir.⁶³³ Hz. Nuh'un oğlu da annesinin yolunu seçmiştir. Şu halde tercihlerimizi doğru yapma hususunda yaşanmışlıklar bize yol gösterici olmalıdır.

Çocukların yetiştirilmesi, onlara kazandırılacak olan kimlik, ana babanın dünyadaki başarılarının ahirete yansımaları, ana babanın ahiretteki yerlerinin bir nevi belirleyicisi olacaktır.⁶³⁴ Dolayısıyla çocuklara sahip çıkmak, onları maddi manevi desteklemek, onların iyi yetişmesi için gayretkeş davranmak toplumun geleceği için büyük bir yatırımdır ve kulluğun da gereğidir. Ancak bu sorumluluk yerine getirilirken tamamen çocuğa bağımlı olmayıp dengenin sağlanması da önemlidir.

“*Ey İman Edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın. Her kim bunu yaparsa, İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.*”⁶³⁵

Kur'an'da Müslümanlar ve aile fertleri arasındaki muhabbetin Allah ve Resulüne bağlı olduğunu, din bağının her şeyden önce geldiğini görürüz.⁶³⁶ Aile içerisinde düzenin sağlanması için anneye, ailenin iç düzenini sağlama, çocukları terbiye edip yetiştirme yönünde görevler verilirken, babaya dışarıya dönük vazifeler verilmiştir.⁶³⁷ Ceninin hakları, ana rahmine düştüğü, tespit edildiği andan itibaren başlar.⁶³⁸ Yeni doğan, her çeşit bilgiden, alışkanlıktan, maharetten, günahattan yoksun boş bir levha olarak ailenin kucağına konmuştur.⁶³⁹ Hiçbir şey bilmeden saf ve masum doğan çocuk, ailesinde aldığı eğitimle bir karakter sahibi olur.⁶⁴⁰

⁶²⁹ Sebe, 34/37,38; Müddesir, 74/11-17.

⁶³⁰ Ankebut, 29/32.

⁶³¹ Tahrim, 66/6.

⁶³² Kayacan, *Kur'an'da Hz.Nuh'un Toplumsal Islah Çalışmaları*, s.42.

⁶³³ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.67.

⁶³⁴ Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s.47.

⁶³⁵ Münafikun, 63/9.

⁶³⁶ Mücadele, 58/22.

⁶³⁷ Çelik, *Kur'an'da Aile Modelleri*, s.88.

⁶³⁸ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.154.

⁶³⁹ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.119.

⁶⁴⁰ Nahl, 16/78.

Aile ilk eğitim yuvasıdır. Ancak çevrenin çocuğa etkisi de yadsınmaz. İnsanın yetiştiği ortam veya çevresinde bulunan egemen güçler, kişinin iman edip etmemesinde, onun ahlaki yönden şekillenmesinde büyük oranda belirleyici olmaktadır.⁶⁴¹ Çünkü birey, fiziki ve sosyal çevresiyle sürekli etkileşim halindedir. İster istemez çevre tarafından eğitilmek, onların etkisiyle davranışlarda değişiklik gerçekleşmektedir. Çocukları kendi haline bırakmak, kendi tercihlerini kendisi yapısı demek mümkün değildir. Aile karışmasa bile çevre çocuğu her şekilde eğitecektir. Hz. Nuh'un oğlu, kendisiyle beraber olan ve kendi görüşünü paylaşan arkadaşlarının kınamalarından korktuğu için, babasına karşı gelmiş, onun nasihatini dinlemek istememişti.⁶⁴² Bu nedenle bütün peygamberler getirdikleri mesajın metafizik(inanç) ve ahlak ilkelerine bağlı bir toplumsal çevre ve yapı (siyaset, hukuk) kurmaya çalışmışlardır. Nitekim Hz. Nuh da çevrenin etkisinin önemli olduğunun farkındaydı. Allah'a şu şekilde dua etmektedir:

*“Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlaksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.”*⁶⁴³

Aile ortamındaki dini ve ahlaki yaşayış, çocukların dini eğilimlerinin ne yönde tebarüz ettiği, dine bağlılıklarının ne derecede olduğu hususunda ipuçları vermektedir. Şayet anne ve babalar dine tepkisi ve antipatisi olan ya da ona ihmalkâr davranan kişiler ise çocuklarına dini şahsiyet kazandırma konusunda zarar verebilirler.⁶⁴⁴ Her baba Hz. Nuh gibi son ana kadar oğlunun hidayete erenlerden olması için dua etmeye devam etmelidir. Çocuğu için elinden geleni yapmalı, sorumluluk sahibi olduğunu bilmelidir. Her şeye rağmen istediğini başaramamışsa Hz. Nuh gibi sabırlı olma yolunu tercih etmelidir.

Şu halde anne ve baba hem kendisini hem de çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirmelidir. Kendisini ve ailesini cehennem ateşinden korumalıdır.⁶⁴⁵ Kur'an'da iman eden ve nesilleri de iman noktasında kendilerine uyanların bu amellerinin zayi edilmediği,⁶⁴⁶ bu ailevi sorumluluğu yerine getirmeyenin hüsrana uğradığı, aynı zamanda ailesini de hüsrana uğrattığı ve cezalandırıldığı⁶⁴⁷ açık bir şekilde zikredilmektedir. Aile bireylerinin tutum ve davranışları çocuğun iyiye ya da kötüye yönelmesinde çok etkilidir. Bu nedenle bilgileri aktarırken fiiliyata dökmek gerekir. Saff Suresi 2. ayette geçen *“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?”* ifadesi öğüt ve nasihatten öte uygulamaların bizzat bireyde olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca insanın önce kendisini değiştirmesi istenir ki toplum da değişsin.⁶⁴⁸ Taha Suresi 132. ayette *“Ailene namazı emret ve kendin de devam et”* şeklinde zikredilmesi ailenin söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı olması gerektiğine işaret etmektedir.

3.5.2. Hz. İbrahim ve Babası

Kur'an'da Hz. İbrahim'in aile hayatına dair geniş bir bilgi yer almamaktadır. Hz. İbrahim babasını putları terk etmeye çağırır, tevhide davet eden, onun için hayırdan

⁶⁴¹ Bilgiz, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, s.54.

⁶⁴² Abdullah, Temizkan, *Kur'an'da Sabır (Hz.Nuh Örneği)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2012, s.145.

⁶⁴³ Nuh, 71/26, 27.

⁶⁴⁴ Ali Rıza Aydın, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:8, Samsun, 1996, s.215.

⁶⁴⁵ Tahrir, 66/6.

⁶⁴⁶ Tur, 52/21.

⁶⁴⁷ Zümer, 39/15, 16; Şura, 42/45.

⁶⁴⁸ Rad, 13/11.

başka bir şey dilemeyen bir evlat olarak karşımıza çıkmaktadır. İbrahim'in babası bir put yontucusudur.⁶⁴⁹ Devletin üst kademelerine kadar ulaşabildiği için aldığı yanlış eğitim babasının dünyevi gücünü artırmış fakat doğru ve özgürce düşünebilme kabiliyetini elinden almıştır.⁶⁵⁰ Evladın şirke karşı babasıyla mücadelesi Kur'an'da müteaddid ayetlerde zikredilmektedir.

Hız. İbrahim'in inanmayan babasına tutumu ayetlerde açıkça görülmektedir. *"Babacığım! Doğrusu ben, sana, çok esirgeyici Rahman tarafından bir azabın dokunmasından, böylece şeytana bir dost olmandan korkuyorum."*⁶⁵¹ Hız. İbrahim'in sözünü, "korkuyorum" cümlesi ile bitirmesi de kalbinin babasının yararı olan şeylere nedenli ilgi duyduğuna delalet eder.⁶⁵² *"Babası, "Ey İbrahim! Sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taşla tutarım. Uzun süre benden uzaklaş!" dedi."*⁶⁵³ Bu sertlik, kabalık dahi Hız. İbrahim'i terbiyesinden ve o sevecen tabiatından sıyrıp alamamış, babasından vazgeçmemiştir.⁶⁵⁴ Babası gibi sert konuşmamış, onu kovmamıştır. O babası için af dileyceğini, babasını ve onunla birlikte puta tapanları terk edeceğini bildirmektedir. Dinin anlatılacağı kimselerle hissi bir bağ kurabilmenin yollarından birisi de onlara değer verdiğini maddi ve manevi araçlarla göstermektir.⁶⁵⁵ Burada Hız. İbrahim'in babası için Allah'a yalvarması, babasına verdiği değerlerle alakalıdır.

Hız. İbrahim'in babasıyla konuşmasında dikkat çeken bir diğer husus, Hız. İbrahim'in hiçbir şekilde öfke ile hareket etmemesi ve ağzından babasının inancına karşı küfür gibi sözlerin dökülmemesidir. O hakaretlere uğrasa da, hiçbir zaman konuşmasında ölçüyü kaçırmamıştır Hakk'a davet, basiretle ve ölçülü olmalı⁶⁵⁶ anlayışıyla hareket etmiştir. *"Rabbinin yoluna, hikmetle güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları bilendir."*⁶⁵⁷ İfadesindeki Kur'anî metodu uygulayarak babasını uyarmış ve güzel bir üslup kullanmıştır.

Aynı zamanda babasına, dini kabul etme hususunda baskı ve zorlamaya gitmeyen, "dinde zorlama yoktur" ilkesini benimseyen, 'sen dili' yerine 'ben dilini' çok iyi kullanmış, nezaket kurallarını uygulamış bir insanı temsil eder. Din, anlamayı, dinlemeyi ve kavramayı gerektiren bir ikna meselesidir, kalbimize, iç dünyamıza ait bir kabullenıştır.⁶⁵⁸ Dolayısıyla zorla, baskıyla, tehditle empoze edilen tutum ve davranışlar yerine getirilse dahi zihinlere ve vicdanlara yerleşmediği için fırsat yakalandığı anda o davranışların terk edilmesi olasıdır.

Hız. İbrahim'in bütün çabalarına rağmen tevhide çağrısına kulaklarını tıkayan babasına son sözü *"Esen kal! Senin için Rabbinden af dileyeceğim. Şüphesiz O, beni nimetleriyle kuşatmıştır."*⁶⁵⁹ ifadesi olmuştur. Bu ayet, imana davet edilen bir topluluk içerisinde ana-babaya ayrı bir değer atfedilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.⁶⁶⁰ Hız.

⁶⁴⁹ Kayacan, *Kur'an'ın Hz. Peygamberi Eğitmesi*, s.103.

⁶⁵⁰ Kayacan, *Kur'an'ın Hz. Peygamberi Eğitmesi*, s.116.

⁶⁵¹ Meryem, 19/45.

⁶⁵² Emine Arıkan, *Kur'an'da Ebeveyn Evlat İlişkisi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2014, s.34.

⁶⁵³ Meryem, 19/46.

⁶⁵⁴ Kutup, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, s.291.

⁶⁵⁵ Kayacan, *Kur'an'ın Hz. Peygamberi Eğitmesi*, s.114.

⁶⁵⁶ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.161.

⁶⁵⁷ Nahl, 16/125.

⁶⁵⁸ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.163.

⁶⁵⁹ Meryem, 19/47.

⁶⁶⁰ Mustafa Kara, *Bireysel ve Toplumsal açıdan Kur'an Kıssaları*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 2011, s.204.

İbrahim'in babası için bağışlanma isteği Şuara Suresi 86.ayetinde de “*Babamı bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şaşıranlardandır.*” şeklinde geçmektedir. Ancak daha sonra babasının Allah'ın düşmanı olduğu açıkça belli olunca bu sözünden vazgeçmiş ve babasından uzaklaşmıştır.⁶⁶¹

Kur'an-ı Kerim, Hz. İbrahim'in örnek alınmasını emrederken, onun, müşrik babasına yaptığı mağfiret duasını hariç tutarak tasrihte bulunur ve böylece, sevgi ve merhamette ilahi ölçülerin dışına çıkılmaması yani, Allah'tan daha merhametli olunamayacağı mesajını da merhametiyle meşhur Hz. İbrahim vesilesiyle verir.⁶⁶² Çünkü müşrik bir baba bağışlanmayı hak etmemektedir ve onun için af dilenmemesi gerekir. Zuhayli, bazı kimselerin kâfir olduğunu bile bile “rahmetlik filan” diye anılmalarının caiz olmadığını ifade eder.⁶⁶³ Galip ihtimalle Hz. İbrahim'in babasına olan sevgi, şefkat ve merhamet duyguları onu bu davranışa itmiş ve onun Müslüman olması için bunu dile getirmişti. Eğer hidayet insanların kendi tercihlerinden bağımsız olsaydı, peygamberler öz babalarına ve oğullarına onu ikram ederlerdi.⁶⁶⁴ Şuara Suresi 100. ayette sapıtanlar, açık bir şekilde kendilerine bir şefaathçi elinin uzanamayacağını anlamışlardır. Dolayısıyla Hz. İbrahim'in peygamber olması babasını kurtarmadığı gibi, bir oğlun babasına ya da babanın oğluna şefaatinin olmayacağı görülmektedir. Her birey kendi eyleminden sorumludur. Kulların diriltilecekleri günde ne malın ne de oğulların fayda vermeyeceği açıktır. Hz. İbrahim de her şeyi akli delilleriyle bir başka deyişle neden ve sonuçlarıyla ortaya koymuş olsa da babasıyla akidevi birliği sağlayamamış ve akabinde ailesini ve yaşadığı yeri terk etmiştir. Şu halde insan inancı uğruna yeri ve zamanı geldiğinde ailesini, vatanını terk etmek zorunda kalabilir. Din mevzubahis olduğunda kan bağı önemini yitirmektedir. Başka bir ifade ile eğer inanç birliği sağlanmazsa diğer bağlar boşa çıkmaktadır.

Kutup tefsirinde baba oğul ilişkisinde dikkatleri farklı bir noktaya çekmiş, evladın, yüce bir kaynak ile ilişki halinde olması durumunda babasının onun peşinden gitmesinin küçük düşürücü bir tutum olmadığını, aksine bu durumda babanın o yüce kaynağın direktiflerine uyararak hidayete erdirecek yolu izlemiş olduğuna işaret etmiştir.⁶⁶⁵ Buradan hareketle anne babaların her zaman doğru tutum ve davranış içerisinde olamayacaklarını söyleyebiliriz.

Hz. İbrahim'in babasına olan bu daveti, aile içinde “bilen”in, bilmeyene; kendinden yaşça, mevkice, makamca, rütbe ve ünvanca büyük bile olsa, dini öğretim ve telkinde bulunması gerektiğine güzel bir örnektir.⁶⁶⁶ Bu yüzden ebeveynlerin, çocuklarına kendilerinin de yanlış yapabileceklerini, yanlış yaptıkları zaman çocukları tarafından rahatlıkla uyarıp düzeltmeleri gerektiğini ifade etmeleri gerekir. Onların sorgulamaya ve eleştiriye açık olduklarının bilinmesi kendilerine Zuhur Suresi 23'teki “*Şüphesiz yok ki biz babalarımızı bir din üzerine bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz.*” ifadelerini kullanma imkânı tanımaz. Babalar, yetişmekte olan nesillere sadece ebeveynlerinin değil gerekirse kendilerinin de tutum ve davranışlarının doğru olup olmadığını akıl süzgecinden geçirmeleri gerektiğini öğretmelidirler. Dolayısıyla bir baba oğlunu uyarıp bazı telkinlerde bulunabileceği gibi bir oğul da babasını uyarıp yanlışlarını düzeltebilmelidir. Böylece sağlıklı bir neslin yetişmesine katkı sağlanmış olur. Hz. İbrahim'in getirdiği mesaj babasıyla inanç noktasında ayrı düşmelerine neden

⁶⁶¹ Tevbe, 9/114.

⁶⁶² Canan, *Hz.İbrahim'den Kur'ani Mesajlar*, s.92-93.

⁶⁶³ Zuhayli, VIII/349.

⁶⁶⁴ İslamoğlu, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, s.267.

⁶⁶⁵ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VII/168.

⁶⁶⁶ Canan, *Aile İçi Eğitim*, s.81.

olsa da, Allah ona Hz. İsmail, Hz. İshak ve Hz. Yakup'u vererek onu mükâfatlandırmıştır.

“*Rabbimiz! Hesabın görüleceği günde, beni, ana-babamı ve inananları başısla.*”⁶⁶⁷ ayetinde annesinin de duada yer aldığını görmekteyiz. Kurtubi tefsirinde Hz. İbrahim’in annesinin müşrik olup olmadığı ile ilgili Kuşeyri’nin şu ifadesine yer vermiştir: “Annesinin müslüman olmuş olma ihtimali uzak değildir. Çünkü Yüce Allah, yalnızca babasına mağfiret dilemekteki mazeretini söz konusu ettiği halde, annesi hakkında böyle bir şeyden söz etmemiştir.”⁶⁶⁸ Büyük bir ihtimalle Hz. İbrahim’in annesi müslümandır, diyebiliriz. Mezkûr ayet aynı zamanda insanlara hesap gününü hatırlatmakta, her müslümanın sadece kendisi için değil anne babası için af dilemesi, cömertçe dua etmesi gerektiği mesajını içermektedir. İnsan dualarında cömert olmalıdır ki Allah da çok daha fazla cömertlikte karşılık versin.

“*Onlara merhamet kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.*”⁶⁶⁹ ayetine uygun tutum ve davranış içerisinde olan Hz. İbrahim’in dualarında çok cömert olduğunu açıkça görmekteyiz. Ayrıca Hz. İbrahim aracılığıyla bir duada yer alması gereken kişiler de belirtilmiş olmaktadır. Bunlar: Kişinin kendisi, anne babası ve müminlerdir. İbrahimî dualar inananların hayatında tatbik etmesi gereken örnek dualardandır.

3.5.3. Uyumsuz Evlatların Temel Özellikleri

1. Ebeveynleriyle fikir ve inanç noktasında uyumsuzdurlar. Çocuklar anne-babalarından birinin inancını tercih etmektedirler.
2. Ebeveynlerin aralarında uyumsuz olmaları, çocuğun iman edip etmemesinde, onun ahlaki yönden şekillenmesinde büyük oranda belirleyici olmaktadır.
3. Aile ortamındaki dini ve ahlaki yaşayış, çocukların dini eğilimlerinin ne yönde tebarüz ettiği, dine bağlılıklarının ne derecede olduğu hususunda ipuçları vermektedir.
4. Çocuklar, yetiştikleri ortam ve arkadaş çevrelerinden etkilenmektedirler.
5. Anne ya da babalarına itaat etmezler, asi ve isyankârdırlar.
6. Aileleriyle birlikte vakit geçirmezler, ortak işleri yoktur.
7. Aile içi fikir-alış verişi, birliktelik olmadığı için çevredeki egemen güçler, çocuklar üzerinde hâkimdir.
8. Anne-baba çocuk üzerinde iyi bir rol model değildirler.

3.6. Ailede Kardeş

3.6.1. Hz. Adem’in Oğulları

Allah insanı en güzel biçimde yaratmış,⁶⁷⁰ ona kendi ruhundan üflemiş⁶⁷¹ ve onu meleklerden üstün tutmuştur.⁶⁷² Ancak insanın kendi yaratılışını, aslını, sorumluluğunu unutmasıyla ve gerçekleştirdiği fiillerle aşağıların aşağısına da indirileceği de zikredilmiştir.⁶⁷³ Hz. Adem’in oğullarının birbirlerine karşı tutum ve davranışlarından

⁶⁶⁷ İbrahim, 14/35.

⁶⁶⁸ Kurtubi IX/569.

⁶⁶⁹ İsra, 17/24.

⁶⁷⁰ Tin, 95/4.

⁶⁷¹ Hac, 15/29; Secde, 32/9; Sad, 38/72.

⁶⁷² Bakara, 2/34; A’raf, 7/11; İsra, 17/61; Kehf, 18/50...

⁶⁷³ Tin, 95/5.

sınırlı ayetlerde bahsedilmiş, bu ayetlerde de Hz. Adem'in çocuklarının isimleri, kaç yaşında oldukları, ne işle meşgul oldukları gibi bilgiler yer almamış, sadece kardeşler arası olumsuz tutum ve davranışlar serdedilerek muhataba verilmek istenen mesajı yoğunlaştırılmıştır. Burada aynı anne babadan dünyaya gelen iki zıt karakter karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kardeşlerden biri diğerini şu veya bu sebepten dolayı öldürme cesareti göstermiştir. Ancak Kur'an'da bu anlaşmazlığın sebebi yer almamaktadır "Hz. Adem'in iki oğlunun kıssası, bu ümmete örnek olarak verilmiştir. Siz onlardan en iyisini örnek edinin."⁶⁷⁴ sözüyle kıssaya atıfta bulunmuştur. Halk arasında Hz. Adem ve oğulları arasında anlatılanlar genellikle Kitab-ı Mukaddes kökenlidir.⁶⁷⁵

Hasan Basri ve Dahhak'a göre burada anlatılan Hz. Adem'in iki öz oğlu değil, İsrailoğullarından iki kişidir ve Allah bunları Yahudilerin kıskançlığını açıklamak için göndermiştir.⁶⁷⁶ İbn-i Atiye bunun bir yanılmadan ibaret olduğunu dile getirir, İsrailoğullarından bir kişi nasıl olur da ölüyü gömme şeklini bilmeyip bu hususta kargaya uyabilir⁶⁷⁷ ifadesini kullanır ve bu rivayeti gerçekçi bulmaz. Nitekim siyak ve sibak ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bu durum açık bir şekilde görülecektir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre zikredilen iki kişi Hz. Adem'in kendi oğullarıdır.

Müfessirlerin çoğunluğu Hz. Adem'in oğullarının kıssasını değişik varyantlarda anlatarak tefsirlerinde yer vermişlerdir. Biz de burada herkes tarafından kabul gören iki rivayeti aktaracağız. "Selef ve haleften birçok kişinin zikrettiğine göre, Habil ile Kabil'in kıssası şöyle cereyan etmişti: Allah Teala, zaruret hali mevcut olduğu için Hz. Adem'in erkek çocuklarının kız çocuklarıyla evlenmesini emretmişti. Ve söylendiğine göre; Hz. Adem'in her batından bir erkek bir de kız çocuğu doğuyordu. Ve bir batındaki kızı, öbür batındaki erkekle evlendiriyordu. Habil'in bacısı çirkin, Kabil'in bacısı ise güzeldi. Kabil, öz kardeşinin tercih etmek istedi. Hz. Adem ise buna müsaade etmedi. Ancak Allah'a bir kurban takdim etmeleri gerektiğini, kimin kurbanı kabul edilirse, Kabil'in bacısının ona ait olacağını bildirdi. Habil ve Kabil kurbanlarını sundular. Habil'in kurbanı kabul edildi. Kabil'inki edilmedi ve netice Allah'ın kitabında anlattığı gibi oldu."⁶⁷⁸

İbn Kesir tefsirinde İbn Cerir et-Taberi'nin rivayetine yer verir: "Hz. Adem'in kurban sunan oğullarından birisinin kurbanı kabul edilmiş, diğerinin ki kabul edilmemişti. Bunlardan birisi tarla, diğeri de koyun sahibiydi. Koyun sahibi olan, koyunların en güzelini, en semizini ve en üstününü takdim etti. Bunu yaparken gönül hoşnutluğu ile yapıyordu. Tarla sahibi olan ise ekininin en kötüsünü takdim etti. Hem de gönül hoşnutluğu içinde değildi. Allah Azze ve Celle, koyun sahibinin kurbanını kabul etti, tarla sahibinin kurbanını kabul etmedi."⁶⁷⁹ Cumhur katında şöhret bulan görüş uyarınca koyun kurban eden Habil, yemek kurban eden de Kabil'dir.⁶⁸⁰ O zaman gökten inen bir ateşin kurbanı yakması, kurbanın kabul edildiğini gösteriyordu.⁶⁸¹ Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni öldüreceğim" demişti. Şu halde denilebilir ki Kabil, kardeşinin kurbanının kabul edilmesini içine sindiremedi, haset ve öfke içinde bu ifadeyi kullandı.

Öncelikle dikkatleri çeken husus Kabil'in Habil'i öldürecek kadar ileri gitmesine sebep olan bu tutum ve davranışının nedenidir. Şöyle ki; kişiyi en çok koruyup

⁶⁷⁴ İbn Kesir, V/2211.

⁶⁷⁵ Özsoy, vd. , *Konularına Göre Kur'an*, s.704.

⁶⁷⁶ Kurtubi, VI/160; Ateş, II/509.

⁶⁷⁷ Kurtubi, VI/160.

⁶⁷⁸ İbn Kesir, V/2201; Kurtubi, VI/161.

⁶⁷⁹ İbn Kesir, V/2202-2203.

⁶⁸⁰ İbn Kesir, V/2205.

⁶⁸¹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/255; Al-i İmran, 3/183.

kollayacak, kol kanat gelecek, şefkat ve merhamet gösterecek kişinin en yakını kardeşi olması gerekirken, burada tam tersi bir tutum söz konusudur. Kurbanın kabul edilmesiyle ortaya çıkan başarı kıskanılmıştır. Kıskançlık duygusunun kendi canından, kanından kardeşini öldürtecek kadar kötü sonuçlar doğurduğunu görmekteyiz.

Felak suresinde, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden Allah'a sığınmak gerektiği vurgulanır. Kıskançların gözleri kendi üzerlerindeki nimetlere karşı kördür; Allah'ın kendilerine lütfettiği nimetleri göremezler, başkalarının ellerindeki nimetleri görür ve onlara karşı kin güderler.⁶⁸² Kıskançlık, kalpte bulunan ve insanı kötülüklerle sürükleyen en önemli ve gayri ahlaki özelliklerden, hastalıklardan birisidir.⁶⁸³ Dolayısıyla kıskançlık gibi olumsuz tutum ve davranışlardan korunma yolları aranmalıdır. Şu ya da bu şekilde kıssa kardeşler arasında böyle durumların yaşanabileceğine işaret etmektedir. Kişi her zaman ve zeminde kendisine dikkat etmeli ve duygularını iyi yönde eğitmelidir. Ayrıca ebeveynlerin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarında bu hususu dikkate almaları, bu tür duyguların kontrolünü iyi yapmaları, uç boyutlara taşınmadan müdahale etmeleri ve iyi bir yol gösterici olmaları gerekir.

Habil, kardeşinin öldürme çıkışına, yumuşak bir üslupla, kurbanın kabul edilmeme sebebini açıklayarak cevap vermiştir. *"Allah ancak takva sahiplerinden (kurban) kabul eder!"*⁶⁸⁴ ifadesiyle Habil, Kabil'in takva ehli olmadığına dikkat çekmiştir. Takvanın ilk hareket noktası Allah'a iman, daha sonraki aşamaları ise mutlak olarak iyiliğin O'nun emri, kötülüğün de aynı şekilde O'nun yasağı olduğu bilincine ulaşarak, farz ve haram kavramlarının oluşturduğu ilahi sistemde kişinin, hür iradesini ilahi iradeye bağlı kılmak suretiyle kendi yapıp ettiklerinin uyup uymadığını kontrol etmesidir.⁶⁸⁵ İbadetin kabul edilmesi, o ibadetin samimiyetle yapılmasına bağlıdır. Nitekim Hz. Adem'in oğlu Habil'in Maide Suresi 28. ayette geçen *"Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."* ifadesiyle bu konuda bilinçli olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Habil, Allah'a olan sorumluluğunun bilincinde olduğu için elini kaldırmamıştır. Habil'in Kabil'den daha güçlü olduğu ancak takvasından dolayı karşılık vermediği rivayet edilir.⁶⁸⁶

Bayraklı, Hz. Adem'in onlara takvanın ne olduğunu anlatacak derecede eğitim verdiğini, aynı zamanda Yüce Allah'ın müttakilerin ibadetini kabul edeceği bilgisini de çocuklarına verdiğini söylemekte sakınca olmadığını⁶⁸⁷ ifade eder. Buradan hareketle bir babanın da çocuklarına Allah, takva, ahiret, cennet, cehennem vb. kavramlar hakkında bilgilendirme yapması gerektiği şeklinde bir çıkarsama yapılabilir. Ancak burada baba tarafından verilen eğitimin aynı derecede çocuklar üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Şöyle ki bir ebeveyn çocuklarını dini yönde eğitse de şu ya da bu sebepten zıt karakterlerde evlatlar yetişmektedir. Bu durum da göz ardı edilmemelidir.

Habil, kardeşinin kızgınlık halinde bir anlık gafletle her şeyi unutabileceğini hesaba katarak ona Allah'ı hatırlatmış, bir ihtarda bulunmuştur. Bu kötü işten vazgeçirmeye çalışmıştır. Anlaşılan o ki kardeşini bu kötü eylemi gerçekleştirme konusunda kararlı olduğunu görünce, *"Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahımı da yüklenip cehennemliklerden olasın. İşte bu zalimlerin cezasıdır."*⁶⁸⁸ diyerek onu korkutma yoluna gitmiştir. Yaptıklarının yanına kar kalmayacağını bildirmiş,

⁶⁸² Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, II/257.

⁶⁸³ Abay, Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri, s.293-294.

⁶⁸⁴ Maide, 5/27.

⁶⁸⁵ Demirci, Kur'an'ın Ana Konuları, s.267.

⁶⁸⁶ İbn Kesir, V/2205; Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, II/255.

⁶⁸⁷ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, V/568.

⁶⁸⁸ Maide, 5/29.

hesap gününü ve cehennem ateşini dile getirerek cezanın kaçınılmaz olduğunu kardeşine haber vermiştir. İbn Abbas der ki: Onu ateşle korkutmuş ama o korkup vazgeçmemiştir.⁶⁸⁹ Habil'in kardeşini bu büyük günahtan sakındırmak için elinden geleni yaptığı açık bir şekilde görülmüştür. O öfkeye aynı şekilde karşılık vermemiş, ikna yollarını denemiştir. Şu halde kıssa kardeşler arasında yaşanan çatışmalarda mutlaka uyarma, yapılan yanlışları düzeltme, dünyada ve ahirette yaşanabilecek olumsuz sonuçları diğerine bildirme zorunluluğunu vurgular. Diğer taraftan yangına körükle gidilmemesi gerektiği hususunda mesajlar içerir. En ufak bir çekişmede her şey yıkılıp yakılmamalı, yumuşak bir üslupla uyarma tercih edilmelidir.

Diğer taraftan Habil'in Maide Suresi 29. ayette "*Ben istiyorum ki, sen benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip cehennemliklerden olasın.*" ifadesinin yorumu tefsirlerde geniş yer bulmuş ve müfessirlerce tartışma konusu olmuştur. Biz burada fazla ayrıntıya girmeden çoğunluk tarafından kabul edilen görüşlere değineceğiz. İbn Abbas, Mücahid, Dahhak, Katade ve Süddi; ayetin kardeşini öldürmenin günahı ve daha önce kendi günahı anlamına geldiğini söylemişlerdir.⁶⁹⁰ Böylece sen kendi saldırganlığının yükünü ve hem de, kendini savunmak için belki sende açacağım yaraların günahını ve yükünü de taşıyacaksın.⁶⁹¹ Anlamını ifade eder. Nitekim Hz. Peygamber "*Kıyamet gününde zalim ve mazlum getirilir. Zalimin iyiliklerinden alınarak, mazlumun iyiliklerine katılır. Ta ki, ona hakkı verilinceye kadar. Eğer (zalimin) hasenatı yoksa, (yahut kalmazsa) mazlumun günahlarından alınır, onun üzerine bırakılır.*"⁶⁹² ifadesiyle durumu açıklığa kavuşturmuştur.

Ayetlerde dikkatleri çeken bir diğer husus, kardeşinin bunca çabalarına rağmen kıskançlık ve hırsına yenik düşen Kabil'dir. "*Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu.*" Esed, Maide Suresi 30. ayette geçen nefis kavramına ihtiras manasını verir ve onun ihtirasının kardeşini öldürmeye sürüklediğini ifade eder.⁶⁹³ Yani, Kabil'in ihtirası her şeyin önüne geçti ve kötü eylemi gerçekleştirdi. Ayetin sonundaki "kaybedenlerden oldu" ifadesi, öldürme olayının insana manen iflası getirdiğine işaret etmektedir.⁶⁹⁴

Ana rahminden itibaren yaşama hakkı konusunda dokunulmazlık kazanan insanoğluna karşı işlenebilen en ağır cürümlerden biri, şüphesiz ki onun hayatına haksız yere son vermedir.⁶⁹⁵ İnsan canına kıymak haram, büyük günahlardan ve cezası da içinde ebedi kalmamak olan cehennemdir.⁶⁹⁶ Çünkü bir insanın hayatına haksız yere son verme önü alınamaz bir şekilde toplumda ölümlerin artmasına ve toplumun düzeninin bozulmasına, neden olacaktır. Ve toplumda yaşamak zorlaşacaktır. İnsanlar bir nefisten yaratıldığı için birine karşı yapılan saldırı hepsine yapılmış gibidir.⁶⁹⁷ Dolayısıyla toplumun etkilenmesi kaçınılmazdır. Diğer taraftan koruma altına alınan cana kıymak kul hakkıdır. Kul hakkı, insanların canları, bedenleri, ırz ve namusları, manevi şahsiyetleri, makam ve mevkileri, dini inanç ve yaşayışları gibi konulardaki kişilik haklarıyla, mallarına ve aile fertlerine ilişkin haklardan oluşmaktadır.⁶⁹⁸

⁶⁸⁹ İbn Kesir, V/2208.

⁶⁹⁰ İbn Kesir, V/2207.

⁶⁹¹ Mevdudi, 1/419.

⁶⁹² Kurtubi, VI/165.

⁶⁹³ Esed, I/192.

⁶⁹⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, V/570.

⁶⁹⁵ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.148.

⁶⁹⁶ Nisa, 4/93; Maide 5/32; İsrâ 17/31, 33.

⁶⁹⁷ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.148; Nisa, 4/1; Enâm, 6/98; A'raf, 7/189; Zümer, 39/6.

⁶⁹⁸ Bilgiz, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, s.62.

İbn Kesir, birçok raviden nakledilen bir hadis rivayeti aktarmaktadır. “Bir kişi zulümle öldürülürse, mutlaka onun kanından bir miktarı Hz. Adem’in ilk oğlu üzerine olur. Çünkü öldürmeyi ilk kurallaştıran odur.”⁶⁹⁹ ve “İki müslüman kılıçlarıyla yeryüzüne gelirse; öldüren de öldürülen de ateştedir. Ravi veya orada bulunanlar; Ey Allah’ın Resulü, öldürenin ateşte olması doğru. Ya öldürülenin durumu ne oluyor? Resulullah (s.a.v) buyurdu ki: O da arkadaşını öldürmek istiyordu.”⁷⁰⁰ hadislerini bildirmekle birçok önemli mesaja işaret etmiştir. Nitekim kötülüğü başlatan birey, kendisinden sonra her yapılan kötü eylemden bir günah yüklenir. Burada yapılan kötülüğün öldürme eylemi olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda bu yapılan kötülüğe aynı şekilde karşılık vermek istemekle de aynı oranda suçlu addedilmektedir.

Maide Suresi 31. ayette geçen “Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşinin cesedini örtmekten aciz miyim ben? dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu.” ifadesi her şeyi gözler önüne sermektedir. Karganın gelip, onun karşısında öldürdüğü bir hayvanı gömmesi rastlantı değil, insanın öğrenmesi için Allah’ın sevgiyle olmuştur.⁷⁰¹ Böylece Allah bir kargayı örnek göstererek şaşkınlık ve cehaleti sebebiyle bocalamakta olan Kabil’i uyardı.⁷⁰² Kabil bir cesedi saklama konusunda karganın kendisinden daha donanımlı olduğunu gördükten sonra, yalnızca pişman olmakla kalmamış, aynı zamanda kardeşini öldürmekle kötü bir iş yaptığını anlamaya başlamıştır.⁷⁰³

İşte bu kıssada, din duygusu ve bizzat dinin yol göstermesi sayesinde batıl yerine hakkın, kötülük yerine iyiliğin tercih edilmesiyle insan doğasının zikri geçen türden kötülüklerden arınacağı sonucunu çıkarmaya yönelik bir örnek verilmiştir ki bu örnekte Kabil iç dünyasında kötülük dürtüsünün egemen olduğu insan tipini, Habil ise iyilik ve hayır işleme eğiliminin baskın çıktığı insan tipini temsil etmektedir.⁷⁰⁴

Hız. Adem’in oğulları arasında geçen muhtevî ayetler, bir çocuğa din eğitiminin verilme zorunluluğunu ön plana çıkarmaktadır. Nitekim Allah korkusu, takva, cennet ve cehennem, ceza ve mükâfat, kul hakkı ve yaşama hakkı gibi kavramlarının çocuğa verilmesi, onun olumsuz tutum ve davranışlardan uzaklaşmasına katkı sağlayacaktır. Anne ve babanın çocuklarına bu noktalarda telkinde bulunması ve onları yönlendirmesi çok önemlidir. Çocuk asla ilgisiz bırakılmamalıdır. İbadetin Allah tarafından kabul edilmesi için ibadeti yapanın ruh yapısında olacağı, takvanın görevi, Allah korkusu, insanı öldürmenin zulüm olduğu ve insanı cehenneme götüreceği, katledenin, öldürülenin, günahlarını yükleneyeceği gibi din eğitiminin ana konuları ele alınmalı ve öğretilmelidir.⁷⁰⁵

3.6.2. Hız. Yusuf ve Kardeşleri

Hız. Yusuf’un, kardeşlerinin kıskançlıkları yüzünden kuyuya atılması, oradan Mısır’da bir köle olarak Mısır vezirine satılması, sarayda başına gelen iftiralar sonucu zindana atılıp, suçluların suçlarını itiraf etmesi ve bir rüya yorumuyla zindandan çıkarılması hadiselerinden Hız. Yakup ve oğulları başlığı altında açıklamıştık. Burada Hız. Yusuf’un kardeşleriyle karşılaşması sonucu yaşananları inceleyeceğiz. Ayrıca yeri

⁶⁹⁹ İbn Kesir, V/ 2209.

⁷⁰⁰ İbn Kesir, V/ 2206.

⁷⁰¹ Ateş, II/512.

⁷⁰² Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, II/257.

⁷⁰³ Mevdudi, V/31.

⁷⁰⁴ Öztürk, Kısaların Dili, s.178.

⁷⁰⁵ Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri, V/569.

geldiğinde Hz. Yakup ve oğulları arasında yaşanan baba oğul ilişkisine de atıflarda bulunacağız. Hz. Yusuf için Mısır'da yeni bir dönem başlamıştır. Hz. Yusuf, kardeşleri ile yıllar sonra karşılaşmış ve bu karşılaşmada Hz. Yusuf kardeşlerini tanımasına rağmen, onlar Yusuf'u tanımamışlardır. Hz. Yusuf Mısır'da vezir olup yedi bolluk senesi geçtikten sonra, kıtlık seneleri onların peşinden gelmiş ve kuraklık bütün Mısır ülkesini kaplayarak Hz. Yakup ve çocuklarının da bulunduğu Kenan ülkesine ulaşmıştır.⁷⁰⁶ Yusuf'un kardeşleri kıtlık musibetine duçar olduklarında azık almak için Mısır'a gitmiştir.⁷⁰⁷ Yiyecek istedikleri kişinin kuyuya attıkları kardeşleri olduğunu anlamışlar. Hz. Yusuf ise onları tanımış, hemen kardeşi Bünyamin'i görmek istemiştir. Hz. Yusuf'un kardeşini istemesi ile ilgili çok çeşitli rivayetler aktarılmıştır.⁷⁰⁸ Yusuf Suresi 59 ve 60. ayetlerde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

“Yusuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki :” Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz ölçeği tam koyuyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha bana yaklaşmayın.”

Müfessirler şöyle demişlerdir: “Yusuf (a.s) onlardan her biri için bir deve yükledi, onları misafir ederek ikram etti ve yolculuk esnasında ihtiyaç duyacakları her şeyi verdi.”⁷⁰⁹ Mezkûr ayetlerde Hz. Yusuf'un üslubu dikkatleri çekmektedir. O kardeşleriyle tatlı sert bir konuşma gerçekleştirmiş. Öncelikle onların tekrar dönmesi için teşvik de bulunmuş, sonrasında onlara tam olarak güvenemediği için üslubunu sertleştirerek bir nevi onları kardeşlerini getirmediği takdirde erzak vermemekle tehdit etmiştir.

Hz. Yakup'un oğulları, babalarından Hz. Yusuf'tan sonra ikinci kez Bünyamin'i istemeleri Hz. Yakup'u bir kez daha aynı sınavla baş başa bırakmıştır. Onlar yine Yusuf'u korumayı taahhüt ettikleri gibi kardeşini de koruyacaklarına dair söz vermişlerdir.⁷¹⁰ Hz. Yakup ise *“Onun hakkında size ancak, daha önce güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir.”*⁷¹¹ ifadesini kullanarak tevekkülün nasıl olması gerektiğini onlara öğretmektedir. O Allah'a sonsuz teslimiyet içerisinde olsa da bu konuda tedbirli davranması gerektiğini bilerek Yusuf'un başına gelenlerin kardeşinin başına gelmemesi için izin verme hususunda endişelerini net bir şekilde dile getirmiştir. Bu defa oğulların babalarını ikna etmesi daha zor gözükmektedir. Çünkü oğulları ilkinde Hz. Yakup'un güvenini boşa çıkarmışlardı. Ancak Hz. Yusuf'un yüklerine zahire bedellerini geri koyması kardeşlerin ikna işlerini kolaylaştırmış, yiyecek ihtiyaçlarının olduklarını da ifade edince, babaları oğullarından sağlam bir söz⁷¹² almak koşuluyla kardeşini götürmelerine izin vermiştir.⁷¹³

Hz. Yakup, Hz. Yusuf'tan dolayı çocuklarına karşı bir güven sorunu yaşamış ve bir kırgınlık içerisinde olmuş olsa da evlatlarını düşünmekte, onlara öğüt vermekten geri durmamaktadır. Zira böyle bir durumla ikinci kez karşılaşan babanın oğullarına ağzından öfkeli sözler dökülmesi beklenir. Ancak Hz. Yakup *“Ey oğullarım! Bir*

⁷⁰⁶ İbn Kesir, VIII/4108-4109.

⁷⁰⁷ Kurtubi, IX/331.

⁷⁰⁸ Ayrıntılı bkz. Kurtubi, IX/ 332-333.

⁷⁰⁹ Razi, XIII/276.

⁷¹⁰ Yusuf, 12/63.

⁷¹¹ Yusuf, 12/64.

⁷¹² Taberi tefsirinde Yusuf suresi 66. ayette geçen mevsik kelimesini sözü kuvvetlendiren yemin ve ahid anlamında vermiştir. Muhammed b. Cerir et -Taberi, *Cami'ul Beyan an Te'vili ayi'l Kur'an*, Beyrut, trs. , VIII/17.

⁷¹³ Yusuf, 12/65.

kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben ona tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız ona tevekkül etsinler."⁷¹⁴ ifadesi ile müşfik bir baba portesi çizmektedir. Bir kez daha tevekkülün nasıl olmasını gerektiğine dikkatleri çekmektedir. Her olasılığa karşı tedbir almak da gerekir ise de, tedbir takdire karşı duracak ve Allah'ın iradesinin olmamasını gerektirecek bir neden değil, nihayet Allah'tan bir yardım isteğidir.⁷¹⁵ Bir babanın evlatları ne kadar hainlik ve itaatsizlik yapmış olsa da ondan vazgeçmeyerek öğütlerine devam ettiğini görmekteyiz. Şu halde buradan hareketle ebeveynler, çocukları büyük hatalar işlemiş olsalar da kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmek zorunda olduklarını, aynı zamanda hiçbir şekilde sonuç ne olursa olsun tedbirin elden bırakmamaları gerektiğini söyleyebiliriz. Sonuç olarak tedbir kuldun, takdir Allah'tandır.

Hz. Yakup'un oğullarından ayrı ayrı kapılardan girmelerini isteme sebebi Kur'an'da açıklanmamıştır. Müfessirler ittifakla Hz. Yakup'un bu isteğinin oğullarını nazar değmesinden korumak için olduğunu belirtmişlerdir.⁷¹⁶ Bu görüşünün dışında Esed ve Bayraklı ise, kardeşlerin kalabalık oldukları için halkın dikkatini çekebileceği ve bu nedenle onlara kötü bir saldırı içerisine girilebileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır.⁷¹⁷

Hz. Yusuf sonunda kardeşi Bünyamin'e kavuşmuş, onu bağrına basmış, ona kardeşi olduğunu açıklayarak olup biten her şeyi anlatmış, bundan dolayı üzülmemesi gerektiğini söylemiştir.⁷¹⁸ Allah, Hz. Yusuf'un kardeşini, kardeşlerinin ilzam etmeleriyle alikoymasını buyurmuştur.⁷¹⁹ Bu plan, Hz. Yusuf'un su kabını kardeşinin yüküne koydurmasıyla başlamıştır. Kardeşlerinin kervanı kaybolan kabın aranması için durdurulmuştur. Hz. Yusuf, dikkat çekmemek için kabı diğer kardeşlerinin yükünden başlayarak aramış, en son ise içinde koydurduğu kab bulunan kardeşinin yüküne bakmıştır. Bu plan, kardeşini alikoymak için yapılmış bir plandır. Çünkü Hz. İbrahim'in, Hz. Yakup'un şeriatında hırsızlık yapanın cezası hırsızlık yapılan kimseye köle olarak verilmesidir.⁷²⁰ Büyük bir ihtimalle Hz. Yusuf'un kardeşi Bünyamin'de su kabının bulunması, diğer kardeşlerinin Yusuf'a hissettikleri kıskançlık duygularını tekrar ortaya çıkarmış olmalı ki Yusuf'a giyabında asılsız hırsızlık iddiasında bulunmuşlardır. *"Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı."*⁷²¹ ifadesini kullanmışlardır. Hz. Yusuf'un ise bunu içinde sakladığı, onlara belli etmediği ve kardeşlerinin kötü durumda olduklarını ve Allah'ın ise her şeyi bildiğini içinden geçirdiği zikredilmiştir.⁷²² Yani o kardeşlerinin bu asılsız iddialarına merhametinden dolayı göz yummuştur.

Hz. Yusuf'un kardeşleri bu defa aynı yanlışları tekrar yapmak istememişler, babalarına verdikleri sözü yerine getirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Hz. Yusuf'a babalarının yaşlı olduğunu belirterek Bünyamin'in yerine içlerinden birini

⁷¹⁴ Yusuf, 12/67.

⁷¹⁵ Yazır, V/238.

⁷¹⁶ Peygamberimiz (a.s.)'ın Hasan ve Hüseyin (r.a.)'ın koruması için Allah'a sığındığı ve sizi Allah'ın yüce kelimeleri hürmetine her türlü şeytandan, zararlı hayvandan, hasedle bakan gözden Allah'a emanet ediyorum, dediği, İbrahim, İsmail ve İshak'ın da böylece sığındığını söylediği rivayet edilmektedir. Göz değmesi ilgili rivayetler için bkz. İbn Kesir, VIII/4114-4117.

⁷¹⁷ Esed II/470; Bayraklı, IX/454.

⁷¹⁸ Hz. Yusuf'un Bünyamin'e kimliğini açıklaması ile ilgili rivayetler için bkz. Taberi, VIII/21, 22

⁷¹⁹ İbn Kesir, VIII/41120.

⁷²⁰ Taberi, VIII/18; İbn Kesir, 4120; Kurtubi IX/353; Razi IX/301; Zuhayli, VII/31; Mevdudi II/457; Kutup VI/301.

⁷²¹ Yusuf, 12/77.

⁷²² Yusuf, 12/77.

alıkoymasını dahi teklif etmişler ama buna rağmen istedikleri sonucu elde edememişlerdir.⁷²³ En sonunda aralarında istişare edip, en büyükleri oradan ayrılmak istemediği için onun kalmasına, diğerlerinin ise gidip her şeyi babalarına açıkça anlatmalarına karar vermişlerdir.⁷²⁴

Hız. Yakup durumdan haberdar edildiğinde onun tepkisi Hız. Yusuf'ta olduğu gibi feryat figan etmeden Allah'a sığınmak, tasa ve üzüntüsünü Allah'a açmak ve güzelce sabretmek olmuştur.⁷²⁵ Ancak içindeki evlat acısının yeniden alevlendiği, aradan uzun yıllar geçse de bu acıyı unutmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Zira evlat baba için candan bir parçadır. Bu nedenle üzüntüden Hız. Yakup'un gözlerine ak düşmüştür.⁷²⁶ Buna rağmen Hız. Yakup'un oğullarından vazgeçmemesi, "Ey Oğullarım!" şeklinde kucaklayıcı üslubuyla nasihatlerine devam etmesi dikkatlerimizi çeken bir diğer husustur. Burada aile reisinin nasıl olması gerektiğini gösteren örnek bir duruş sergilemekte, oğullarına yol gösterici bir baba rolünü üstlenmektedir. Oğullarından Yusuf ve kardeşlerini araştırmalarını ve Allah'tan ümit kesmemelerini istemiştir.⁷²⁷ Bunun üzerine kardeşleri üçüncü kez Mısır'a gitmiş, Hız. Yusuf'a durumlarını arz etmişlerdir. Hız. Yusuf kimliğini açıklamaya şu sözle başlamaktadır:

*"Yusuf dedi ki: "Siz (henüz) cahil kimseler iken Yusuf ve kardeşine neler yaptığımı biliyor musunuz?"*⁷²⁸

Sabuni tefsirinde ayetle ilgili Ebu's-Suud'un şu sözüne yer verir: "Hız. Yusuf bunu onlara nasihat ve tevbe teşvik olsun diye bir de acıdığından dolayı söylemiştir."⁷²⁹ Nihayetinde kardeşleri onun Yusuf olduğunu anlamış, pişmanlıklarını dile getirip Hız. Yusuf'a övgü dolu sözler sarfetmişlerdir.⁷³⁰ Razi, tefsirinde Hız. Yusuf'un kardeşlerini onore etmesi ile ilgili şu pasaja yer verir: "Yusuf'un kardeşleri Yusuf'u tanıyınca, ona: "Sen, sabah akşam bizi sofrana çağırıyorsun. Biz ise, sana karşı yaptığımız kötülüklerden dolayı utanıyoruz." diye haber saldılar. Bunun üzerine Hız. Yusuf: "Ben her ne kadar Mısır halkının meliki olsam da, onlar yine de bana ilk gözle bakıyor ve "yirmi dirheme satılan köleyi, bu mertebelere ulaştıran zat, ne yücedir, onu takdis ederiz." diyorlar. Andolsun ki, hem şu anda sizin gelmenizle şeref kazandım, sizin gelmeniz ve Mısır halkının, sizlerin benim kardeşim ve Hız. İbrahim'in torunlarından olduğumu da anlamaları sebebiyle onların nazarında yüceldim." dedi."⁷³¹

Hız. Yusuf ailesinden vazgeçmemiş, onlara kavuşmayı bir nimet olarak addetmiştir. Yazır, Hız. Yusuf'un bu tutumunu şu şekilde tavsif eder: "Aile halkının nimet ve rahatını kendine ait bir iyilik saymış ve kardeşlerini üzmemek için zindandan önce olan kuyu olayını açıkça dile getirmekten kaçınarak, olayı kapatmayı ve bağışlamayı gerekli görüp, hakkındaki iyiliğin önemini açıklama bağlamında demiştir ki: "Şeytan, benimle kardeşlerim arasını bozduktan sonra böyle oldu."⁷³² Bir başka ifade ile kardeşlerini suçlamak yerine şeytana suçu isnad etmiştir. Nitekim istese elindeki güç ve iktidarı kullanarak, kardeşlerinin muhtaç durumundan faydalanarak intikamını çok

⁷²³ Yusuf, 12/78.

⁷²⁴ Yusuf, 12/80-82.

⁷²⁵ "Yakup, "Nefisleriniz size bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." dedi." Yusuf 12./83.

⁷²⁶ Beydavi tefsinde Hız. Yakup'un Yusuf'a üzülmelerini delil olarak göstererek üzülmelerin caiz olduğunu ifade etmiştir. I/377.

⁷²⁷ Yusuf, 12/87.

⁷²⁸ Yusuf, 12/ 89.

⁷²⁹ Sabuni, *Safvetü't Tefasir*, III/182.

⁷³⁰ Yusuf, 12/90, 91.

⁷³¹ Razi, XIII/337.

⁷³² Yazır, V/267.

rahat bir şekilde alabilirdi. Ama o intikam yerine bağışlama yolunu tercih etmiştir. Bu tutum ve davranışıyla birbirlerine kin ve nefret besleyen aile bireylerine affetme ve bağışlamanın güzel hasletlerden olduğunu göstermiştir.

*“Yusuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O merhametlilerin en merhametlisidir.”*⁷³³

Hız. Yusuf kardeşlerinden babasının gözlerinin açılması için yüzüne sürmek üzere gömleğinin götürülmesini ve ailesinin yanına getirilmesini istemiştir.⁷³⁴ O, babasına saygısından dolayı onu ayrıca zikretmiş; diğerleri içinse, “Bütün ailemizi bana getirin demiştir.⁷³⁵ Hız. Yakup Yusuf’un kokusunu çok uzaklardan almış,⁷³⁶ müjdeci gelip gömleği yüzüne koyunca gözleri açılmıştır. Hız. Yakup’un oğulları ise şu şekilde suçlarını itiraf etmektedir:

*“Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler. Yakup “Rabbinden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.”*⁷³⁷

Ayetin zahiri Hız. Yakup’un o anda onlar için istiğfarda bulunmadığını, ama ileride onlar için istiğfar etmeyi vaat ettiğini gösterir.⁷³⁸ Hız. Yakup’un oğullarını babalarına ve kardeşine karşı büyük bir pişmanlık içerisinde görmekteyiz.

Hız. Yusuf’un ailesiyle karşılaşması Kur’an’da şu şekilde anlatılmaktadır:

*“(Mısır’a gidip) Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; Yusuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin” dedi. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsini ona (Yusuf’a) saygı ile eğildiler. Yusuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşim arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁷³⁹

Razi, rüyanın yorumunun, her bakımdan görülen rüyaya mutabık olmasının gerekmediğini, yıldızların, ayın ve güneşin secde etmesinden kastın büyük insanların ona saygı göstereceğine işaret olduğunu belirtmektedir.⁷⁴⁰ Hız. Yusuf’un çocukluk rüyasının gerçekleşmesi, kendisine Mısır’da sağlanan yüksek onur ve itibardan ve onun sayesinde ana-babalarının ve kardeşlerinin Mısır’a yerleşmelerinden ibarettir.⁷⁴¹ Dolayısıyla ayette geçen saygı ile eğilme müfessirlerce büyük bir tazim ifadesi olarak nitelendirilmiştir. Çünkü bu durum onların şeriatında yaygın olan bir uygulamadır.⁷⁴² Özellikle babasıyla anasını kardeşlerinden daha fazla onore edip ağırladı ki, kendisine ait bir taht gibi yüksek olan köşkünün üzerine çıkardı.⁷⁴³ Bu tutum ve davranışıyla ana babasına ne denli değer verdiğini göstermiş, onlara iyilikte bulunmanın önemine dikkatleri çekmiştir.

Hız. Yusuf’u başına gelen bela ve musibetlere rağmen isyankâr bir tavır içerisinde olmaması dikkat çeken bir husustur. Onu Allah’a şükrederken görmekteyiz. O başına gelen bütün güzel şeyleri Allah’a izafe etmiştir ve duasında şöyle demektedir:

⁷³³ Yusuf, 12/9.

⁷³⁴ Yusuf, 12/93.

⁷³⁵ Razi, XIII/337.

⁷³⁶ İbn Abbas der ki: Esen bir rüzgâr Hız. Yusuf’un gömleğinin kokusunu ona taşıyıp götürdü. Aralarında sekiz günlük mesafe vardı. Kurtubi, IX/394.

⁷³⁷ Yusuf, 12/97, 98.

⁷³⁸ Razi, XIII/341.

⁷³⁹ Yusuf, 12/99, 100.

⁷⁴⁰ Razi, XIII/346.

⁷⁴¹ Esed, II/479.

⁷⁴² İbn Kesir, VIII/4138.

⁷⁴³ Yazır, V/266.

“Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”⁷⁴⁴

3.6.3. Hz. Musa ve Kız Kardeşi

Ailede anneye itaat edilmesi, zor anlarda birlik ve beraberlik, dayanışma içerisinde olunması, ailenin huzuru için son derece önemlidir. Annesi, Hz. Musa’yı denize bıraktığında Musa’nın kız kardeşinden Hz. Musa’yı takip etmesini istemiş, o da Musa’yı onlar farkına varmadan uzaktan gözlemişti.⁷⁴⁵ Burada annenin takip isteğini kızının itiraz etmeden hemen kabul etmesi takdire şayandır. Hz. Musa’nın kız kardeşi ailesi için kendisini tehlikeye atarak, kardeşini yalnız bırakmamış, büyük bir cesaret örneği sergilemiştir. Bu davranışı onun kardeşine karşı sevgi, şefkat ve merhamet duygularını barındırdığını göstermektedir. Aile olmak için illa ki kardeşiyle uzun birlikteliklerin yaşanması gerekmez. Zira kız kardeşi Hz. Musa ile henüz bir şeyler paylaşmasa da kan bağı, akrabalık bağı gereği aileyi yıkmamak, aile bağlarını güçlendirmek için elinden geleni yapmıştır. Şu halde insan kardeşi için fedakârlıklardan kaçınmamalı, kendisini tehlikeye atmaktan korkmamalıdır. Çünkü aile her şeyden önce gelir.

Ailenin gücü bireylerin sorumluluklarına bağlıdır. Nitekim Hz. Musa’nın kız kardeşi kardeşinin takibini sonuna kadar sürdürmüş, onu bulan aileyle konuşmuştur. “Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?”⁷⁴⁶ Hz. Musa’nın kız kardeşi “bakımını namınıza üstlenecek” demekle, o ailenin sadece emzirme işi ile değil, çocuğun maslahatı için gerekli olan terbiyesi ve bakımı gibi diğer işlerini de yapacak bir aile olduğuna dikkat çekiyor.⁷⁴⁷ Bu konuşmasından Hz. Musa’nın kız kardeşinin nasıl davranması gerektiğini bilen zeki biri olduğu çıkarımını yapabiliriz. Yüce Allah, Musa’nın kız kardeşi örneğini bize vererek bir işi düzenleme ve planlamada beşeri üslupların en üstününü ve en başarılısını seçmenin, uyanık ve tedbirli davranmanın gerekliliğini göstermiştir.⁷⁴⁸

3.6.4. Hz. Musa ve Hz. Harun

Allah katında itibarlı bir kimse olan Hz. Musa,⁷⁴⁹ Taha Suresi 25-35. ayetlerde kardeşi Harun’u kendisine yardımcı istemekte ve bu isteğini de açık ve kararlı bir şekilde dile getirmektedir. “Bana ailemden birini yardımcı yap. Kardeşim Harun’u. Onunla gücümü artır. Onu işime ortak et. Seni çok tesbih edelim diye. Seni çok zikredelim diye. Çünkü sen bizi hakkıyla görmektesin.” sözü de Hz. Musa’nın sıkıntısını rahatlıkla ifade ettiğinin, Allah’a ne kadar yakın olduğunun da bir göstergesidir. Her ne kadar dua ederken kullanılan ifade sigası bir emir sigası ise de, bu fiilin tazarru’ ve huşu ile yapılması durumunda, onun emir sigasında olmasını hükümsüz kılar.⁷⁵⁰ Kasas Suresi 33-34. ayetlerde de tekrarlanır, ancak burada isteme sebepleri olarak diğer sureden farklı olarak, kendisinin öldürülmesinden korktuğunu, ayrıca kardeşi Harun’un dilinin kendisinden daha düzgün olduğunu ifade eder. Hz. Musa’nın tamamen içini Allah’a

⁷⁴⁴ Yusuf, 12/101.

⁷⁴⁵ Kasas, 28/11.

⁷⁴⁶ Kasas, 28/12.

⁷⁴⁷ Çelik, *Kur’an’da Aile Modelleri*, s.255, Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur’an Tefsiri*, IV/48

⁷⁴⁸ Dilmaç, *Kur’an’da Kadının Konumu ve Ümmü Musa Örneği*, s.120.

⁷⁴⁹ Ahzap, 33/69.

⁷⁵⁰ İbn Kesir, X/5218.

döktüğü ve isteklerini nedenleriyle beraber peş peşe sıraladığı görülmektedir. Şu halde Hz. Musa duanın nasıl yapılması gerektiği hususunda bizim için iyi bir örnektir. Zira Kur'an'da müteaddit ayetlerde ve hadislerde Allah, kuluna çok yakın olduğuna, kendisine sıkça dua edilmesi gerektiğine ve duanın karşılığını mutlaka vereceğine dair atıflarda bulunmuştur.⁷⁵¹ İbn Kesir'in tefsirinde yer alan Rasulullah (s.a.v)'ın "*Sizden biriniz (dua ederken): Allah'ım, beni istersen bağışla demesin. Fakat kesin söylesin ve Allah'ım beni bağışla, desin buyurmuştur.*"⁷⁵² ifadesi de istekleri kesin bir dille söylemenin gerekliliğine işaret etmektedir.

Müfessirler Taha Suresi 27-28. ayette geçen "*dilimdeki tutukluluğu çöz ki, sözümü anlasınlar*" ifadesindeki tutukluktan kastedilenin ne olduğuyla ilgili farklı izahlarda bulunmuşlardır. Hz. Musa'nın dilinde tutukluluk, bir tür pelteklik vardı.⁷⁵³ Hz. Musa'nın dilinde tutukluluk olursa veya içi daralırsa, Hz. Harun tartışma, delilleri sıralama ve açıklama görevini üstlenecekti,⁷⁵⁴ şeklinde yorumlayanlar olduğu gibi, onun kendisindeki fizyolojik bir arızaya değil üstlendiği görevin ağırlığı karşısında duyduğu sorumluluk duygusunun oluşturduğu psikolojik duruma ve bu konudaki endişelerine işaret etmek istediği,⁷⁵⁵ peygamberler görünüş, kişilik ve yetenek olarak insanların en üstünleri olurlar,⁷⁵⁶ şeklinde yorumlayanlar da vardır. Ayetlerden mündemiç bizim de kanaatimiz bunun gerçek bir pelteklik olmadığı, bu durumun Hz. Musa'nın peygamberliğine ters düşeceği yönündedir.

Hz. Musa'nın, kendisine yardımcı olarak kardeşini istemesi üzerinde durulması gereken bir husustur. Kardeşine güven duyması, dayanışmanın, birlik ve beraberlik içinde yapılan eylemlerin çok daha etkili olacağı bilinciyle hareket etmesi takdire şayan bir durumdur. Hz. Musa en zor zamanlarında Allah'a sığınmış, hayırlı isteklerde bulunmuş. Allah da bu duasını kabul etmiş ve sonrasında kardeşini kendisinin yerine vekil bırakmıştır. Hz. Musa'ya peygamberlik verildiği gibi kardeşine de peygamberlik verilmiştir. "İbn Ebu Hatim'in İbn Nemir kanalıyla Hz. Aişe'den rivayetine göre o, bir umreye çıktığında birtakım bedevilerin yanında konaklamış ve birisinin şöyle dediğini işitmiş: Dünyada kardeşine en faydalı olan hangi kardeştir? Onlar: Bilmiyoruz, demişler. Adam: Allah'a yemin ederim ki ben biliyorum, demiş. Hz. Aişe der ki: Kendi kendime: Yemininde hiç kimseyi istisna etmedi. Şüphesiz o, dünyada kardeşi için en faydalı olan kardeşin hangisi olduğunu biliyor dedim. Adam: Kardeşi için peygamberlik istediği zamanda Musa'dır dedi. Ben Allah'a yemin olsun ki doğru söyledi, dedim."⁷⁵⁷ Mezkûr ayet ve rivayetten şu şekilde bir çıkarsama yapabiliriz:

1. İnsanın en büyük destekleyicisi kardeşi olmalıdır.
2. En güvendiği ilk kişi kardeşi olmalıdır.
3. Emanet edeceği ilk kişi kardeşi olmalıdır.
4. Kardeş zor zamanda da yanında olan kişidir.

Dikkati çeken bir diğer husus, Hz. Musa'nın korku halidir. Taha suresi 67-68. ayetlerde ve Kasas Suresi 21. ayette Hz. Musa'nın Firavun'un şiddetinden bir peygamber olduğu halde korktuğunu ve bu korkusunu kardeşiyle hafifletmek istediğini görmekteyiz. Yani bir nevi Hz. Musa düşmana karşı kardeşiyle cesaretlenmek istemiş ve Allah'tan yardımcı talebinde bulunmuştur. Öncelikle korkunun her insanda bulunan fitri bir duygu olduğunu söyleyebiliriz. Bu ayetlerden yola çıkarak korkuyu yenmenin

⁷⁵¹ Bakara, 2/186; A'raf, 7/56, 205; İsra, 17/20.

⁷⁵² İbn Kesir, X/5218.

⁷⁵³ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VII/203.

⁷⁵⁴ Kutup, *Fi Zilal'il Kuran*, VII/588.

⁷⁵⁵ *Kur'an Yolu ve Meal Tefsiri*, III/ 635.

⁷⁵⁶ Mevdudi, III/225.

⁷⁵⁷ İbn Kesir, X/5209.

ve cesaret toplamanın yolunun düşmana karşı birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmekten geçtiği çıkarımında bulunabiliriz.

Hız. Musa ile Harun'un diyalogları her defasında farklı boyutlarıyla Kur'an'da zikredilir. Burada öncelikle aralarındaki konuşmanın uyarı boyutunu ele alacağız. Hız. Musa kardeşini kendi yerine vekil bırakıp, şu şekilde nasihat eder: *"Kavmim arasında benim yerime geç ve yapıcı ol. Sakın bozguncuların yoluna uyma"*⁷⁵⁸ Kutup, bu ayetlerde Hız. Musa'nın, kardeşi Harun'un da kendisi gibi Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu bildiği halde ona bu şekilde nasihat etmesinin önemine dikkatleri çeker. Müfessirler ayetleri yorumlarken Hız. Musa'nın yaşça küçük, vazife itibarıyla büyük olduğunu dikkate alırlar.⁷⁵⁹ Büyük ihtimalle Hız. Musa, kardeşi Harun'dan küçüktür. Ancak küçük olması, onu kardeşine nasihat etmekten alıkoymamıştır. Buradan hareketle nasihatın illa ki büyük tarafından yapılma zorunluluğu olmadığını söyleyebiliriz. Küçük büyüğünü, büyük de küçüğünü yeri ve zamanı geldikçe uyarabilir, öğüt verebilir, şeklinde bir çıkarsama yapabiliriz. Kardeşlerin ise bu durumu kabullenmeleri, nasihat edildiği zaman kulak vermeleri gerekir. Büyüğün küçüğe söz hakkı tanımaması, sen ne anlarsın ki, yaşın kaç senin, şeklinde ifadeleri kardeşlerin arasını açacağı bilinir. Hız. Musa ile kardeşi arasında geçen diyalogda böyle bir duruma rastlanmamakta, büyük küçük ayrımı yapılmamaktadır.

Hız. Musa'nın, kardeşini yardımcı istemesindeki tutumu ile ilgili Muhammed Esed şöyle demektedir: "Bu anlam örgüsü içerisinde, bu ifadeler kendisini seçildiği görevi yerine getirecek güçte görmeyen ve görevin Hız. Harun'a tevdi edilmesini isteyen Hız. Musa'nın alçak gönüllülüğüne işaret etmektedir."⁷⁶⁰ Çünkü Hız. Musa'da en ufak bir kıskançlık emaresi yoktur. O kardeşine karşı büyükleme yerine tevazu göstermeyi tercih etmiş ve onunla kendisinin desteklenmesini istemiştir. Gidilen yolda, yürütülen bir davada yardımcılık görevi düşecek olursa Hız. Harun gibi büyük kardeş oluşuna aldırmandan "Neden küçük kardeşim seçildi de, ben seçilmedim? dememek gerekir."⁷⁶¹ Şu halde Hız. Musa ve kardeşi, büyük küçük arasındaki tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini gösteren örnek insanlardır.

Hız. Musa'nın kırk gün süren Tur'da bulunuşu sırasında, Hız. Harun'un ısrarla karşı koymasına rağmen, Hız. Musa'nın kavmi böğürme şeklinde sesler de çıkarabilen bir buzağı heykelini tanrı edinerek ona tapmaya başladılar.⁷⁶² Aynı geçen kısa bir zaman olsa da Hız. Musa döndüğünde hiç beklemediği bir manzarayla karşılaşınca öfkesine hâkim olamadığı *"Musa kavmine kızgın ve üzgün olarak döndüğünde, "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız! Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz? dedi. (Öfkesinden) levhaları attı ve kardeşinin saçından tuttu, onu kendine çekmeye başladı."*⁷⁶³ ayetinde görülmektedir. Aynı zamanda kardeşinin gelip kendisine olayları anlatmaması da öfkesinin bir diğer sebebidir. Mezkûr ayetleri incelediğimizde Hız. Musa'nın kızgın ve heyecanlı tavrına karşılık, Hız. Harun'un soğukkanlı, sakin ve yumuşak üslubu dikkatimizi çekmektedir.

Hız. Harun'un öncelikle söze kardeşinin öfkesine dindirmeye yönelik *"Ey anamın oğlu"*⁷⁶⁴ ifadesini kullanarak başlaması önemlidir. Böylece ona olan yakınlığını, ben de senden biriyim, çevrendeki diğer insanlar gibi değilim duygusunu vererek, kardeşinin kendisine merhametle yaklaşmasını sağlamaktadır. Zira burada annenin

⁷⁵⁸ A'raf, 7/142.

⁷⁵⁹ Kurtubi, VII/466; Mevdudi, III/245.

⁷⁶⁰ Esed, II/742.

⁷⁶¹ Abay, *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, s.312.

⁷⁶² *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/694; A'raf, 7/148; Taha, 20/90.

⁷⁶³ A'raf, 7/150.

⁷⁶⁴ Taha, 20/94.

zikredilmesi, şefkat yönüyle daha ince ve daha tesirlidir.⁷⁶⁵ Hz. Harun sözlerine şu şekilde devam etmektedir: “*Kavim beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı. Sen de bana böyle davranarak düşmanları sevindirme. Beni o zalimler topluluğu ile bir tutma*”⁷⁶⁶ Bu ifade, Harun peygamberin yardımcı olan ve destek veren kardeşlik vicdanını harekete geçirmek için başvurduğu başka bir yöntemdir.⁷⁶⁷ Topluluğun içinde iki kardeşin çok sayıda düşmanı olduğuna işaret etmektedir.⁷⁶⁸ Kurtubi tefsirinde Hz. Peygamberin şu sözüne yer vermektedir: “*Sen, kardeşinin musibetine sevindiğini açığa vurma. O takdirde Allah ona afiyet verir ve seni de belalara düşür kılar.*”⁷⁶⁹ Yani kardeşine isabet eden musibetlere sevinme, düşmanları sevindirme yerine onu koruyup kollamak gerektiğinin önemi bir kez daha açığa çıkarılmıştır. Ayrıca ayette Hz. Harun’un öldürüleceğinden korktuğunu açıklaması dikkat çekicidir. Kurtubi buradan hareketle ayetin münkeri değiştirmeye kalkışmak halinde öldürüleceğinden korkan kimsenin susabileceğine delil teşkil ettiğini belirtir.⁷⁷⁰ Zira Hz. Harun susmayı tercih etmiştir.

Kutup, Harun’un durumunu şu şekilde tavsif etmektedir: “Kendisine göre abisinin emrine itaatın ne anlama geldiğini izah ediyor, olayın üzerine sert bir yöntemle gittiği takdirde bununla İsrailoğulları’nın ikiye ayrılmasından, bir kesimin buzağıdan, bir kesimin ise kendisinin öğüdünden yana çıkararak, ikiye bölünmesinden endişe ettiğini dile getiriyor. Hâlbuki abisi onu, İsrailoğulları’nı kollaması ve herhangi bir olayın meydana gelmemesi için görevlendirmişti. Demek ki, Hz. Harun’un bu tutumu kendisine verilen itaati ifade etmektedir.”⁷⁷¹

Harun’un duygusal bir üslupla yaptığı bu açıklamalardan etkilenerek sakinleşen Musa, muhtemelen kendi öfkeli tavrından, ne yaptığını bilmeyerek Tevrat levhalarını yere atmasından ve ayrıca olabilecek bazı kusurlarından dolayı hem kendisi hem de kardeşi için Allah’tan af ve mağfiret dilemiştir.⁷⁷²

Kısa bir zaman içerisinde kavmin sapkın bir anlayışa yönelmesinden hareketle Süleyman Ateş toplumdaki irşad olayının önemine atıfta bulunmuştur. Toplumun irşadla beslenmesi gerektiğine, eğer ara verilirse topluma şüphelerin gelebileceğini ifade etmiştir.⁷⁷³ O halde insanın toplumun huzur ve refahını sağlamak, onları doğru bir inanca tevdi etmek için devamlı çalışması gerektiği, sadece dua ile bu işin gerçekleşmeyeceği vurgulanmıştır. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun istenilen sonuca ulaşmak için bir işin birlik ve beraberlik, dayanışma, yardımlaşma içerisinde, aynı zamanda ibadetlerle, tevbe istiğfarlarla götürülmesi gerektiği mesajını bize en güzel bir şekilde sunmuşlardır.

3.6.5. Peygamberlerin Kardeşleriyle İlişkilerindeki Olumlu ve Olumsuz Yönler

1. Kardeşler arasında sağlam bir ilişkinin inşasında, sevgi, şefkat, merhamet, sadakat, affedicilik, fedakârlık, hoşgörü, yardımlaşma ve dayanışma öne çıkmaktadır.

⁷⁶⁵ İbn Kesir, X/5264.

⁷⁶⁶ A’raf, 7/150.

⁷⁶⁷ Kutup, *Fi Zilal’il Kuran*, IV/423.

⁷⁶⁸ Mevdudi, III/245.

⁷⁶⁹ Kurtubi, VII/468.

⁷⁷⁰ Kurtubi, VII/468.

⁷⁷¹ Kutup, *Fi Zilal’il Kuran*, III/235.

⁷⁷² *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, II/596; Kurtubi, VII/466; A’raf, 7/151.

⁷⁷³ Ateş, V/464.

2. Olumlu tutum ve davranışların sergilenmesinde, Allah'a iman, takva, iyiliğin O'nun emri, kötülüğün O'nun yasağı olduğunun bilincinde olunması etkilidir.
3. Kardeşler birbirlerinin en yakını, koruyup kollayıcısı, destekçisidirler.
4. Birbirlerini yokluklarında idare etmektedir ve birbirlerinin emanetine sahip çıkmaktadırlar.
5. Büyük küçük ayrımı yapmadan kardeşler yapılan uyarıları dikkate alırlar.
6. Bir anlaşmazlık yaşandığında üslubun yumuşak olması, bir taraf öfkeli iken, diğer tarafın onu sakinleştirmesi, düzeyli bir tartışma yaşanması dikkat çekmektedir.
7. Uyumlu kardeş ilişkilerinde bir güven ortamı vardır.
8. Hayır ve iyilikte birlikte hareket ederler.
9. Birbirlerine gıyabında dua ederler.
10. Birbirlerinin kusurlarını ortaya çıkarıp, onları ayıplama yerine bağışlamayı tercih ederler.
11. Yapılan kötülüğe karşı iyilikle karşılık verirler. Bir başka ifade ile intikam almak yerine affedicidirler.
12. Hırs, kıskançlık, kibir, bencillik kardeşlerin arasını açan hatta ölüme sebebiyet veren duygular arasındadır.
13. Peygamberlerin kardeş ilişkilerinde kıskanmak yerine alçak gönüllü ve tevazü içerisinde hareket ettikleri görülmektedir.

4. SONUÇ

Dünya ilk olarak Hz. Adem ve Hz. Havva çiftine kucak açmıştır. Allah yaratılan ilk insanı yalnız bırakmayıp, eşini onun tamamlayıcısı kılmıştır. Eşler arasında farklı bir cazibe yaratarak onları birbirlerinin huzur kaynağı olarak ilan etmiştir. Erkek ve kadın birlikteliğinde öne çıkan unsur sevgi ve merhamettir. Huzur, sevgi ve merhamet dolu bu birliktelikten ise sağlıklı bir neslin devamı sağlanmıştır. Bu Allah'ın evrende koymuş olduğu bir yasadır. Kur'an'da aile ile ilgili yer alan emir ve yasakların tümü evliliğin sağlıklı yürümesi ve inanç noktasında salih nesillerin yetişmesi içindir. Ailenin doğru bir şekilde kurulmasından, yuvanın bozulmasına kadar her şey en ince detaylarına inerek açıklanmıştır. Başka bir ifade ile evlilikten boşanma sürecine kadar hiçbir şey eksik bırakılmamıştır.

Sorumluluk sahibi bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan sevgi, saygı ve güven temeline dayanan evlilikte denklik ve eşlerin birbirleriyle iyi geçinmesi önemlidir. Ailede erkek ve kadına toplumsal cinsiyetlerine göre farklı sorumluluklar yüklenmiştir. Genelde Kur'an'da özelde kıssalardaki evlilik ve karı-koca ilişkisini içeren ayetlerde erkeğin yani kocanın aile reisliği ön plana çıkmaktadır. Ancak aile içindeki bu reislik bugünün anlayışına göre güç ve iktidarı elinde bulundurup, bunu üstünlük aracı olarak kullanma, eşi ve çocukları bir tahakküm altına alma değildir. Tamamen aileyi koruyup kollama, onları şefkat ve merhamet kanatları altına alma, onlar için güvenli bir ortam oluşturmaktır. Hz. İbrahim ve Hz. Musa'nın aile reisliğinde ailenin ihtiyaçlarını önceleme ve ailede emniyeti sağlama çok daha bariz bir şekilde görülmektedir.

Evlilikte kalıcılık ve devamlılık esastır. Kur'an'da yer alan model ailelerde bir boşanma örneğine rastlanmamıştır. Hz. Nuh ve Hz. Lut, eşlerinin inanç noktasında kendilerine ihanetlerinde onların yanlışlarını düzeltmeyi ve bu hallerine tahammül ederek onlarla geçinmenin yollarını aramayı tercih etmişlerdir. Firavun gibi zalim bir kocanın elinde bulunan Asiye de kocasının eziyetlerine sabreden, duaya sarılıp ilahi bir destek bekleyen örnek bir kadındır. Ailenin temelini sağlam olması, gelecek nesillerin imanlı yetişmesi için iyi bir eş seçimi yapmanın önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum evliliklerde bir problem çıkmaması için fikir ve inanç yönünden uyumlu ve iyi hasletlerle donanmış eşlerin aranmasını zorunlu kılmıştır. Hz. Şuayb'ın Hz. Musa gibi güzel ahlaklı bir damat adayını kaçırmak istemeyip, kızlarından biriyle nikâhlanması bunun açık bir göstergesidir. Aynı zamanda her bireyin kendi eylemlerinden sorumlu olduğu, koca ya da karısının günahlarını yüklenmeyeceği açıktır. Evliliklerde bir tarafın yanlış tutum ve davranışlarından hareketle onu sebep göstererek diğer tarafın aynı yanlışta bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Peygamberler ailelerinin anlatıldığı pasajlarda eşlerine hakaret içeren bir ifadeye ve eyleme rastlanmamıştır. Kadınlara söz hakkı vermeme, onları evden dışarı çıkarmama, disiplin anlayışı olarak dayak metodu kullanma yoktur. Hoşgörü ve esnek bir yaklaşım vardır. Hz. Eyyub örneğinde yeminin sembolik olarak yerine getirilmesinin istenmesiyle, eşlerin birbirlerinin hoşuna gitmeyen huylarına tahammül etme ve adaletli davranma gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Kadının naif ve kırılğan fitratının böyle bir davranışı kaldıramayacağı gösterilmiştir. Nitekim Hz. Eyyub'un hastalığı esnasında eşinin ona sabır, hoşgörü ve fedakârlık göstermesi Allah'ın rahmeti ile mükâfatlandırmasını sağlamıştır. Kadınların da ailenin bir parçası olarak geri plana atılmaması ve fikirlerine başvurulması gerektiği Hz. İbrahim ailesinde kadının düşüncelerine yer verilmesi ile açığa çıkarılmıştır. Ayrıca eşi Hacer örneğinde önce Allah'a, sonra eşe itaat etmenin aileyi güçlü kıldığı görülmüştür.

Hz. Zekeriya ailesi üzerinden ailede iyi günde ve kötü günde birlik ve beraberlik, hayırlı işlerde birbirini desteklemek, paylaşmak, sevgi, saygı ve emek

evliliklerin kalıcı olması için doğru tutum ve davranış örnekleri olarak sunulmuştur. Eşlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışlarında bir otorite maddi manevi çıkar kaygısı güdülmemesi, merhamet ve empati duygusunun gelişmiş olması ailede huzurun ve mutluluğun yakalanmasını sağlamıştır. Zira kurulan yuva sadece eşlere değil, doğacak çocuklara da sağlıklı bir şekilde yetişme imkânı sunmaktadır. Günümüz modern ailelerde de bu hususlara çok dikkat edilmelidir.

Nesli devam ettirmenin ne denli önemli olduğu peygamberlerin ve örnek şahsiyetlerin dualarında evlat isteme arzularıyla net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Hz. Adem ve Havva, Hz. İbrahim, İmran'ın karısı, Hz. Zekeriya çocuk sahibi olmayı istemişlerdir. İmran'ın karısının duası sonucunda ona Hz. Meryem gibi iffet timsali bir kız evladı bağışlanmıştır. Üstelik bakımı, koruyup gözetilmesi vb. sorumlulukları bir baba misyonuyla peygamber olan Hz. Zekeriya üstlenmiştir. Hz. Zekeriya'nın Meryem'de şahit olduğu güzellikler evlat hasretini uyandırmıştır. Hz. Zekeriya yaşlı, eşi kısır olmasına rağmen yapmış oldukları dua sonucunda onlara ileri yaşlarında Hz. Yahya müjdelenmiştir. Hz. Yahya mübarek bir aileye mensup olarak doğmuştur. Adı bizzat Allah tarafından konulmuş, anne babasına itaatkâr bir evlat olarak nitelendirilmiştir.

Hz. Meryem'e bir erkeğe ihtiyaç duymaksızın dünyaya gelecek olan oğlu Hz. İsa müjdelenmiştir. Allah'tan ümit kesilmemesi gerektiği, samimi ve içten yani ihlasla yapılan duanın mutlaka karşılık bulacağı ortaya çıkmıştır. Çocuğa güzel isim vermenin ve yaşanılan mekânın çocuğun yetişmesinde önemli etkisi olduğu görülmüştür. Duanın nasıl yapılacağını öğretici örnekler sunulmuştur. Nitekim örnek şahsiyetler hayatlarını kendilerine has kılmamışlar, geleceği çocuklara miras bırakma duygusuyla hareket etmişlerdir. Şu halde nasıl ki bir anne hamile iken çocuğunun akıllı ve sağlıklı olması için kendine dikkat ediyor, diyet yapıyor, bebeği karnında iken dışarıdaki tüm olanları hissettiğini bildiği için klasik müzikler dinletiyorsa, aynı şekilde çocuğunun hayırlı, salih bir evlat olması için de duasını eksik etmemesi, çocuğunun gelecek kaygısını taşıması, sorumluluklarını bilmesi gerekir.

Hayata ümitle sarılan peygamber ailelerinden Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Lut'un kızları, Hz. Yahya, Hz. Yusuf, Hz. Meryem, Hz. İsa ile ilgili ayetlerde salih bir evladın özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bu açıdan her insanın örnek alması gereken bu özellikleri; Allah'ı birlemek, kul olduğunun farkına varmak, insanlara fayda sağlamak, namaz ve zekât ibadetini yerine getirmek, anne babaya itaat etmek, onlara iyi davranmak, asla zorbalık yapmamak, yumuşak kalpli ve temiz, iffetli, sabırlı olmak, tam bir teslimiyet ve tevekkül içerisinde hareket etmek vb. şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca çocukların anne babaya karşı sorumluluklarını yerine getirmesi, onlarla istişare etmesi, onların öğüt ve nasihatlerini dinlemesi de örnek bir evladın nitelikleri arasındadır.

Çocuklara bir amel gözüyle bakan ve onların bir sınav aracı olduğu bilinciyle hareket eden peygamber ailelerinde kız erkek ayrımı, fakirlik endişesiyle çocuk öldürme, çocuğa düşkünlük, onu kendi çıkarları doğrultusunda kullanma, çocuk üzerinde baskı kurma, sıkboğaz etme, çocuğa şiddet, en ufak kırıcı bir söz dahi görülmemiştir. Aynı zamanda hiçbir peygamber çocuklarını övünme aracı olarak kullanmamıştır. Aksine yumuşak bir üslup, kucaklayıcı, müşfik bir tavırla, çocuğa sürekli iyi yönde telkinlerde bulunma, öğüt ve nasihat verme vardır. Bugünün insanı bu bakış açısıyla çocuğa yaklaşmalı, onların imtihan aracı olduklarını asla unutmamalıdır. Çocuğa değer vermeli, adeta bir dantel gibi davranışlarını güzel motiflerle işlemelidir.

Ailede çocuk eğitilirken nelere dikkat edilmesi, hangi manevi değerlerle yetiştirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Ailede eğitimin ne kadar önemli olduğu açığa çıkmıştır. Bu hususta en önemli sorumluluk ebeveynlere verilmiştir. Öncelikle

anne ve babanın bir çocuğu yetiştirmek için hazır bulunuşluk düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Çünkü çocuğun kendisini yetiştirmiş iyi bir rol modele ihtiyacı vardır. Baba ile çocuklar arasındaki tutum ve davranışları incelediğimizde onların çocukları ile sürekli iletişim halinde olmaları dikkatlerimizi çekmiştir. Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Yakup, Hz. Lokman'ın çocuklarıyla kurdukları diyaloglarda bir fikir alışverişi, bir nasihat, birlikte bir hareket vardır. Kuşkusuz çocuklarla birlikte vakit geçirme, onlara öğretilen değerler, babadan oğula miras geçen kültür çocuğun gelişimine katkı sağlayacaktır. Nitekim Hz. Yakup son nefesinde dahi oğullarına vasiyet etmektedir. O oğulları tarafından saygı duyulan, itaat edilen bir babadır. Aynı şekilde Hz. İsmail, Hz. Lut'un ve Hz. Şuayb'ın kızları, Hz. Yusuf, Hz. Yahya, Hz. Meryem, İsa anne babasına itaatkâr evlatlardır. Bu evlatların yetişmesinde en büyük katkı ebeveynlerdir.

Terbiye nesilden nesile aktarılan bir niteliğe bürünmüştür. Hz. Lokman bir baba olarak öğütlerinde oğlunun sadece iç dünyası değil dış dünyasıyla karşılaştığında nasıl kendi ayakları üzerinde duracağını öğretmiştir. Allah'a ortak koşmama, anne babaya itaat etmek, namaz kılma, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, sabretmek, insanlardan yüz çevirmeyip mütevazı olma, yürüyüşte ve seste dengeli olma öğretiler arasındadır. Şu halde doğru değerler anlatıldıktan sonra çocuklara sorumluluk yüklenmeli, tek başına sorun çözebilmelerine imkân tanınmalıdır.

Kardeşler arasında kan bağıının ötesinde sıkı bir sevgi bağı vardır. Bu bağ kardeşler uzun zaman birlikte olmasalar da asla kopmaz. Çünkü kardeşler birbirlerinin en yakını, yardımcısı, birbirlerine kol kanat gerendirler. Kardeşlerin birbirleri üzerinde hakları ve sorumlukları vardır. Kur'an, Hz. Musa'nın kız kardeşi ve erkek kardeşini örnek bir kardeşlik anlayışı olarak bizlere sunmuştur. Yardımlaşma, dayanışma, birbirlerinin yokluğunda idare etme, birbirlerini destekleme, koruyup kollama, hayır ve iyilikte beraber olma, söz verdiğinde sözünde durma, büyük küçük ayrımı yapmadan birbirlerine nasihat etme, asla üstünlük arayışı içerisine girmeme, alçakgönüllü olma, öfkeli olduğunda güzel bir üslupla onu sakinleştirme, problemleri saygı çerçevesinde halletme, düzeyli tartışma, gıyabında dua etme, af dileme kardeşler arasında olması gereken tutum ve davranışlardır. Günümüzde kardeşlerde aralarında bu esasları göz önünde bulundurmalıdır.

Habil ve Kabil, Yusuf ve kardeşlerinin anlatıldığı pasajlarda da kardeşler arasında olması ve olmaması gereken tutum ve davranışlar ortaya konulmuştur. Kıskançlık, öne çıkan olumsuz bir unsur olarak dikkat çekmiştir. Kıskançlığın uç boyutları bu kıssalarda gözler önüne serilmiştir. Kıskançlık Adem oğullarında ilk kardeş kanının dökülmesine, Yusuf ve kardeşlerinde ise kardeşi öldürmeye teşebbüse götürmüştür. Habil ve Kabil, Yusuf ve kardeşleri arasında yaşananlar Allah korkusu, takva, cennet ve cehennem, ceza ve mükafaat, kul hakkı ve yaşama hakkı gibi kavramların çocuğa öğretilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Böylece çocuğun olumsuz tutum ve davranışlardan uzaklaştırılması sağlanacaktır. Hz. Yakup'un oğullarından Yusuf'a daha fazla ilgi göstermesi, diğer kardeşleri tarafından yanlış anlaşılmiş, Yusuf'u düşman ilan etmelerine sebep olmuştur. Bu durum anne baba tutumlarının bu ilişkilerde belirleyici rol oynadığına dikkatleri çekmiştir. İnsanın duygu ve zihin dünyasının ebeveynler tarafından doğru bir şekilde yönlendirilmesi, gerekli müdahalenin yapılması zorunluluğunu ortaya koymuştur. Ancak Hz. Adem ve Hz. Yakup'un çocuklarına bakıldığında zıt karakterli evlatlara sahip oldukları görülmüştür. Bazen iyi bir eğitim vermiş olmanın da evlatlarının davranışlarını etkilemediğini ortadadır.

Hz. Yusuf cephesinden olaya bakıldığında kardeşleri yüzünden bir çok eziyete, dert ve sıkıntıya duçar olmuş biri olarak kardeşleriyle karşılaştığında elindeki fırsatı

kötüye kullanmaması dikkatleri çekmiştir. Kardeşleri en güzel şekilde ağırlama, yiyecek ihtiyaçlarını karşılama, ne olursa olsun kardeşleri bağrına basma, intikam almak yerine affetmeyi tercih etme, hoşgörü, güven, onlar için duada bulunma ve af dileme kardeşler arasında olması gereken doğru tutum ve davranışlar olarak bizlere sunulmuştur. Güç, iktidar, servet kardeşlerin arasını açmamalıdır. Bugünün insanın bu esaslara göre hareket etmesi elbette ki anne ve babanın üzüntüsünü engelleyecek, ailede huzur, barış ve dayanışma ortamı oluşturacaktır.

Geçmişle geleceği bugünde buluşturan, insana yön çizen ve hedeflere doğru bir şekilde ulaşmasına katkı sağlayan kıssalar ailevi yönüyle muhatabının hayatla daha kolay ve doğru bir biçimde başa çıkmasına, farklı gözle dünyaya bakmasına ve tecrübelerin pratiğe dönüşmesiyle temeli sağlam bir aile inşa etmesine ve imanlı bir nesil yetiştirmesine büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abay, Ahmet, *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Abay, Muhammed, *Kur'an Kıssaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemü'l Müfehres li –Elfazı'l-Kur'ani'l Kerim*, Daru'l Hadis, Kahire, 2007.
- Altuntaş, Halil, *Başkaları İçin Ağlayabilmek*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- _____, Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.
- Arık, Seyfullah, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.
- Arıkan, Emine, *Kur'an'da Ebeveyn Evlat İlişkisi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim dalı, Tefsir Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2014.
- Atalay, Mehmet, *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, (I-XII).
- Atım, Ahmet, *Hz. Musa Kıssalarının Din Eğitimi Açısından Değeri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Bursa, 2010.
- Aydın, Ali Rıza, *Çocuğun Dini Şahsiyet Kazanmasında Ailenin Önemi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun, sayı:8, 1996.
- Aydın, M. Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:11, İstanbul, 1995.
- Başgil, Ali Fuad, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2011.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013, (I-XXI).
- _____, *Kur'an'ı Kerim'e Göre Ailede Çocuk Terbiyesi*, İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, s.155-163.
- el-Beydavi, Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Daru'l-Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 2003,(I-II).
- Bilgiz, Musa, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, Fecr Yayınları, Ankara, 2013.
- _____, *Çocuk Eğitiminde Sevgi*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Hayırlı Çocuk Yetiştirmenin Temel İlkeleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, trs., (I-VIII).
- Cabiri, Muhammed Abid, *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Çoşkun, Mana Yayınları, İstanbul, 2013.
- Canan, İbrahim, *Aile İçi Eğitim*, Işık Yayınları, İstanbul, 2013.

- _____, *Hz. İbrahim'den Kur'anî Mesajlar*, Hz. İbrahim Sempozyumu Bildirileri I, 17-18 Ekim Şanlıurfa, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 2007, s. 89-100.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- _____, *İslam'da Ailenin Önemi ve Aile Müessesemizdeki Erozyon*, Diyanet Dergisi, Cilt XXVII, sayı:2, Ankara, 1995, s.15-24.
- Cevheri, *Es-Sıhah*, Daru'l Fikr, 1998.
- Çamdibi, Mahmut, *Ailede Çocuğun Ahlaki Terbiyesi*, İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi (II), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 111-116.
- Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Aile Modelleri*, Tebeşir Yayınları, Konya, 2015.
- _____, *Kur'an'da, Peygamber Kıssalarında Kadın Motifleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: II, Sayı:2, s. 39-70.
- Demir Şehmus, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması, Batı'yla Münasebetin Kur'an Yorumuna Yansımaları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014.
- Demirci, Muhsin, *Lokman Suresi ve Ahlaki Öğütler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- Dilmaç, Meryem, *Kur'an'da Kadının Konumu ve Ümmü Musa Örneği*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2007.
- el- Halil bin Ahmed, *Kitabu'l Ayn*, Müessesül Alemlil Matbuat, Beyrut, 1988.
- el- İsfehani Ragıp, *Müfredat*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Mahalli, Celaledin Muhammed Bin Ahmed Bin Muhammed, Celaledin Abdurrahman Bin Ebi Bekir es-Suyuti, *Celaleyn Tefsiri*, Çev. Ali Rıza Kaşeli, Sağlam Yayınları, İstanbul, 2012, (I-III).
- Erdem, Hüsameddin, *Ahlak Felsefesi*, Hü- Er Yayınları, Konya, 2005.
- er- Razi, Fahreddin, *Mefatihü'l Gayb*, çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2013, (I-XXIII).
- es- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't Tefasir*, Çev. Tahric, Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012, (I-VII).
- _____, Muhammed Ali, *Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci, Bilal Delice, Kültür Yayınları, İstanbul, trs.
- ez- Zebidi, *Tacu'l Arus*, Cevahirü'l Kamus, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994.
- Firuzabadi, *Kamusu'l Muhit*, Daru'l Fikr, 2003.
- Görgün, Tahsın, *Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, IV. Kur'an Haftası Sempozyumu, Fecr Yayınları, Ankara, 1998.
- Güngör, Mevlüt, *Kur'an- ı Kerim'de Hz. Lokman*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996, Cilt: XXXV, s.167-178.
- Işıcık, Yusuf, *Kur'an'ın Ön Gördüğü Muvahhit İnsan Tipi*, II. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, Fecr Yayınları, Ankara, 1996.
- İbn-i Faris, Ahmet b.Zekeriya, *Mu'cemu Mekâyisu'l -Luğa*, Beyrut, 1991, (I-V).
- İbn Kesir, İsmail b. Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul, 2009.
- İbn-i Manzur, Ebu'l Fazl Cemaleddin, *Lİsanu'l Arab*, Daru'l Fikr, Beyrut, 1994, (I-VII).

- İslamoğlu, Mustafa, *Kur'an Surelerinin Kimliği*, Akabe Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kahveci, Nuri, *İslam Aile Hukuku*, Hikmet evi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kara, Mustafa, *Bireysel ve Toplumsal açıdan Kur'an Kıssaları*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 2011.
- Karaman Hayreddin, Çağrıcı Mustafa, Dönmez İbrahim Kafi, Gümüş Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, (I-V).
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da Ahlak Psikolojisi*, Yalnız Kurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kaya, Remzi, *Kur'an Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları Sempozyumu- III*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2002, s.507-530.
- Kayacan Murat, *Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013.
- _____, *Kur'an'da Hz.Nuh'un Toplumsal Islah Çalışmaları*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2015.
- _____, *Kur'a'n Hz.Peygamber (s)'i Eğitmesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kılıç Sadık, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, Nil Yayınları, İzmir 1993.
- Kırca, Celal, *Kur'an'a Göre Ailenin Psikolojik Temelleri*, Diyanet İlmî Dergi (Diyanet Dergisi), Cilt: XXVII, Sayı:2, s. 67-79.
- _____, *Kur'an'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri, 1996, Sayı:9, s. 39-48.
- Koç, Turan, *Din Dili*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Koç, Emine, *Kur'an Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo-Psikolojik Bakış*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tefsir Bilim Dalı, Sivas, 2009.
- Kurtubi, *el- Cami'u li Ahkami'l- Kur'an*, çev. M.Beşir Eryarsoy, Buruç Yayınları, İstanbul, 2003, (I-XX).
- Kutup Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, çev. Kamil M. Çetiner, Eka Yayınları, İstanbul, trs.
- _____, *Fi Zilal'il Kuran*, çev. Salih Uçan, Vahdettin İnce, Lütfullah Bender, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1980, (I-X).
- K. Arpağuş, Hatice, *Mitoloji, Kur'an- Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003, Cilt: XXV, Sayı:2, s. 5-24.
- Mevdudi, Ebu'l Ala, *Tefhimu'l Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, (I-VII).
- Mir Muntasır, *Kur'an'da Yusuf Kıssası; Taslak, Temalar, Ad ve Karakterler*, çev. Ali Akay, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005, Cilt VII, Sayı: 2, s.183-200.
- Okutan, Ahmet, *İslam Dini ve Aile*, Diyanet Dergisi, Ankara, 1991, Cilt: XXV, Sayı:2, s.91-97.
- Özcan, Hanifi, *Maturidiye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1995, Sayı:9, s.103-117.

- Özsoy Ömer, Güler İlhami, *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*, Fecr Yayınları, Ankara, 2003.
- Öztürk Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013.
- _____, *Cahiliye'den İslamiyete Kadın*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ın Temel Buyrukları (Emirler ve Yasaklar)*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.
- Sevinç, Abdullah, *Nesli Korumak*, Diyanet Dergisi, Cilt: XXVII, sayı: 2, s.117-127.
- Şahan, Ramazan, *Hz. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Isparta, Sayı:33, 2014.
- Şengül, İdris, *Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri*, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 1996, Cilt: XXXII, Sayı: 4, s.63-91.
- Şimşek, Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yayınları, İstanbul, 2013.
- _____, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993.
- _____, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, (I-V).
- Şirin, Mustafa Ruhi, *Televizyon Çocuk ve Aile*, İz yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Çakan İsmail L., Solmaz N. Mehmed, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.
- et- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Cami'ul Beyan an Te'vili'l ayi'l Kur'an*, Beyrut, trs., (I-XV).
- Tan, Zeki, *Kur'an'a göre Hz. Salih, Hz. Lut, Hz. Şuayb Kavimlerinin İnkırazında Ma'siyetin Rolü*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1994.
- Tarhan, Nevzat, *Aile Okulu Mutlu Aile İçin Makul Çözümler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Temizkan, Abdullah, *Kur'an'da Sabır (Hz. Nuh Örneği)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2012.
- Topbaş, Osman Nuri, *Dünyadaki Cennet Huzurlu Aile Yuvası*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2011.
- Turgay, Nurettin, *Kur'an Kıssaları*, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Dicle Üniversitesi İlahiyat Yayınları, Diyarbakır, 2000, Cilt: II, s.61-84.
- Vehbi, Mehmet, *Hulasat'ül Beyan fi Tefsir'il Kur'an*, Üç dal Neşriyat, İstanbul, trs, (I-XVI).
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Yediveren Kitap, Konya, 2002.
- Yavuzer, Haluk, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçağ Yayınları, Sad. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay, Ankara, 2015, (I-X).
- Yıldırım, Suat *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Ankara, 1979, Sayı:3 (Fasikül 1-2) s.37-63.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, trs., (I-XIV).
- Yıldız, Abdullah, *Yusuf'un Üç Gömleği*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2015.

Zemahşeri, *Ebu'l Kasım Carullah Muhammed b. Ömer, el-Keşşaf An Hakaiki Ğavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l Ekavili fi Vücuhi't – Tev'il*, Daru'l-Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 2003, (I-IV).

Zuhayli, Vehbe, *Tefsirü'l Münir*, çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Bilimevi Basım Yayınları, İstanbul, 2005, (I-IV).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Ayşe Ateş
Doğum Yeri ve Tarihi : Kahramanmaraş/ 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Din Kültürü Ve Ahlak
Bilgisi Öğretmenliği Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : K.S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam
Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : Arapça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : ayse.kahramanates@gmail.com
Tel. : 05055357683
Tarih : 06/07/2017